

МІЖНАРОДНА СТАТИСТИКА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

ПІДГОРНИЙ А. З.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**МІЖНАРОДНА
СТАТИСТИКА**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

А. З. ПІДГОРНИЙ
О. Г. МИЛАШКО
О. П. РУСЄВА

ОДЕСА ОНЕУ 2012

УДК 311.311(075.8)

ББК 60.6я73

П 44

Рекомендовано вченою радою Одеського національного економічного університету (протокол № 9 від 26 червня 2012 року)

Рецензенти:

Сотніков Ю.М. – кандидат економічних наук, доцент

Семенова К.Д. – кандидат економічних наук, доцент

Погорєлова Т.В. – кандидат економічних наук, доцент

Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русєва О.П.

Міжнародна статистика: Навчальний посібник. – Одеса: ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 162 с.

У навчальному посібнику розглядаються міжнародні стандарти сучасної економічної статистики; розкривається методологія побудови та напрями аналізу її окремих галузей; описана методологія міжнародних зіставлень показників. За кожною темою наведено контрольні запитання та задачі для самостійної роботи з використанням фактичних і умовних даних.

Навчальний посібник розрахований на студентів, які навчаються за спеціальністю “Прикладна статистика”. Він буде також корисним для спеціалістів, які займаються проблемами міжнародної економіки, викладачам.

ЗМІСТ

	стор
ВСТУП.	5
РОЗДІЛ 1. ПРЕДМЕТ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ СТАТИСТИКИ.	6
1.1. Предмет та завдання міжнародної статистики.	6
1.2. Основні етапи становлення міжнародної статистики.	7
1.3. Сучасний стан глобальної статистичної системи.	9
1.4. Міжнародні економіко-статистичні стандарти.	12
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ КЛАСИФІКАЦІЇ І РЕЄСТРИ.	16
2.1. Значення та види основних міжнародних класифікацій і реєстрів.	16
2.2. Міжнародні класифікації видів економічної діяльності.	19
2.3. Міжнародні класифікації продукції.	22
2.4. Міжнародні функціональні класифікації.	25
2.5. Міжнародний досвід побудови статистичних реєстрів	27
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНА СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ.	30
3.1. Етапи розвитку міжнародної системи національних рахунків.	30
3.2. Інтегровані економічні рахунки та їх компоненти.	32
3.3. Рахунки поточних операцій.	34
3.4. Рахунки нагромадження.	38
3.5. Баланси активів та пасивів.	55
3.6. Рахунок товарів і послуг.	58
3.7. Рахунки іншого світу.	59

РОЗДІЛ 4. СТАТИСТИКА МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ.	91
4.1. Загальні положення, категорії та визначення статистики міжнародної торгівлі.	91
4.2. Система показників статистики зовнішньої торгівлі.	93
4.3. Аналіз збалансованості зовнішньої торгівлі.	94
4.4. Індексний метод у статистиці зовнішньої торгівлі	96
4.5. Статистика міжнародної торгівлі послугами	103
 РОЗДІЛ 5. МІЖНАРОДНА СТАТИСТИКА ФІНАНСІВ.	121
5.1. Підрозділи міжнародної статистики фінансів.	121
5.2. Статистика платіжного балансу.	122
5.3. Міжнародна інвестиційна позиція країни	133
5.4. Зміст та основні етапи еволюції світової валютної системи.	135
5.5. Методи розрахунку валютних курсів.	137
 РОЗДІЛ 6. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗІСТАВЛЕНЬ	148
6.1. Етапи проведення міжнародних зіставлень.	148
6.2. Вимоги щодо міжнародних зіставлень.	151
6.3. Міжнародні зіставлення ВВП на основі паритетів купівельної спроможності валют.	152
 СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.	161

ВСТУП

Розширення зовнішньоекономічних зв'язків у світі, поглиблення інтеграційних процесів, інтенсифікація міжнародного економічного співробітництва – усі ці процеси підвищують інтерес до міжнародної статистики. Саме ця наука має відповісти на питання, які стосуються місця країни у світовій економіці, співвідношення її з економікою інших країн, з якими вона співпрацює або конкурує.

Міжнародна статистика розробляється статистичними службами міжнародних організацій після одержання вихідної інформації від національних статистичних органів. Далі ця інформація приводиться до зіставного вигляду, узагальнюється та публікується. У ній оцінюються та аналізуються рівні і динаміка розвитку світової економіки, вона є базою для відповідних прогнозів.

Міжнародна статистика розробляє рекомендації для всіх країн і територій щодо уніфікованого розрахунку системи статистичних показників за стандартними класифікаціями на основі міжнародних стандартів обліку і статистики, побудованих за єдиною методологією. Її мета – забезпечити порівнянність складу і методів розрахунку всієї системи показників для оцінювання економічного розвитку країн.

Для якісного засвоєння програмного курсу необхідно володіти методами кількісного аналізу інформації, що стосується світового господарства та економіки окремих країн, уміти використовувати ці методи для вирішення конкретних задач з міжнародної статистики. Тому метою даного навчального посібника є набуття навичок аналізу тенденцій розвитку світової економіки і міжнародних порівнянь.

Навчальний посібник складається з шести розділів, кожний із яких містить загальні положення з теми, контрольні запитання, приклади розв'язування задач та задачі для самостійної роботи. У задачах для самостійної роботи використовуються як фактичні, так і умовні дані.

РОЗДІЛ 1. ПРЕДМЕТ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ СТАТИСТИКИ

1.1. Предмет та завдання міжнародної статистики

Вивчення міжнародної статистики є важливою складовою сучасної економічної освіти. Це пов'язано з інтеграційними процесами у світовій економіці, зростанням взаємозалежності країн як в економічному, так і в соціальному плані, широким впровадженням міжнародних стандартів у статистичну практику.

Економісти повинні знати систему показників міжнародної статистики, уміти використовувати її методи, знати міжнародні класифікації та інші статичні стандарти, уміти здійснювати міжнародні порівняння.

Як відомо, статистика вивчає кількісний аспект масових суспільних явищ і процесів у нерозривному зв'язку з їх якісною стороною. **Предметом** міжнародної статистики є методологія вивчення кількісної сторони стану та закономірностей розвитку світової економіки у тісному зв'язку й на основі попереднього якісного аналізу.

Об'єктом статистичного спостереження в міжнародній статистиці є світове господарство та економічні явища, які в ньому відбуваються.

Одиницею спостереження, частіше за все, є окрема країна.

Статистична інформація країн, як правило, розрізняється за змістом показників, методикою їх розрахунку, розумінням об'єкта статистичного спостереження, періодами і моментами спостереження, одиницями виміру їх.

Завданням міжнародної статистики є одержання порівнянних оцінок економічних явищ, рівнів розвитку окремих країн і регіонів та виявлення тенденцій розвитку світової економіки. Цьому передують узагальнення вихідної інформації національних статистичних служб країн та міжнародних організацій за допомогою єдиної системи показників, отриманих на основі міжнародних стандартів.

У міжнародній статистиці використовується спеціальна **методологія** та особливі **методи** приведення різноманітних показників національної вихідної статистичної інформації до зіставного вигляду. Техніка такого перерахунку одержала назву “перехідного ключа”, за допомогою якого дані різних країн групуються відповідно до міжнародних класифікацій з узгодженими метричними одиницями виміру та в певних міжнародних грошових одиницях. Також у міжнародній статистиці використовуються всі методи теорії статистики та математичної статистики.

1.2. Основні етапи становлення міжнародної статистики

Потреба в статистичній інформації існувала з давніх часів. Значного розвитку отримання такої інформації набуло ще в період Великих географічних відкриттів і розширення міжнародної торгівлі.

Перші спроби систематизувати дані про інші країни зафіксовані в Європі в XVI - XVII століттях: це роботи представників “описової школи” і особливо “політичних арифметиків”.

Створення національних статистичних служб наприкінці XIX століття відкрило можливість узагальнення результатів їхньої діяльності. Такі узагальнення були започатковані періодичними **міжнародними статистичними конгресами**.

Ініціатором конгресів став бельгійський статистик **А. Кетле**. Крім статистики, учений займався астрономією, і саме статистика і астрономія були першими дисциплінами, у яких міжнародна співпраця набула організованої форми. Це пояснюється тим, що саме в цих дисциплінах необхідна порівнюваність інформації з отриманою із-за кордону.

Перша сесія Міжнародного статистичного конгресу відбулася в 1853 р. у Брюсселі. Він почав свою діяльність з розробки міжнародної класифікації хвороб – першої міжнародної класифікації. Сучасна версія цієї класифікації – 10 видання – є безпосереднім продовженням роботи над цією класифікацією.

Особливістю конгресів стало впровадження статистичних методів, загальноновживаних для країн-учасниць.

Крім того, **досягненнями в діяльності конгресів** стало:

- розглядання методології і змісту програм демографічної і карної статистики;
- вироблення правил проведення переписів населення, промисловості, сільського господарства і торгівлі;
- налагодження обміну інформації між країнами, регулярне видання матеріалів з міжнародної статистики.

У роботі конгресів брали участь учені-статистики П. П. Семенов-Тянь-Шанський, Ю. Е. Янсон.

З 1853 р. до 1876 р. було проведено дев'ять Міжнародних статистичних конгресів.

У 1885 р. було створено **Міжнародний статистичний інститут**. Його було створено як наукову організацію, яка об'єднувала представників науки і практичних робітників статистичних органів 50 країн.

Мета Міжнародного статистичного інституту – удосконалення статистичних методів і сприяння їх однаковому застосуванню в різних країнах (що, однак, не є обов'язковим ні для країн, ні для міжнародних організацій).

Саме при інституті з 1916 р. почалося видання **міжнародного статистичного щорічника** – першої міжнародної статистичної публікації, у якій узагальнювалися різноманітні статистичні дані.

Членами Міжнародного статистичного інституту були російські та українські вчені, такі як П.П. Семенов-Тянь-Шанський, Ю.Е. Янсон, О.А. Кауфман. Пізніше у роботі інституту брали участь Т.В. Рябушкін, М.В. Птаха, В.С. Немчинов, А.М. Колмогоров, С.І. Бернштейн, Б.Ц. Урланіс.

У 1919 р. у Лондоні було засновано **Лігу націй**.

Створена в Секретаріаті Ліги Націй **секція економіки і фінансів** за допомогою Міжнародного статистичного інституту почала розробку **системи показників міжнародної статистики** (торгівлі, рибальства, товарних запасів,

цін). Була підготовлена Біла книга з рекомендаціями для країн за системою показників економічної статистики і методами їх розрахунку.

У 1928 р. відбулася Конференція з економічної статистики. Її завдання полягало в розробці переліку статистичних даних для порівняльної характеристики і методів розрахунку показників розвитку окремих країн та світового господарства в цілому. В результаті загальні принципи було сформульовано лише для окремих галузей. Переважна ж частина статистичних матеріалів, що публікувалися, являла лише просте зведення матеріалів, отриманих від окремих країн.

Під егідою Ліги націй започаткували регулярні випуски міжнародних щорічників, довідників, бюлетенів і різних досліджень світового господарства і окремих регіонів. Значна частина таких публікацій і нині використовується при аналізі довгострокових тенденцій розвитку світового господарства і людства.

Сучасна система міжнародної статистики сформувалася після Другої світової війни. У центрі системи – статистичні органи ООН. Десятки інших міжнародних організацій співпрацюють з ООН. Вони мають свої статистичні служби, вносять пропозиції щодо розробки і впровадження відповідних статистичних стандартів. Тим самим ООН заклала основи системи міжнародної статистики на базі єдиних методологічних принципів і координації найважливіших статистичних робіт як окремих країн, так і міжнародних організацій.

1.3. Сучасний стан глобальної статистичної системи

Основою глобальної статистичної системи є **статистичні служби ООН** – Статистична комісія і Статистичний відділ у її Секретаріаті, а також статистичні підрозділи спеціалізованих агенцій та інших органів у системі ООН.

Ключова роль в організації статистики в усьому світі належить **Статистичній комісії ООН (СК ООН)**. Вона була заснована в 1946 р. на першій

сесії Економічної і соціальної ради ООН як орган, який готує всі міжнародні рекомендації у галузі статистики.

На СК ООН покладено такі основні **завдання**:

- сприяти розвитку національної статистики та її міжнародній зіставності;
- розробляти рекомендації із загальних проблем збирання, обробки і поширення статистичних даних у світі;
- сприяти загальному вдосконаленню статистики та її методів;
- консультувати міжнародні організації з проблем збирання, обробки і поширення статистичної інформації.

Одночасно із заснуванням Статистичної комісії ООН у 1946 р. створено **Статистичний відділ у Секретаріаті ООН (СВ ООН)**.

Основною функцією СВ ООН є підготовка статистичних даних для сесій Статистичної комісії ООН.

До компетенції СВ ООН також входить остаточне редагування розглянутих на сесіях матеріалів, уключаючи проекти міжнародних стандартів і посібники, а також доповіді про результати сесій СК ООН.

Співробітники відділу перевіряють інформацію, що надходить від країн, на її відповідність міжнародним стандартам і рекомендаціям.

СВ ООН готує пропозиції щодо складу робочих груп експертів, підготовки проектів проведення перепису і різних обстежень.

Відділ організовує навчання національних кадрів шляхом їх стажування в країнах з розвиненою статистикою.

У складі СВ ООН діє відділення економічної статистики, статистики міжнародної торгівлі, демографічної і соціальної статистики, статистики національних рахунків, фінансів, цін тощо.

До **спеціалізованих агенцій системи ООН** належать ті, що пов'язані з ООН спеціальними угодами і мають підрозділи для узагальнення статистичної інформації у своїх сферах діяльності:

- Продовольча і сільськогосподарська організація

- Міжнародна організація праці
- Міжнародний валютний фонд
- Світовий банк
- Всесвітня організація охорони здоров'я
- ЮНЕСКО (з питань освіти, науки та культури) та ін.

Міжнародна статистика поєднує діяльність та інформацію інших міжнародних організацій, що не входять до системи ООН. Але і вони, в остаточному підсумку, орієнтуються на систему статистичних показників, розроблену СК ООН.

У цілому на сьогоднішній день близько двох тисяч міжнародних організацій регулярно збирають і обробляють одержану статистичну інформацію і є джерелами даних для міжнародної статистики. З цих міжнародних організацій можна виділити такі важливі групи за масштабом і характером статистичних даних, які вони публікують:

- **всесвітні** – це організації системи ООН, які вихідну інформацію країн зводять у регіональні і світові підсумки за певною системою показників і за єдиними методами їхнього розрахунку;
- **регіональні** – це організації певних угруповань країн типу ЄС, СНД і сотні інших, статистичні служби яких збирають, узагальнюють і публікують дані щодо цих груп країн, виходячи із завдань цих організацій;
- **професійні** організації, що розробляють наукові проблеми статистики й аналізу найважливіших соціально-економічних явищ у світі. В обговоренні таких проблем беруть участь Міжнародний статистичний інститут, Панамериканський статистичний інститут;
- **вузькопрофесійні** – це міжнародні організації, що узагальнюють детальну інформацію від країн за окремими видами продукції чи послуг. Серед них можна назвати міжнародні об'єднання виробників цукру, кави, олії і багатьох аналогічних сировинних товарів.

Яскравим прикладом регіональної статистичної організації є **Євростат** (Статистичне управління європейського співтовариства) – статистична служба Європейського Союзу (ЄС), штаб-квартира якої знаходиться в Люксембурзі, заснована в 1953 році.

Євростат працює для задоволення зростаючого попиту на статистичну інформацію у зв'язку з розширенням інтеграції. Переважне місце в роботі Євростату займають питання співтовариства держав, які входять до складу ЄС, а також співробітництво з країнами, які потребують допомоги.

Євростат отримує від національних статистичних служб різноманітну статистичну інформацію в агрегованому вигляді, узагальнює і видає її.

Щороку Євростат здійснює понад 100 різних публікацій. Ряд видань має тематичний характер: загальна статистика; економіка і фінанси; населення і соціальні умови; енергетика і промисловість; сільське, лісове і рибне господарство; зовнішня торгівля і платіжний баланс; послуги і транспорт; навколишнє середовище та інші.

1.4. Міжнародні економіко-статистичні стандарти

Проблеми уніфікації економічних показників і методів їх розрахунків для єдиного розуміння соціальних та економічних явищ почали вирішуватися із середини XIX століття Міжнародним статистичним конгресом, а з 1885 р. – Міжнародним статистичним інститутом.

Сьогодні підготовка міжнародних стандартів і рекомендацій щодо розрахунку статистичних показників є однією з функцій Статистичної комісії ООН.

Таким чином, міжнародні стандарти встановлюють для досягнення порівнянності показників, які розраховують у різних країнах світу. За їх допомогою характеризують найважливіші соціально-економічні явища у світі та виводять підсумки по країнах, регіонах та світу в цілому.

У міжнародній статистиці існують такі види стандартів:

- загальнометодологічні положення міжнародної статистики;
- міжнародні стандартні класифікації;
- міжнародні положення з обчислення статистичних показників;
- довідники та технічні інструкції.

Загальнометодологічні положення – це документи ООН, у яких надані принципи та методологія побудови систем зведених показників, які характеризують найважливіші взаємозв'язки в економіці і результати її функціонування.

До таких документів ООН належить перш за все **Система національного рахівництва**. За допомогою цього міжнародного стандарту характеризуються економічні процеси у країні на макrorівні та в секторах економіки.

Також до загальнометодологічних документів ООН слід віднести міжнародні рекомендації щодо побудови рахунків платіжного балансу, статистики державних фінансів, грошово-кредитної статистики. Вони повинні сприяти однаковому обчисленню показників результатів зовнішньоекономічної діяльності господарчих суб'єктів у кожному секторі країни та фінансових показників внутрішньої економіки.

Основні **міжнародні класифікації** стосуються галузей економіки, продукції, витрат за цілями, зайнятості, професій, освіти.

Багаточисельними є такі міжнародні стандарти, як **пояснення по обчисленню показників**.

У цій групі найбільш практичне значення мають Методологічні пояснення до статистичного щорічника ООН та щомісячного бюлетеня ООН.

Особливу роль відіграють методичні вказівки щодо порядку проведення всесвітніх обстежень: переписів населення, промисловості, сільського господарства, торгівлі і т.п. У рекомендаціях міститься порядок та методологія розрахунку відповідних показників.

У групі **довідників** існують десятки міжнародних стандартів ООН, серед яких відзначимо такі, які періодично уточнюються та оновлюються:

- номенклатура географічних регіонів для статистики;
- назви країн світу та національностей;
- митні зони світу;
- перелік статистичних показників, які розробляють міжнародні організації;
- коефіцієнти перерахунку з національних одиниць вимірювання у метричні;
- довідник методів реєстрації природного руху населення;
- довідник статистичних організацій у світі;
- довідник освітніх організацій у світі та ін.

Контрольні запитання та завдання

1. Сформулюйте предмет міжнародної статистики.
2. Якими методами користуються при здійсненні статистичних досліджень у міжнародній статистиці?
3. Розкажіть про завдання, що вирішує міжнародна статистика.
4. Висвітліть основні досягнення Міжнародних статистичних конгресів.
5. Поясніть, з якою метою і коли було створено Міжнародний статистичний інститут?
6. Під егідою якої міжнародної організації було започатковано регулярні статистичні публікації?
7. Назвіть основні завдання Статистичної комісії ООН.
8. Висвітліть основну функцію Статистичного відділу ООН.
9. Назвіть групи міжнародних організацій, що утворені за масштабом і характером статистичних даних, які вони публікують.
10. Назвіть міжнародні організації, які співпрацюють з ООН у галузі статистики.
11. Висвітліть основні напрями діяльності Євростату.

12. Поясніть, для чого розробляються міжнародні економіко-статистичні стандарти.

13. Назвіть види стандартів у міжнародній статистиці.

14. Поясніть суть загальнометодологічних положень як одного з видів міжнародних стандартів.

15. Яких сфер діяльності стосуються основні міжнародні стандартні класифікації?

16. Що являють собою *пояснення по обчисленню показників*? Наведіть приклади такого роду стандартів.

17. Розкажіть про *довідники* як види міжнародних стандартів.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ КЛАСИФІКАЦІЇ І РЕЄСТРИ

2.1. Значення та види основних міжнародних класифікацій і реєстрів

Однією з найважливіших умов реформування системи національної статистики, адаптованої до ринкових умов, міжнародних стандартів і рекомендацій, є створення статистичних класифікацій, гармонізованих з міжнародними. Головними вимогами до національних класифікацій є їх відповідність сучасним методологічним основам, забезпечення інформаційної єдності та цілісності зібраної статистичної інформації, можливість інтегрування в процес міжнародного інформаційного обміну.

Класифікація в міжнародній статистиці – це розподіл елементів сукупності за певною ознакою чи декількома атрибутивними ознаками, який розглядається як стандарт та затверджується Статистичною комісією ООН.

За призначенням статистичні класифікації створені для систематизації, групування та перетворення економічної та соціальної інформації у стандартний формат, який дає змогу обробляти та аналізувати значні обсяги інформації. У класифікаціях усі подібні об'єкти зібрані в окремі категорії, найбільш однорідні стосовно характеристик об'єкта статистичного спостереження, яким надано індивідуальні коди.

План розробки і вдосконалення класифікацій передбачає створення системи взаємопов'язаних класифікацій і визначає головні з них, усі інші однорідні класифікації повинні бути перегруповані відповідно до концепції основних. Інтегрована система статистичних класифікацій дозволяє забезпечити порівнянність статистичних даних у різних сферах статистики.

Для статистичних класифікацій характерні такі особливості:

- вичерпний опис об'єктів, що спостерігаються;
- взаємовиключні категорії: кожен елемент має бути віднесений тільки до однієї класифікаційної позиції;
- методологічні принципи, що роблять можливим послідовне віднесення

елементів до різних рівнів класифікації.

У міжнародній статистиці використовуються такі основні класифікації:

- видів економічної діяльності;
- продукції;
- товарів.

У міжнародній статистичній практиці статистичні класифікації видів економічної діяльності, продукції та товарів поєднані у взаємопов'язану систему на світовому рівні (класифікації ООН), європейському рівні (класифікації Євростату) та національному рівні (таблиці 2.1, 2.2).

Таблиця 2.1

Міжнародна система економічних класифікацій

Рівні	Види економічної діяльності	Продукція	Товари
Світовий рівень	ISIC	CPC	HS
Рівень ЄС	NACE	CRA	CN
Національний рівень	КВЕД	СКП	УКТЗЕД

При розробленні європейської системи статистичних класифікацій за основу було прийнято структуру та опис Міжнародної стандартної галузевої класифікації усіх видів економічної діяльності ООН (ISIC).

Далі було розроблено Класифікацію продукції за видами економічної діяльності (CRA), яка описує види діяльності, класифіковані у NACE, через продукцію та по елементарних позиціях пов'язана з Класифікацією основних продуктів ООН (CPC) за допомогою досить простої перехідної таблиці.

Модельні міжнародні статистичні класифікації

Модельні класифікації міжнародного рівня	
ISIC	International Standard Industrial Classification of All Economic Activities – Міжнародна стандартна галузева класифікація всіх видів економічної діяльності (МСОК)
CPC	Central Product Classification – Класифікація основних продуктів (КОП)
HS	Harmonized Commodity Description and Coding System – Гармонізована система опису та кодування товарів (ГС)
Модельні класифікації європейського рівня	
NACE	Nomenclature of Activities of the European Community – Класифікація видів економічної діяльності Європейського Союзу (КДЕС)
CPA	Statistical Classification of Products by Activities in the European Economic Community – Класифікація продукції за видами економічної діяльності Європейського Союзу (КПЕС)
PRODCOM	PRODucts of the European Community – Номенклатура продукції Європейського Союзу (ПРОДКОМ)
CN	Combined Nomenclature – Комбінована номенклатура
CC	Classification of Types of Constructions - Класифікація типів конструкцій

Таким чином, NACE та CPA гармонізовані з класифікаціями ООН – ISIC та CPC відповідно. Одночасно, міжнародні класифікації економічної діяльності та продукції гармонізовані з митними товарними номенклатурами (ООН – HS та ЄС – CN) і кореспондуються між собою через таблиці відповідності.

Для створення національної системи статистичних класифікацій видів економічної діяльності, продукції, товарів, відповідно до методичних рекомендацій Євростату, було використано міжнародний досвід і модельні

європейські класифікації у незмінному вигляді, а деталізація, що враховує національні особливості, здійснювалася на подальших рівнях класифікації (підкласах) шляхом дроблення найдетальніших рубрик європейських класифікацій (класів).

Таким чином, з міжнародної системи модельних статистичних класифікацій органічно походять європейська і національна системи статистичних класифікацій. У системі національних класифікацій КВЕД є адаптуванням NACE за видами економічної діяльності, а СКП цілком відтворює європейську класифікацію продукції СРА. Національна система статистичних класифікацій успадкувала міжкласифікаційні зв'язки, які існують серед міжнародних економічних класифікацій. Такий підхід забезпечує єдину інтерпретацію національних класифікацій з міжнародними, стандартизацію термінів, визначень, понять.

2.2. Міжнародні класифікації видів економічної діяльності

Економічна діяльність – це діяльність, для якої характерним є залучення ресурсів, виробничий процес і випуск продукції (товарів або послуг).

Національний класифікатор КВЕД-2010 (Класифікація видів економічної діяльності) повністю відповідає NACE (rev.2) як за структурою, так і за змістом категорій. Тому статистичні дані, розроблені на основі КВЕД, є порівняними на світовому та європейському рівнях.

NACE складається з ієрархічної структури, методологічних основ та пояснень до класифікаційних позицій. Структура коду NACE (rev.2) наведена нижче:

- секції – це перший рівень, який складається з рубрик, що позначаються літерним кодом (таблиця 2.3);
- розділи – це другий рівень, який складається з рубрик, що позначаються двозначним цифровим кодом;
- групи – це третій рівень, який складається з рубрик, що позначаються

тризначним цифровим кодом;

- класи – це четвертий рівень, який складається з рубрик, що позначаються чотиризначним цифровим кодом.

Таким чином структура коду КВЕД має такий вигляд:

Y XX.XX,

де Y – секція (літери латинської абетки від A до U);

XX – розділ;

XX.X – група;

XX.XX – клас.

Розділи мають послідовне кодування. Проте також передбачені «порожні місця» для можливості внесення додаткових розділів без повного змінювання кодування NACE. Такі «порожні місця» передбачені в секціях, необхідність внесення додаткових розділів до яких є найвірогіднішою. З цією метою залишені невикористаними такі номери кодування розділів у NACE (rev.2): 04, 34, 40, 44, 48, 54, 57, 67, 76, 83 та 89. У випадках, коли визначений рівень класифікації не має подальшої деталізації, для позначення в кодї позиції наступного, більш деталізованого рівня, використовують «0».

Критерії, за якими визначаються й описуються класифікаційні позиції на будь-якому рівні, залежать від декількох факторів, серед яких можливість використання класифікації та доступність даних. Ці критерії застосовуються у різний спосіб на різних рівнях класифікації: при визначенні деталізованих рівнів до уваги береться критерій подібності виробничих процесів, тоді як на більш агрегованих рівнях це зазвичай не є важливим.

Таблиця 2.3

Перший рівень коду NACE (rev.2) (КВЕД-2010)

Секція	Назва
A	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство
B	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
C	Переробна промисловість
D	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря

E	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами
F	Будівництво
G	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
H	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
I	Тимчасове розміщування й організація харчування
J	Інформація та телекомунікації
K	Фінансова та страхова діяльність
L	Операції з нерухомим майном
M	Професійна, наукова та технічна діяльність
N	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
O	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
P	Освіта
Q	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
R	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
S	Надання інших видів послуг
T	Діяльність домашніх господарств
U	Діяльність екстериторіальних організацій та органів

До основних критеріїв, що застосовуються для опису груп та розділів NACE, належать такі характеристики діяльності виробничих одиниць:

- характер вироблених товарів і наданих послуг;
- призначення товарів і послуг;
- ресурси, процес та технології, що застосовуються у виробництві.

На найвищому рівні (секції) важливим критерієм є загальні характеристики вироблених товарів та наданих послуг, а також подальше використання статистичних даних, наприклад, у рамках СНР/ЕСА.

Одиниця може здійснювати один або декілька видів економічної діяльності, віднесених до однієї або декількох позицій NACE. Основним видом економічної діяльності статистичної одиниці визначається діяльність, що забезпечує максимальну частку загальної доданої вартості цієї одиниці. Другорядний вид економічної діяльності – це будь-яка інша економічна

діяльність одиниці, результатом якої є товари або послуги, призначені для реалізації третім сторонам. Додана вартість, створювана другорядним видом діяльності, має бути меншою, ніж додана вартість, створювана основним видом діяльності.

Варто розрізняти основний і другорядні види економічної діяльності, з одного боку, і допоміжну діяльність – з іншого. Основний і другорядні види економічної діяльності зазвичай здійснюються за допомогою різних допоміжних видів діяльності, таких як бухгалтерський облік, перевезення, збереження, закупівля, стимулювання збуту, ремонт і технічне обслуговування тощо. Таким чином, допоміжні види діяльності існують винятково для підтримки основної і другорядної діяльності одиниці і полягають у виробництві товарів і наданні послуг, призначених виключно для споживання в рамках цієї одиниці.

2.3. Міжнародні класифікації продукції

Класифікації продукції призначені для розподілу даних за категоріями продукції (товарів та послуг), яка має спільні характеристики. Вони є основою для підготовки статистичних даних щодо виробництва, розподілу, торгівлі, споживання, зовнішньої торгівлі та транспортування цієї продукції.

Під продукцією в класифікаціях продукції розуміють товари й послуги. Товари – це матеріальні об'єкти, на які є попит та щодо яких можна встановити права власності, і які під час здійснення ринкової діяльності можуть бути передані від однієї одиниці іншій. Товари користуються попитом, тому що їх можна використовувати для задоволення потреб чи бажань домогосподарств чи суспільства або для виробництва інших товарів чи послуг. Виробництво товарів і обмін ними є різними видами економічної діяльності. Товар спочатку виробляють, а потім його продають (перепродають), що є його важливою економічною характеристикою, яка відрізняє товар від послуги. Послуги – це результат економічної діяльності, відносно якого не можна встановити права власності. Послуги не підлягають продажу окремо від процесу їх виробництва.

Послуги є також результатом економічної діяльності, яка зазвичай виконується на замовлення і полягає у зміні споживчих якостей, замовлених споживачем цієї послуги. Момент завершення виробництва послуги збігається з моментом надання її споживачеві.

CPA є європейською версією CPC (таблиця 2.1) і її мета відповідає меті CPC. CPC носить рекомендаційний характер, тоді як використання CPA є обов'язковим у країнах-членах Європейського Союзу. Крім того, класифікації, що використовуються в окремих галузевих статистичних спостереженнях, повинні бути пов'язані зі CPA, за винятком тих випадків, коли у статистичних спостереженнях використовується безпосередньо CPA. CPA була розроблена в 1993 році, оновлена в 1996 році та потім ще раз у 2002 році; нова версія разом з NACE (rev. 2) з'явилася у 2008 р. Національною статистичною класифікацією є СКП – Статистична класифікація продукції.

CPA представлена у вигляді ієрархічної структури (затверджується Регламентом CPA), методологічних основ та пояснень до класифікаційних позицій. Структура коду описана в Регламенті CPA і наведена нижче:

- секції – це перший рівень, що складається з рубрик, позначається літерним кодом (21 секція, таблиця 2.4);
- розділи – це другий рівень, що складається з рубрик, позначається двозначним цифровим кодом (88 розділів);
- групи – це третій рівень, що складається з рубрик, позначається тризначним цифровим кодом (261 група);
- класи – це четвертий рівень, що складається з рубрик, позначається чотиризначним цифровим кодом (575 класів);
- категорії – це п'ятий рівень, що складається з рубрик, позначається п'ятизначним цифровим кодом (1 342 категорії);
- підкатегорії – це шостий рівень, що складається з рубрик, позначається шестизначним цифровим кодом (3 142 підкатегорії).

CPA – це класифікація продукції, елементи якої пов'язані з видами

економічної діяльності за NACE (rev. 2). Кожен вид продукції – незалежно від того, підлягає ця продукція перевезенню чи ні – відповідає тільки одному виду економічної діяльності за NACE. Зв'язок з видами економічної діяльності, визначеними в NACE, надає CPA структуру, подібну до NACE на всіх її рівнях. Однак детальний зв'язок між продукцією та видами економічної діяльності не можливо встановити на всіх рівнях класифікації. Бувають випадки, коли продукцію можна віднести до видів діяльності тільки на більш високому рівні, ніж рівень класів, або навіть випадки, коли клас CPA-2008 не має відповідного виду економічної діяльності в NACE.

Модельною міжнародною зовнішньоторговельною класифікацією є Гармонізована система опису і кодування товарів (HS). Об'єктом даної класифікації є товари, що транспортуються через державний кордон, разом із деякими матеріальними результатами наданих послуг, наприклад дискети програмного забезпечення.

Таблиця 2.4

Перший рівень коду CPA

Секція	Назва
A	Продукція сільського господарства, лісового господарства та рибного господарства
B	Продукція добувної промисловості і розроблення кар'єрів
C	Продукція переробної промисловості
D	Електроенергія, газ, пара і повітря кондиційоване
E	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами
F	Будівлі, споруди та роботи будівельні
G	Послуги з оптової та роздрібної торгівлі; послуги з ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів
H	Послуги з перевезення і зберігання, послуги поштові та кур'єрські
I	Послуги з тимчасового розміщування та організації харчування
J	Послуги у сферах інформації та телекомунікації
K	Послуги фінансові та страхові
L	Послуги, пов'язані з нерухомим майном
M	Послуги професійні, наукові та технічні

N	Послуги у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
O	Послуги у сфері державного управління й оборони; послуги у сфері обов'язкового соціального страхування
P	Послуги у сфері освіти
Q	Послуги у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги
R	Послуги у сферах мистецтва, спорту, розваг і відпочинку
S	Послуги інші
T	Послуги домашніх господарств
U	Послуги екстериторіальних організацій та органів

HS є основою для визначення митних ставок і порівняння статистичних даних щодо зовнішньої торгівлі.

Гармонізована система опису та кодування товарів, розроблена під егідою Ради з митного співробітництва (нині Всесвітня митна організація – ВМО), використовується з 1988 р. і налічує близько 5000 позицій, які кодуються за 6-значними цифровими кодами (XXXX.XX).

У Європі цій системі відповідає Комбінована номенклатура (CN), яка налічує понад 10000 позицій. Комбінована номенклатура кодується двома цифрами після шести перших коду HS (XXXX XX XX). Її українська версія – Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД).

Цей комплекс класифікацій складає багатоступеневу систему, відношення в якій прямо відображається кодом. Система підлягає перегляду. Так HS переглядалася в 1992, 1996 і 2002 р.; у подальшому планується переглядати систему раз на п'ять років. Номенклатури CN та УКТЗЕД зазнають коригування щороку і переглядаються при зміні HS.

2.4. Міжнародні функціональні класифікації

Статистична комісія ООН зареєструвала такі Міжнародні функціональні класифікації (витрат за цілями):

- класифікація функцій органів управління;
- класифікація витрат на споживчі товари і послуги;

- класифікація цілей некомерційних закладів, які обслуговують домашні господарства;
- класифікація витрат виробників за цілями.

Розглянемо деякі з них.

Класифікація функцій органів державного управління використовується для класифікації витрат за функціями, які виконують державні органи шляхом групування поточних операцій (споживчі витрати, субсидії та поточні трансферти), капітальних витрат і придбання фінансових активів органами державного управління.

Об'єктами класифікації є функції органів державного управління, які класифіковані за найбільш значимими аспектами діяльності уряду.

У класифікації визначені такі головні функції державних органів:

- державні служби загального призначення;
- захист та пов'язані з ним послуги;
- суспільний порядок і безпека;
- освіта і пов'язані з нею послуги;
- охорона здоров'я та пов'язані з нею послуги;
- соціальне забезпечення та опікунство і пов'язані з ним послуги;
- житлові та комунальні послуги;
- послуги у галузі організації відпочинку, культури та релігії;
- послуги у галузі полива та енергії;
- послуги, які належать до сільського господарства, лісного господарства, рибальства та мисливства;
- послуги, які належать до гірничодобувної промисловості та до мінеральних ресурсів, крім послуг, які належать до паливної, обробної промисловості та будівництва;
- послуги, які належать до транспорту і зв'язку;
- інші економічні послуги.

Класифікатор витрат на споживчі товари і послуги призначено для використання при проведенні економіко-статистичного аналізу витрат домашніх

господарств, призначених для задоволення їх соціально-економічних потреб, а також при проведенні зіставлень з іншими країнами в межах програм міжнародних зіставлень.

Об'єкт класифікації: види витрат на споживчі товари і послуги для індивідуального використання.

Класифікатор містить такі найбільш важливі узагальнені споживчі товари і послуги:

- харчові продукти, напої та тютюнові вироби;
- одяг і взуття;
- житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива;
- меблі, побутові прилади і ремонт;
- охорона здоров'я;
- транспорт;
- відпочинок, розваги і культура;
- освіта;
- кафе, ресторани і готелі;
- інші товари і послуги.

2.5. Міжнародний досвід побудови статистичних реєстрів

Статистичний реєстр підприємств – це автоматизована система збирання, накопичення та опрацювання даних щодо суб'єктів господарської діяльності – юридичних осіб та їх відокремлених підрозділів.

Реєстр забезпечує:

- єдиний державний облік та ідентифікацію суб'єктів господарської діяльності у процесі створення нових суб'єктів, їх реорганізації та ліквідації;
- організацію та координацію проведення суцільних і вибіркового статистичних спостережень, одноразових обстежень та переписів;

- взаємодію на єдиних методологічних принципах з базами даних органів влади та інформаційне обслуговування користувачів даними щодо суб'єктів господарської діяльності;
- оперативний перехід до міжнародних класифікацій.

Дані повинні вноситися до реєстру за такими категоріями:

- величини ідентифікації;
- величини стратифікації;
- демографічні величини;
- показники співвідношення між одиницями.

Величини ідентифікації

До них належать ідентифікаційні номери, які повинні залишатися незмінними протягом усього існування визначеної одиниці; стан діяльності; назва; юридична форма; адреса.

Величини стратифікації

Визначаються коди основного, допоміжного та другорядного видів діяльності; здійснюється кодування розміру підприємства залежно від зайнятості, обороту, активів; вказується інституційний сектор згідно з національним рахівництвом.

Демографічні величини

Три показники повинні зазначатись для кожної з одиниць: - дата створення, дата запису до реєстру, дата припинення діяльності.

Показники взаємовідносин між одиницями

Необхідно датувати початок та закінчення взаємовідносин між правовою одиницею та підприємством, між підприємством із залежними статистичними одиницями, підприємством і місцевими одиницями

Таким чином, національні реєстри повинні бути гармонізовані та надавати можливість для забезпечення міжнародного зіставлення даних; повинні враховувати дотримання міжнародних норм ЄС з визначення статистичних одиниць, концепцій та класифікаторів.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення класифікацій у міжнародній статистиці.
2. Розкажіть про основні призначення міжнародних класифікацій.
3. Що являє собою міжнародна система економічних класифікацій?.
4. Перелічіть модельні міжнародні статистичні класифікації.
5. Висвітліть структуру КВЕД.
6. Поясніть, за якими критеріями визначаються й описуються класифікаційні позиції у КВЕД.
7. Поясніть різницю між основним, другорядним та допоміжним видами економічної діяльності.
8. Поясніть основні цілі створення міжнародних класифікацій продукції.
9. Розкажіть про структуру коду СРА.
10. Розкажіть про об'єкт, мету створення та ознаки Гармонізованої системи опису і кодування товарів.
11. Висвітліть мету розроблення Класифікації функцій органів державного управління.
12. Назвіть об'єкт класифікації витрат на споживчі товари і послуги та перелічіть найбільш важливі узагальнені споживчі товари і послуги, визначені у класифікації.
13. Що являє собою та що забезпечує статистичний реєстр?
14. Висвітліть зміст категорій: величини ідентифікації; величини стратифікації; демографічні величини; показники співвідношення між величинами.

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНА СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

3.1. Етапи розвитку

міжнародної системи національних рахунків

Найперші спроби розрахунків національного доходу та національного багатства були здійснені в другій половині XVII ст. в Англії. Вони поклали початок новому напрямку в економічній науці – **політичній арифметиці**, або, за сучасною термінологією, - макроекономічній статистиці. Розрахунок національного багатства Англії за 1664 р. належить **Вільяму Петті**, а перше обчислення національного доходу Англії в 1688 р. – **Грегорі Кінгу**. Праці обох авторів були видатним здобутком для того часу. Крім того, що вони першими обчислили макроекономічні показники, у їх працях проглядала ідея балансового пов'язання національного багатства і доходу, у чому вони випередили свою епоху мало не на два сторіччя.

Термін “**національне рахівництво**” з'явився вже в середині XX століття. У Нідерландах його автором вважають голландського статистика **Ед Ван Кліфа**, який у 1941 р. опублікував дві статті за побудованими ним таблицями національних рахунків для Голландії за 1938 р. Проте друга світова війна припинила роботу в цьому напрямку.

У Франції вважають, що перші національні рахунки побудовані французьким статистиком **Р. Романом** також стосовно 1938 р.

Відомо також, що в 1941 р. в Англії **Джеймс Мід і Річард Стоун** розробили власну систему національного доходу Англії.

Основи сучасної **вітчизняної** макроекономічної статистики закладалися у 20-х – 30-х рр. XX століття. Передусім треба назвати розробку державними статистичними органами колишнього СРСР балансів народного господарства (БНГ). Праці **А. М. Петрова, В. А. Соболя, М. Р. Ейдельмана** та інших учених справили великий вплив на розвиток системи макроекономічних показників у всьому світі. Опублікований у 1926 р. баланс народного господарства СРСР за

1923-1924 рр. – перший в економіко-статистичній літературі баланс країни в цілому. Окрім того, було побудовано баланси за 1928, 1929 і 1930 роки.

Як ми бачимо, національні рахунки (у тій чи іншій формі) виникли майже одночасно і незалежно в багатьох країнах.

Формування національного рахівництва супроводжувалося інтернаціоналізацією проблем економічної статистики, що, у свою чергу, потребувало забезпечення порівнянності даних економічної статистики та розробки міжнародних стандартів обліку.

Перший міжнародний стандарт СНР був прийнятий у **1953** р.

У **1968** році Статистична комісія затвердила переглянутий варіант СНР.

Раніше за інших перейшли на СНР-68 Канада, Швеція, Англія (1971), Австралія (1972), Норвегія, Туреччина, Нідерланди (1973), Данія, Франція, Люксембург (1974), США, Італія, Іспанія (1975).

Черговим етапом розвитку національного рахівництва стала **СНР – 93**.

Сьогодні найдосконалішими вважаються СНР Нідерландів та Франції. Суттєво наближені до міжнародного стандарту СНР Швеції, Замбії, Індії, Кенії.

В останні роки країни пострадянського простору доклали активних зусиль щодо впровадження СНР у статистичну практику.

Україна почала складати основні рахунки СНР, починаючи з 1989 р. Перший статистичний збірник “Національні рахунки України за 1989 рік” містив рахунки економічної діяльності в Україні за 1989 р., які мали експериментальний характер. У другому статистичному збірнику “Національні рахунки України за 1989-1992 роки” наведено основні рахунки за відповідні роки. У третьому збірнику “Національні рахунки України за 1993 рік” додано дані за 1993 р., а далі Держкомстат України перейшов на щорічний випуск такого збірника.

Сьогодні статистичним стандартом у міжнародній статистиці є СНР, що була затверджена в 2008 р.

3.2. Інтегровані економічні рахунки та їх компоненти

Система національних рахунків являє собою систему взаємопов'язаних статистичних показників, яка побудована у вигляді певного набору рахунків і таблиць з метою відтворення повної картини економічної діяльності держави.

Національні рахунки є інтегрованою системою рахунків. Рахунки системи поділено на підгрупи (табл. 3.1):

- 1) рахунки поточних операцій;
- 2) рахунки нагромадження;
- 3) баланси активів і пасивів.

У поточних рахунках фіксується виробництво, розподіл і перерозподіл доходу. У рахунках нагромадження відображаються всі зміни в активах і пасивах та зміни у власному капіталі. У балансах фіксуються запаси активів і пасивів та власний капітал, які існують на початку і в кінці поточного періоду.

Таблиця 3.1

Зведене подання рахунків

Повна послідовність рахунків для інституційних секторів				
1	2	3	4	5
Рахунки поточних операцій	1.Рахунок виробництва	1.Рахунок виробництва		
	2.Рахунки розподілу та використання доходу	2.1.Рахунки первинного розподілу доходу	2.1.1.Рахунок утворення доходу 2.1.2.Рахунок розподілу первинного доходу	2.1.2.1.Рахунок підприємницьких доходів 2.1.2.2.Рахунок розподілу інших первинних доходів
		2.2.Рахунок вторинного розподілу доходу		
		2.3.Рахунок перерозподілу доходу в натуральній формі		

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5
		2.4.Рахунок використання доходу		
		2.4.1.Рахунок використання наявного доходу		
		2.4.2.Рахунок використання скоригованого наявного доходу		
Рахунки нагромадження	3. Рахунки нагромадження	3.1.Рахунок операцій з капіталом		
		3.2.Фінансовий рахунок		
		3.3.Рахунок інших змін в активах	3.3.1.Рахунок інших змін в обсязі активів	
			3.3.2.Рахунки переоцінки	3.3.2.1.Рахунок нейтрального холдингового прибутку (збитку) 3.3.2.2.Рахунок реального холдингового прибутку (збитку)
Баланси активів та пасивів	4.Баланси активів та пасивів	4.1.Початковий баланс активів та пасивів		
		4.2.Зміни в балансі активів та пасивів		
		4.3.Заключний баланс активів та пасивів		
Рахунки операцій				
0.Рахунок товарів та послуг	0.Рахунок товарів та послуг			
Рахунок інших країн світу				
Рахунки поточних операцій	5.Рахунок інших країн світу	5.1.Рахунок зовнішніх операцій з товарами та послугами		
		5.2.Рахунок зовнішніх первинних доходів та поточних трансфертів		
Рахунки нагромадження		5.3.Рахунки нагромадження за зовнішніми операціями	5.3.1.Рахунок операцій з капіталом	

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5
			5.3.2.Фінансовий рахунок	
			5.3.3.Рахунок інших змін в активах	5.3.3.1.Інші зміни в обсязі активів 5.3.3.2.Рахунки переоцінки
Баланси активів та пасивів		5.4.Рахунок зовнішніх активів та пасивів	5.4.1.Початковий баланс активів та пасивів	
			5.4.2.Зміни в балансі активів та пасивів	
			5.4.3.Заключний баланс активів та пасивів	

3.3. Рахунки поточних операцій

Рахунок виробництва складається для економіки в цілому, її секторів і галузей. Він відбиває операції, що стосуються процесу виробництва.

Ресурсна частина зведеного рахунка містить валовий випуск товарів та послуг і чисті податки на продукти та імпорт.

У розділі *використання* відображається проміжне споживання товарів і послуг (табл. 3.2).

Балансувальна стаття – валовий внутрішній продукт.

Таблиця 3.2

Рахунок виробництва

Використання	Ресурси
Проміжне споживання	Валовий випуск в основних цінах
Валовий внутрішній продукт у ринкових цінах	Чисті податки на продукти та імпорт
	Валовий випуск у ринкових цінах
Усього	Усього

Валовий внутрішній продукт = Валовий випуск в основних цінах + Чисті податки на продукти та імпорт – Проміжне споживання.

Рахунок утворення доходу (табл.3.3) відбиває розподільні операції, безпосередньо пов'язані з процесом виробництва.

Ресурсна частина рахунка складається з валового внутрішнього продукту в ринкових цінах і субсидій на виробництво та імпорт.

Використання включає елементи первинного розподілу валового внутрішнього продукту на оплату праці найманих працівників, податки на виробництво та імпорт і валовий прибуток, змішаний дохід (*балансувальна стаття*).

Таблиця 3.3

Рахунок утворення доходу

Використання	Ресурси
Оплата праці найманих працівників	Валовий внутрішній продукт у ринкових цінах
Чисті податки на виробництво та імпорт	
Валовий прибуток (змішаний дохід)	
Усього	Усього

Валовий прибуток (змішаний дохід) = Валовий внутрішній продукт – Оплата праці найманих працівників – Чисті податки на виробництво та імпорт.

Рахунок розподілу первинного доходу (табл. 3.4) у *ресурсній* частині містить такі елементи: валовий прибуток, змішаний дохід; оплата праці найманих працівників; чисті податки на виробництво та імпорт і доходи від власності, отримані від інших країн.

Використання – це доходи від власності, передані іншим країнам.

Балансувальна стаття – валовий національний дохід.

Рахунок розподілу первинного доходу

Використання	Ресурси
Доход від власності, переданий нерезидентам	Валовий прибуток (змішаний доход)
Валовий національний доход	Оплата праці найманих працівників, отримана резидентами
	Чисті податки на виробництво та імпорт, отримані резидентами
	Доход від власності, отриманий від нерезидентів
Усього	Усього

Валовий національний доход =

= Валовий прибуток (змішаний доход) + Оплата праці найманих працівників, отримана резидентами + Чисті податки на виробництво та імпорт, отримані резидентами + Доход від власності, отриманий від нерезидентів – Доход від власності, переданий нерезидентам.

Рахунок вторинного розподілу доходу (табл. 3.5) охоплює перерозподіл доходів через поточні трансфертні операції.

Ресурсна частина: валовий національний доход та отримані поточні трансферти в грошовому вираженні.

Використання – це сплачені трансферти в грошовому вираженні.

Балансувальною статтею даного рахунка є наявний доход.

Таблиця 3.5

Рахунок вторинного розподілу доходу

Використання	Ресурси
Поточні трансферти, передані резидентам	Валовий національний дохід
Валовий наявний дохід	Поточні трансферти, отримані від нерезидентів
Усього	Усього

$$\begin{aligned} \text{Валовий наявний дохід} &= \text{Валовий національний дохід} + \\ &+ \text{Поточні трансферти, отримані від нерезидентів} - \\ &\text{Поточні трансферти, передані нерезидентам.} \end{aligned}$$

Наявний дохід – це дохід, який може бути використаний безпосередньо на кінцеве споживання і заощадження (**рахунок використання валового наявного доходу**).

Балансувальна стаття даного рахунка – валове заощадження (табл. 3.6)

Таблиця 3.6

Рахунок використання валового наявного доходу

Використання	Ресурси
Кінцеві споживчі витрати	Валовий наявний дохід
Валове заощадження	
Усього	Усього

$$\begin{aligned} \text{Валове заощадження} &= \text{Валовий наявний дохід} - \\ &- \text{Кінцеві споживчі витрати.} \end{aligned}$$

3.4. Рахунки нагромадження

На відміну від поточних рахунків, у яких зареєстровані операції завершуються впродовж звітного періоду, рахунки нагромадження відображають інший набір операцій і показників. Ці операції стосуються набуття, використання й вибуття активів – об’єктів, користування якими триває і в наступних періодах.

Таким чином, рахунки нагромадження відображають рух активів і пасивів, а також чистої вартості капіталу. Як і поточні рахунки, вони складаються з двох частин, але на відміну від них:

- ліва частина має назву “зміна активів”;
- права – “зміна пасивів і чистого багатства”.

Рахунки нагромадження включають:

- рахунок капіталу,
- фінансовий рахунок,
- рахунок інших змін обсягу активів,
- рахунок переоцінки.

Вони складаються для кожного сектора та економіки в цілому.

У **рахунку капіталу** під використанням розуміють різні види інвестицій у нефінансові активи – основні й оборотні.

Основним джерелом фінансування операцій з капіталом є заощадження. Таким чином, балансувальна стаття попереднього рахунка (на чистій основі) – чисте заощадження - переноситься в ресурсну частину рахунка капіталу. Іншим джерелом фінансування цих операцій є одержані капітальні трансферти за відрахуванням переданих капітальних трансфертів.

У склад капітальних трансфертів входять:

- податки на капітал,
- інвестиційні субсидії,
- інші капітальні трансферти.

Для секторів економіки враховуються капітальні трансферти, одержані як від інших секторів, так і від інших країн (це також стосується й передачі трансфертів).

У зведеному рахунку капіталу (табл.3.7) в розділі *ресурси* відображаються чисте заощадження та чисті капітальні трансферти, одержані від інших країн.

Таблиця 3.7

Рахунок капіталу

Зміни в активах	Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві
Валове нагромадження основного капіталу	Чисте заощадження
Споживання основного капіталу (-)	Капітальні трансферти, одержані від нерезидентів
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	Капітальні трансферти, передані нерезидентам (-)
Придбання за виключенням вибуття цінностей	
Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	
Усього	Усього (зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів)

До капітальних трансфертів належать субсидії на будівництво будинків для міжнародних організацій та інших подібних об'єктів, безоплатні надходження й дарунки капітального характеру, тобто ті, що належать до

основного капіталу, а також податки на капітал, на спадок, пожертвування від нерезидентів та ін.

У розділі *використання* виділено валове нагромадження основного капіталу, споживання основного капіталу (-), зміна запасів матеріальних оборотних коштів, придбання за виключенням вибуття цінностей, придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів.

Балансувальна стаття рахунка капіталу на рівні економіки (чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)) показує кількість ресурсів, які держава надає у розпорядження “іншого світу” або які “інший світ” надає державі.

Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-) =

= Чисте заощадження + Капітальні трансферти одержані від нерезидентів – Капітальні трансферти передані нерезидентам – (Валове нагромадження основного капіталу – Споживання основного капіталу) – Зміна запасів матеріальних оборотних коштів – Придбання за виключенням вибуття цінностей – Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів.

Поняття та елементи економічних активів

Зупинимося на визначенні та класифікації економічних активів, які розглядаються в рахунку капіталу.

Економічні активи - це об'єкти, на які інституційні одиниці мають права власності (індивідуальні або колективні), здобуваючи внаслідок цього певний економічний зиск.

Економічні активи поділяють на:

- фінансові;
- нефінансові.

Фінансові активи включають грошові кошти, фінансові вимоги і зобов'язання в різних формах. Ці активи реєструються на фінансовому рахунку. Більшість фінансових активів – це фінансові вимоги. Фінансові вимоги й

зобов'язання виникають через договірні відносини, які встановлюються за надання коштів у позику однією інституційною одиницею іншій.

Нефінансові активи. Рахунок капіталу пов'язано з реєстрацією вартості нефінансових активів, що придбані або реалізуються інституційними одиницями-резидентами через проведення відповідних операцій та визначення зміни власного капіталу в результаті нагромадження й трансфертів капіталу. Нефінансові активи – це об'єкти, які знаходяться у власності інституційних одиниць та приносять їм реальні чи потенційні вигоди впродовж певного періоду в результаті їх використання чи зберігання.

Нефінансові активи поділяються на:

- вироблені,
- невироблені.

Вироблені нефінансові активи виникають завдяки процесу виробництва. Розрізняють три основних види вироблених нефінансових активів:

- основний капітал;
- запаси матеріальних оборотних коштів;
- цінності.

Основний капітал – це матеріальні й нематеріальні активи, що є результатом виробництва, які понад рік повторно або багаторазово використовуються в процесі виробництва. Вони переносять свою вартість на продукт або послугу, що виготовляється з їхньою допомогою, частинами, у міру зносу.

Матеріальні активи включають такі типи активів:

- будівлі й споруди;
- машини та обладнання, транспортні засоби;
- культивовані (вирощені) активи (худоба племінна, продуктивна, робоча, сади, виноградники та інші насадження), які використовуються багаторазово заради одержання продуктів.

Нематеріальні активи включають:

- вартість геологорозвідувальних робіт;
- програмне забезпечення і бази даних для ЕОМ;
- оригінали літературних і художніх творів (фільми, звукозаписи та ін.), які є основою для їх тиражування.

Запаси матеріальних оборотних коштів охоплюють усі, що наявні в даний час у господарчих одиницях, товари, які не включено до валового нагромадження основного капіталу.

Запаси матеріальних оборотних коштів включають такі типи активів:

- виробничі запаси;
- незавершене виробництво;
- готова продукція;
- товари для перепродажу;
- державні матеріальні резерви.

Виробничі запаси включають усі товари, які підприємство має в запасі для використання повністю у виробництві у вигляді проміжних витрат. До цієї категорії належать сировина, матеріали, паливо, комплектувальні вироби, сільськогосподарська продукція, канцелярські товари та ін.

Незавершене виробництво складається з продукції, виробленої підприємством, але ще не завершеної, тобто недостатньо переробленої, щоб її поставляти іншим інституційним одиницям. Крім того, до незавершеного виробництва відносять посіви рослин та дерева, які вирощуються для одноразового використання. Незавершене будівництво і незакінчений капітальний ремонт також відносять до незавершеного виробництва, якщо їх виконують без контракту із замовником і якщо за них не надійшло платежу. За наявності контракту на будівництво, а також за його виконання господарським способом, незавершене будівництво і незакінчений капітальний ремонт відносять до основного капіталу.

Готова продукція – це товари, що зберігаються в підприємств, які їх виробляють, до поставки іншим інституційним одиницям і не призначені для подальшої їх переробки на даному підприємстві.

Товари для перепродажу – це товари, придбані оптовими або роздрібними торговцями для перепродажу. Торговці їх не переробляють за винятком надання їм привабливого та зручного для продажу вигляду (миття, сортування, упаковка).

Запаси матеріальних оборотних коштів не включають вартості запасів корисних копалин, лісу на пні, урожаю сільськогосподарських культур на корені.

Цінності складаються з дорогоцінних металів і каменів, антикварних виробів, колекцій, різних мистецьких творів. Вони використовуються переважно не для виробництва та споживання, а зберігаються як носії вартості, причому не тільки домашніми господарствами, а й некомерційними організаціями, державними установами, наприклад, у вигляді золотих злитків, неогранованих алмазів, музейних експонатів.

Невироблені нефінансові активи включають активи, які необхідні для виробництва, але самі не є результатом виробництва. Вони поділяються на матеріальні та нематеріальні.

До **невироблених матеріальних активів** відносять природні активи, такі як земля, надра, некультивовані (природні) біологічні ресурси, підземні водні ресурси. Деякі ресурси природного походження не розглядаються в СНР як економічні активи. Це активи, на які не поширюються права власності, або такі, володіння якими за сучасного рівня технології, цін не дає економічної вигоди (повітряний простір, океани, нерозвідані або розвідані, але недоступні для розробки родовища корисних копалин та ін.).

Невироблені нематеріальні активи – це юридичні форми, які складаються у зв'язку з процесом виробництва і періодично переходять від одних інституційних одиниць до інших – авторські права, патенти, ліцензії, торгові знаки, права на оренду або інші контракти, що передаються.

Капітальні трансферти

Капітальні трансферти можуть бути вираженими у натуральній та у грошовій формі.

Капітальні трансферти у **натуральній формі** включають передачу права власності на актив (крім запасів матеріальних оборотних коштів) або анулювання боргів кредиторами без одержання будь-якого відшкодування.

Капітальні трансферти в **грошовій формі** пов'язані з придбанням або вибуттям активу, крім запасів матеріальних оборотних коштів.

У рахунку капіталу на рівні економіки в цілому показуються тільки капітальні трансферти між внутрішньою економікою та “іншим світом”. У рахунку капіталу за секторами показують капітальні трансферти, одержані від інших секторів і від “іншого світу” та передані іншим секторам та “іншому світу”. Сальдо цих трансфертів за сумою всіх секторів має дорівнювати сальдо капітальних трансфертів, одержаних від “іншого світу” і переданих йому, у зведеному рахунку капіталу.

Існують три елементи капітальних трансфертів:

- податки на капітал;
- інвестиційні субсидії;
- інші капітальні трансферти.

Податки на капітал складаються з податків на вартість активів або чисту вартість власного капіталу, які належать інституційним одиницям. Ці податки сплачуються домашніми господарствами і підприємствами нерегулярно у зв'язку з можливою раптовою зміною цінності активів, наприклад, збільшення вартості землі сільськогосподарського призначення в разі одержання дозволу використовувати її для комерційних цілей чи будівництва житла. До податків на капітал відносять також податки на трансферти капіталу, тобто податки на вартість активів, які передаються від однієї інституційної одиниці до іншої (податки та мито на спадщину, даровизну, включаючи даровизну, зроблену на життя).

Податки на капітал не включають:

- податки на продаж активів (їх відносять до податків на продукти);
- податки на активи, які регулярно сплачуються виробничими одиницями та використовуються в ролі основного капіталу (на будівлі

та споруди, транспортні засоби), а також земельний податок (його відносять до інших податків на виробництва);

- податки на майно, які регулярно сплачуються домашніми господарствами і не є основним капіталом (наприклад, транспортні засоби, які не використовуються для виробничих цілей).

Інвестиційні субсидії складаються з капітальних трансфертів у грошовій або натуральній формі, які надаються органами державного управління іншим секторам або нерезидентним одиницям для фінансування всіх або частини витрат на придбання ними основного капіталу. Одержувачі інвестиційних субсидій у грошовій формі зобов'язані використати їх на валове нагромадження основного капіталу.

Інвестиційні субсидії у **натуральній формі** складаються з трансфертів машин, устаткування, будівель і споруд.

До інвестиційних належать такі види витрат:

- придбання обладнання;
- державні капіталовкладення;
- капітальний ремонт;
- геологорозвідувальні та топографо-геодезичні роботи;
- створення нових робочих місць на підприємствах;
- інше.

Інвестиційні субсидії з державного бюджету комерційним державним і недержавним підприємствам та установам відображаються як капітальні трансфери нефінансовим і фінансовим корпораціям від сектора загального державного управління. Надання інвестиційних субсидій бюджетним установам розглядається як капітальний трансферт усередині сектора органів державного управління, а в рахунку операцій з капіталом не відображається, якщо він не охоплює субсектори.

Крім того, до **інвестиційних субсидій належать витрати бюджету:**

- капітальний ремонт індивідуальних житлових будинків, власниками яких є інваліди війни (трансферт до сектора домашніх господарств);

- відшкодування банкам частини кредиту на будівництво будинків і надвірних будівель для переселенців; ця операція відображається на рахунку спочатку як капітальний трансферт (інвестиційні субсидії) сектору фінансових установ, а потім, як усі інші капітальні трансферти, до тих секторів, борги яких анулюються;
- надання допомоги громадянам для поліпшення житлових умов (трансферт до сектора домашніх господарств);
- витрати на капітальні вкладення, пов'язані з ліквідацією наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, наслідків ядерних викидів (трансферт до сектора нефінансових корпорацій);
- кошти бюджету, які виділяються землевласникам і землекористувачам для відновлення земель, зруйнованих не з їхньої вини (трансферти до секторів нефінансових корпорацій і домашніх господарств).

Інші капітальні трансферти складаються з капітальних трансфертів за винятком податків на капітал та інвестиційних субсидій. До таких трансфертів належать:

- анулювання боргу за взаємною згодою між кредитором і боржником;
- виплати компенсацій за шкоду, заподіяну вибухами, розливом нафти і т. ін.;
- спадщина, значна даровизна за життя, а також дарунки некомерційним організаціям за заповітом;
- виплати, які проводяться органами державного управління підприємствам для покриття збитків попередніх років або збитків з причин, котрі не залежать від підприємств та не мають постійного характеру;
- витрати нефінансових корпорацій на капіталовкладення і капітальний ремонт соціально-культурних підрозділів (умовно-некомерційних організацій);
- великі пожертвування для фінансування валового нагромадження основного капіталу, які надходять від домашніх господарств або

підприємств некомерційним організаціям, наприклад, пожертвування на будівництво бібліотек, навчальних закладів, лабораторій тощо;

- вартість виданих населенню ваучерів;
- вартість квартир, переданих органами державного управління домашнім господарствам у ході безплатної приватизації;
- вартість житла для військовослужбовців, побудованого нерезидентними одиницями на їхній економічній території.

Щорічні внески органів державного управління в державні позабюджетні фонди (пенсійні, соціальної підтримки населення, фінансового регулювання в паливно-енергетичному комплексі та ін.), для збільшення резервів цих фондів розглядаються як капітальні трансферти всередині сектора загальнодержавного управління, а в рахунку операцій з капіталом не відображаються, якщо такі рахунки не складають для субсекторів.

У звіті про виконання Державного бюджету міститься інформація також і про інші капітальні трансферти, які надаються сектором загального державного управління:

- відшкодування збитків, заподіяних громадянам (трансферт до сектора домашніх господарств);
- відшкодування збитків і витрати на виплату компенсацій реабілітованим громадянам (трансферт до сектора домашніх господарств);
- відшкодування збитків репресованим громадянам (трансферт до сектора домашніх господарств);
- відшкодування збитків реабілітованим народам (трансферт до сектора домашніх господарств);
- відшкодування збитків, заподіяних порушенням прав землевласників і землекористувачів (трансферт до секторів нефінансових корпорацій і домашніх господарств);
- відшкодування збитків, заподіяних власнику припиненням права власності (трансферти до всіх секторів).

Як капітальні трансферти домашнім господарствам від нефінансових і фінансових корпорацій розглядаються й виплати:

- вартості акцій працівникам підприємств безплатно або за економічно незначущими цінами (в останньому разі капітальні трансферти враховуватимуть різницю між номінальною вартістю акцій і сумою оплати);
- матеріальної допомоги працівникам для першого внеску на кооперативне житлове будівництво, для часткового погашення кредиту, наданого на кооперативне та індивідуальне житлове будівництво;
- витрат на погашення позик, виданих працівникам підприємств для поліпшення житлових умов, придбання садових будинків.

Зміст статей використання рахунка капіталу

У рахунку капіталу статтями використання є **зміна нефінансових активів** за період.

Валове нагромадження основного капіталу:

- придбання за виключенням вибуття матеріального основного капіталу (будинків, споруд, машин, обладнання), вирощених сільськогосподарських активів (поголів'я дорослої робочої та продуктивної худоби, садів, виноградників та інших багаторічних насаджень);
- придбання за виключенням вибуття нематеріального основного капіталу (витрати на розвідування корисних копалин, створення та придбання програмного забезпечення, оригіналів творів мистецтва);
- витрати на покращення невироблених матеріальних активів, наприклад витрати на поліпшення земель та їх підготовку до використання;
- витрати, пов'язані з передачею прав власності на невироблені матеріальні активи (природні ресурси, некультивовані біологічні ресурси, джерела підземних вод) та невироблені нематеріальні активи (авторські права, патенти, ліцензії тощо).

Зміна запасів матеріальних оборотних коштів – це приріст у кінці періоду порівняно з початком:

- виробничих запасів;
- незавершеного виробництва;
- готової продукції;
- запасів сільськогосподарської продукції у населення;
- державних резервів.

Чисте придбання цінностей – придбання за виключенням вибуття дорогоцінних металів, каменів, антикваріату, музейних експонатів.

Чисте придбання невироблених нефінансових активів - придбання за виключенням вибуття землі, патентів, ліцензій, авторських прав.

Рахунок капіталу дозволяє проаналізувати процес нагромадження в економіці, формування ресурсів нефінансових активів і джерела їх фінансування.

Аналіз рахунка капіталу в комплексі з попередніми рахунками дозволяє виявляти кінцевий фінансовий результат економічної діяльності сектора чи економіки в цілому та фактори, які це визначили.

Фінансовий рахунок

Підсумок операцій з капіталом може бути додатнім, якщо споживання і нагромадження в даному році проводили в розмірах, що не перевищують наявний дохід, який, у свою чергу, визначається виробництвом, і він може бути від’ємним, якщо витрати перевищують доходи. У першому випадку фінансові активи зростають, а в другому – зменшуються. Цей показник пов’язується з результатом зміни фінансових активів, що отримується у фінансовому рахунку.

Фінансові активи, що відображаються в рахунку, відрізняються від інших активів тим, що вони являють собою вимоги до інших інституційних одиниць і одночасно на них існують певні зобов’язання інших одиниць. Одна з цих одиниць по відношенню до другої є **кредитором (інвестором)**, інша – **боржником**.

Слід підкреслити, що у фінансовому рахунку реєструються не самі фінансові активи чи фінансові зобов'язання, а їхні зміни за певний період.

Фінансовий рахунок ураховує **операції з фінансовими інструментами**. У ньому відображається збільшення фінансових активів і зміна фінансових зобов'язань за таких умов:

- 1) якщо отримані кошти сектора не використовуються повністю для цілей валового нагромадження, тобто на збільшення нефінансових активів (чисте кредитування в рахунку капіталу), то їх залишок може бути використаний:
  - а) на придбання фінансових активів,
  - б) для розрахунків за фінансовими зобов'язаннями;
- 2) у випадку, якщо власних засобів недостатньо для фінансування нагромадження (чисте запозичення в рахунку капіталу), то дефіцит, що виник, повинен фінансуватися шляхом:
  - а) продажу фінансових активів,
  - б) прийняття фінансових зобов'язань.

Таким чином, у фінансовому рахунку чисте кредитування (+), чисте запозичення (-) подані як перевищення величини чистого придбання фінансових активів над чистим прийняттям фінансових зобов'язань.

У фінансовому рахунку відображаються:

- 1) чисто фінансові операції. Вони відображаються тільки у фінансовому рахунку та приводять до перерозподілу активів і пасивів, змінюють їх загальну величину, але при цьому не приводять до зміни сальдо фінансових активів і пасивів;
- 2) фінансові операції, пов'язані з передачею прав власності на товар чи послугу, на нефінансові активи. Ці операції мають кореспондуючі записи на інших рахунках СНР і приводять до зміни величини сальдо активів і пасивів.

Як і інші рахунки, фінансовий рахунок розробляють як для економіки в цілому (табл. 3.8), так і для секторів. У зведеному фінансовому рахунку, на

відміну від секторних, з'являються специфічні активи – монетарне золото та міжнародні резервні активи у формі СПЗ, на які права власності належать виключно Національному банку.

Таблиця 3.8

Фінансовий рахунок

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і зміни в чистій вартості капіталу
	Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	+
+	Чисте придбання фінансових активів	
	Чисте прийняття фінансових зобов'язань	+
+	Монетарне золото та спеціальні права запозичення	
+	Готівкові гроші та депозити	+
+	Цінні папери, крім акцій	+
+	Кредити та позики	+
+	Акції та інші види участі в капіталі	+
+	Страхові технічні резерви	+
+	Інша дебіторська (кредиторська) заборгованість	+

Для реєстрації операцій з фінансовими інструментами в системі економічних активів СНР, міжнародних валютних фінансових операцій і

платіжного балансу розроблена єдина **класифікація видів фінансових активів**, до якої входять:

1. Монетарне золото та спеціальні права запозичення.
2. Готівкові гроші та депозити.
3. Цінні папери, крім акцій.
4. Кредити та позики.
5. Акції та інші види участі в капіталі.
6. Страхові технічні резерви.
7. Інша дебіторська та кредиторська заборгованість.

Монетарне золото являє собою золото, яке зберігається як фінансовий актив або міжнародний резерв у кредитно-грошових закладах. Воно не містить золота, яке передбачене для промислового використання, і золота, що належить за методологією СНР до цінностей.

Спеціальні права запозичення – специфічна форма міжнародних грошей, які часто іменують паперовим золотом. Вони створюються як резерв із внесків членів МВФ для регулювання розрахунків між країнами – членами МВФ. Цей спеціальний розрахунковий засіб не має реального золотого забезпечення, і його використання ґрунтується на згоді країн – членів МВФ приймати ці резервні засоби в обмін на конвертовану валюту в інших країн тільки для врегулювання платіжних балансів країн. МВФ між тим встановлює умовний золотий вміст СПЗ, що робить СПЗ головним фінансовим активом.

МВФ утворює резервний актив із СПЗ, яким ця міждержавна організація намагається регулювати і підтримувати стійкість паритетів валют країн-членів.

Готівкові гроші складаються з банкнот, що знаходяться в обігу та монет, які звичайно використовуються для платежів у країні, за виключенням ювілейних монет, які фактично не знаходяться в обігу і не включаються в цей вид платіжних засобів. Слід розрізняти готівкові гроші в національній та іноземній валюті.

Депозитами на поточних рахунках (депозитами, що передаються) являються ті депозити, які негайно за їх номінальною вартістю можна

перетворити у валюту країни без яких-небудь обмежень (чеки, платіжні доручення банку та ін.)

До **інших депозитів** належать депозити, які не можуть бути використані зразу без обмежень.

Цінні папери, крім акцій, – це платіжні засоби, якими торгують на фінансових ринках і які дають їх власникам право на заявлені фіксовані суми в установлену дату платежу.

Акції та інші види акціонерного капіталу – це документи, що підтверджують вимоги по відношенню до залишкової вартості корпоративних підприємств, які задовольняються після задоволення вимог усіх кредиторів.

Кредити та позики – це такі активи, які утворюються, коли кредитори надають кошти безпосередньо боржникам; як правило, це підтверджується документами, які не передаються. До цієї категорії належать усі позики або аванси (за виключенням торгового кредиту), які надають підприємцям. У цю категорію включають споживчий кредит, угоди про фінансовий лізинг, тобто про надання кредиту на покупку основного капіталу.

Страхові технічні резерви утворюють страхові організації як фінансові посередники, що перерозподіляють тимчасово вільні кошти утримувачів страхових полісів і приймають на себе обов'язки щодо виплат страхових відшкодувань при страхових випадках. Страхові технічні резерви керуються страховими організаціями і недержавними пенсійними фондами. Поряд з цим, вони вважаються активами утримувачів полісів, у той час як для страхових організацій ці резерви є зобов'язаннями.

Остання стаття фінансових активів - **Інша дебіторська і кредиторська заборгованість** – включає торговий кредит, аванс за роботу та інші рахунки дебіторів і кредиторів.

Крім означених видів фінансових активів, міжнародними фінансовими організаціями рекомендується виокремлювати довідкову статтю – “прямі іноземні інвестиції” з такими елементами:

- акціонерний капітал;
- займи;
- інші активи.

Той факт, що основні групування фінансових активів використовуються одночасно в СНР, у платіжному балансі та в статистиці міжнародних валютних фінансових операцій, дозволяє взаємоув'язувати статистичні показники при міжнародних розрахунках і, у тому числі, при побудові фінансових рахунків.

Інші рахунки нагромадження

Друга група рахунків нагромадження (рахунок інших змін обсягу активів і рахунок переоцінки) відображає зміну активів, пасивів і чистого багатства, що відбулася під впливом неекономічної діяльності.

Рахунок інших змін в обсязі активів (табл. 3.9) відображає рух капіталу під впливом руйнування активів унаслідок стихійного лиха, їх некомпенсованих конфіскацій, внаслідок змін класифікації та змін у структурі, під впливом відкриття або вичерпання корисних копалин.

Таблиця 3.9

Рахунок інших змін обсягу активів

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і зміни в чистій вартості капіталу
	Нефінансові активи, у тому числі:	
	вироблені	
	невироблені	
	Фінансові активи (зобов'язання)	
	Зміна чистого багатства під впливом інших змін обсягу активів	

Рахунок переоцінки (табл. 3.10) відображає холдинговий прибуток або збиток унаслідок зміни вартості капіталу, обумовлених динамікою цін різних активів і пасивів за певний період часу.

Таблиця 3.10

Рахунок переоцінки

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і зміни в чистій вартості капіталу
	Номінальний холдинговий дохід від:	
	- нефінансових активів	
	- фінансових активів і пасивів	
	Зміна чистого багатства під впливом номінального холдингового доходу	

Для одиниці чи групи одиниць позитивна переоцінка пасивів означає втрати від володіння (негативний холдинговий дохід), і, навпаки, негативна переоцінка пасивів призводить до виграшу від володіння (позитивний холдинговий дохід). Баланс рахунка називається зміною чистого багатства під впливом номінального холдингового доходу.

3.5. Баланси активів і пасивів

Особливий тип рахунків у СНР – **баланси активів і пасивів**. Вони відображають наявність у країні або в певному секторі активів, пасивів, а також чистої вартості капіталу в момент складання балансу. У лівій частині балансів показують активи, а у правій – пасиви і чисту вартість капіталу.

У СНР є три самостійні баланси:

- початковий баланс активів і пасивів;

- зміни в балансі активів і пасивів;
- заключний баланс активів і пасивів.

Початковий баланс активів і пасивів (табл. 3.11) – це сукупність усіх активів, пасивів і чистої вартості капіталу кожного сектора, а також усієї країни в цінах на початок періоду. Балансувальною статтею є чиста вартість власного капіталу – різниця між активами й пасивами, що дорівнює поточній вартості запасів економічних цінностей, якими володіє сектор або окрема одиниця.

Таблиця 3.11

Баланс активів і пасивів на початок періоду

Активи	Зобов'язання та чиста вартість власного капіталу
Нефінансові активи, у тому числі:	Фінансові пасиви
вироблені активи	
невироблені активи	
Фінансові активи	Чиста вартість власного капіталу

Підсумок усіх змін в активах, пасивах і в чистій вартості капіталу, які сталися за звітний період, по кожному сектору окремо і по країні в цілому підбивається в балансі **Зміни в балансі активів і пасивів** (табл. 3.12).

Цей баланс відображає зміну всіх нефінансових і фінансових активів за рахунок заощаджень і чистих капітальних трансфертів, унаслідок інших змін в обсязі активів, за рахунок номінального холдингового прибутку (збитку).

Ці два баланси дозволяють скласти **Заключний баланс активів і пасивів** (табл. 3.13). Він є сукупністю всіх активів, пасивів і чистої вартості капіталу кожного сектора окремо і по країні в цілому на кінець періоду.

Таблиця 3.12

Зміни в балансі активів і пасивів

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і зміни в чистій вартості капіталу
	Нефінансових активів	
	Фінансових активів і пасивів	
	Загальна зміна чистого багатства, у тому числі за рахунок:	
	заощаджень і капітальних трансфертів	
	інших змін обсягу активів	
	холдингового доходу	

Таблиця 3.13

Баланс активів і пасивів на кінець періоду

Активи	Зобов'язання та чиста вартість капіталу
Нефінансові активи, у тому числі:	Фінансові пасиви
вироблені активи	
невироблені активи	
Фінансові активи	Чиста вартість власного капіталу

Активи, пасиви і чиста вартість капіталу на кінець періоду дорівнюють величині активів, пасивів і чистої вартості капіталу на початок періоду плюс зміни в активах, пасивах і чистій вартості капіталу, які сталися за період.

3.6. Рахунок товарів і послуг

Цей рахунок характеризує ресурси (внутрішнє виробництво та імпорт) і використання (проміжне та кінцеве споживання, капіталоутворення, експорт) товарів і послуг. Він є своєрідною зведеною характеристикою СНР (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Рахунок товарів і послуг

Використання	Ресурси
Проміжне споживання	Валовий випуск продуктів і послуг
Кінцеве споживання	Імпорт продуктів і послуг
Валове нагромадження основного капіталу	Чисті податки на продукти та імпорт
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	
Експорт продуктів і послуг	
Усього	Усього

Ресурсна частина рахунка заповнюється показниками, що переносяться з рахунка виробництва:

- випуск товарів та послуг (оцінюється в основних цінах);
- податки на продукти;
- субсидії на продукти.

Із зовнішнього рахунка товарів і послуг (див. далі) переносяться дані про імпорт товарів та послуг.

До розділу *використання* переносяться показники з таких рахунків:

- із рахунка виробництва – проміжне споживання;
- із рахунка використання доходу – витрати на кінцеве споживання;
- із рахунка операцій з капіталом – валове нагромадження основного капіталу та зміни запасів матеріальних оборотних коштів;

- із зовнішнього рахунка товарів і послуг (див. далі) переносяться дані про експорт товарів та послуг.

Дані рахунка товарів та послуг дають можливість розрахувати ВВП двома методами: методом кінцевого споживання та виробничим. ВВП, розрахований методом кінцевого споживання, дорівнює сумі всіх статей кінцевого використання мінус імпорт, тобто сумі кінцевого споживання, нагромадження та експорту мінус імпорт. ВВП, розрахований виробничим методом, дорівнює різниці між випуском та проміжним споживанням плюс чисті податки на продукти.

3.7. Рахунки іншого світу (зовнішньоекономічні рахунки)

Рахунки іншого світу характеризують зв'язки економіки країни з економікою зарубіжних країн, які проявляються у формі зовнішньоекономічної діяльності. Вони показують операції резидентів з нерезидентами.

Операції цього рахунка складаються з **позицій зарубіжних країн** і, у кінцевому підсумку, мають давати значення чистого кредитування або чистого запозичення, що є протилежним тому, що визначено в рахунках операцій з капіталом національної економіки. Отже, те, що є ресурсом для інших країн світу, для економіки України в цілому буде видом використання (витрат), і навпаки. Операції між резидентами та нерезидентами відображаються і в рахунках для економіки, але там їх не відокремлено від операцій між резидентами.

У рахунках іншого світу **відображено** експорт та імпорт товарів, послуг, прав інтелектуальної власності, міжнародну кооперацію, спільну підприємницьку діяльність за участю іноземних юридичних осіб на території України та українських організацій за кордоном, транскордонний рух робочої сили, іноземних та українських інвестицій, міжнародний туризм, зовнішньоекономічні транспортні, страхові, розрахункові, кредитні та інші господарські операції, а також інші економічні відносини, у тому числі ті, що

не мають компенсаційного характеру. В рахунках відображаються також операції з оперативного та фінансового лізингу та способи фінансування цих операцій; будівельні послуги за кордоном та іноземні інвестиції у країні, операції з нерухомістю і нематеріальними активами з іншими країнами, операції, пов'язані з проживанням у нашій країні нерезидентів та проживанням наших громадян за кордоном.

Результати зовнішньоекономічної діяльності відбиваються в **трьох рахунках:**

- 1) зовнішньому рахунку товарів і послуг;
- 2) зовнішньому рахунку первинних доходів і поточних трансфертів;
- 3) зовнішньому рахунку операцій з капіталом.

У *ресурсній частині зовнішнього рахунку товарів і послуг* (табл. 3.15) відображається імпорт товарів і послуг. Він уключає всі оплачені або передані безкоштовно товари, що надходять із-за кордону.

У частині *використання* відображаються доходи, що отримала Україна від інших країн за експорт товарів і послуг. Експорт товарів і послуг оцінюється як витрати для інших країн і як надходження для України в іноземній валюті.

Балансувальною статтею є зовнішнє сальдо товарів і послуг. Воно розраховується в даному рахунку як різниця між імпортом і експортом товарів і послуг. Якщо зовнішнє сальдо товарів і послуг позитивне, це означає позитивне сальдо для “іншого світу” та від’ємне для нашої країни.

Таблиця 3.15

Зовнішній рахунок товарів і послуг

Використання	Ресурси
Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг
Зовнішнє сальдо товарів і послуг	
Усього	Усього

Зовнішнє сальдо товарів і послуг = Імпорт товарів і послуг – Експорт товарів і послуг.

Зовнішній рахунок первинних доходів і поточних трансфертів (табл. 3.16) охоплює в частині *ресурсів* доходи і поточні трансферти всієї економіки України, що сплачуються іншим країнам світу.

Частина *використання* включає доходи і поточні трансферти всієї економіки України, що надходять від інших країн.

Балансувальна стаття рахунка “поточне зовнішнє сальдо”.

Ресурсна частина рахунка включає:

- зовнішнє сальдо товарів і послуг (переноситься із зовнішнього рахунка товарів і послуг);
- первинні доходи, що отримуються резидентами від нерезидентів даної країни у вигляді оплати праці, податків на виробництво, доходів від власності;
- поточні трансферти.

Оплата праці працівників-нерезидентів резидентами включає заробітну плату і відрахування на соціальне страхування іноземних громадян, що працюють в українських посольствах та консульствах за кордоном, іноземних артистів, які приїжджають в Україну на гастролі, сезонних робітників, осіб, що працюють в Україні за контрактом строком до одного року, та ін.

Податки за відрахуванням субсидій на виробництво, сплачені іншим країнам світу, включають податки на будівництво, транспортні засоби та землю, що сплачуються українськими посольствами та консульствами в інших країнах.

Доходи від власності, що передано іншим країнам світу, включають статті, пов’язані з розподілом доходів: оплату відсотків за кредити, отриманих Україною від іноземних держав; оплату відсотків за комерційними кредитами, які отримано зовнішньоекономічними об’єднаннями України від іноземних

фірм; експорт товарів у рахунок оплати відсотків; дивіденди та інші доходи, що виплачуються нерезидентам за участь в акціонерному капіталі; чиста рента за користування землею в інших країнах; плата за розробку в інших країнах запасів корисних копалин, лісових та риболовних угідь; плата за використання авторських прав, патентів, торгових знаків та інших нематеріальних активів, які належать іншим країнам; реінвестований дохід іноземних компаній (прибуток, який передано основному підприємству-нерезиденту його відділеннями-резидентами).

Інші статті в ресурсній частині рахунка являють собою **поточні трансферти, передані “іншому світові”**. Вони мають три основні види:

- поточний прибутковий податок і податки на майно тощо;
- внески на соціальне страхування та допомога;
- інші поточні трансферти.

Інші поточні трансферти нерезидентам включають фінансову матеріальну допомогу, що надається іншим країнам, крім фінансування капітальних витрат: стипендії іноземним студентам, оплату поїздок домашнім господарствам-нерезидентам; штрафи та пені; грошові перекази та даровизну домашнім господарствам-нерезидентам, різноманітні збори.

У розділі *використання* відображаються аналогічні операції, але зі зворотнім напрямком фінансових потоків: доходи від власності та поточні трансферти, отримані від “іншого світу”, а також оплата праці найманих працівників-резидентів від нерезидентів.

Якщо **балансувальна** стаття рахунка “поточне зовнішнє сальдо” є позитивною, це відображає перевищення доходів нерезидентів по поточних операціях над витратами, а від’ємне – відповідно навпаки.

Таблиця 3.16

Зовнішній рахунок первинних доходів і поточних трансфертів

Використання	Ресурси
Оплата праці найманих працівників	Зовнішнє сальдо товарів і послуг
	Оплата праці найманих працівників
Доход від власності	Доход від власності
Поточні трансферти	Поточні трансферти
Поточне зовнішнє сальдо	Поточні трансферти
Усього	Усього

Зовнішній рахунок операцій з капіталом ураховує операції між резидентами та нерезидентами, що пов'язані з придбанням та продажем невироблених нефінансових активів та зміною чистої вартості власного капіталу нерезидентів унаслідок поточних операцій та капітальних трансфертів.

У *ресурсну* частину рахунка (табл. 3.17) переноситься поточне зовнішнє сальдо, а, крім того, включаються капітальні трансферти сплачені (із знаком “-”) та отримані (із знаком “+”) “іншим світом”.

Капітальні трансферти, що отримані іншим світом, включають такі їх типи:

- інвестиційні капітальні трансферти, що передаються даною країною на безкоштовній основі (наприклад, на будівництво будинків міжнародних організацій та інших великих об'єктів), які виплачуються здебільшого частинами;
- передача транспортних засобів, машин та іншого устаткування (крім військового), а також будинків та інших споруд;
- податки на капітал (податки та мито на спадщину, майно та даровизну, які сплачуються домашніми господарствами-резидентами даної країни податковій владі інших країн);
- інші капітальні трансферти:

- анульовані борги за погодженням між кредитором (з даної країни) та боржником (з іншої країни);
- компенсації збитків, пов'язаних із пошкодженням капітальних об'єктів, які належать нерезидентам, у результаті аварій, воєнних дій або з інших причин;
- цінності та грошові засоби мігрантів, які надійшли від домашніх господарств даної країни;
- вартість будинків для військових, що їх побудувала дана країна за кордоном; великі пожертвування для фінансування валового нагромадження основного капіталу, які надходять з інших секторів даної країни, наприклад на будівництво бібліотек.

Передані капітальні трансферти включають аналогічні надходження в грошовій та натуральній формі від нерезидентів резидентам.

У частині *використання* рахунка відображені чисті купівлі землі та нематеріальних активів (патенти, торгові знаки, авторські права, права на розробку корисних копалин та ін.). Вони включають зміну вартості цих активів, що виникла внаслідок ділових операцій нерезидентів з резидентами.

Таблиця 3.17

Зовнішній рахунок операцій з капіталом

Зміни в активах	Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві
Чисте придбання невироблених нефінансових активів	Поточне зовнішнє сальдо
	Капітальні трансферти одержані
	Капітальні трансферти сплачені
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	Зміни чистої вартості власного капіталу за рахунок поточних операцій і капітальних трансфертів

Балансувальною статтею рахунка є чисте кредитування (+), чисте запозичення (-). Її визначають як різницю між загальною величиною змін чистої вартості внаслідок поточних операцій і капітальних трансфертів та чистим

придбанням невироблених нефінансових активів. Позитивна різниця (чисте кредитування) показує величину фінансових ресурсів, яку “інший світ” надає Україні. Від’ємна різниця (чисте запозичення) показує величину фінансових ресурсів, яку Україна надає “іншому світові”.

Балансувальна стаття зовнішнього рахунка операцій з капіталом має таку саму абсолютну величину, як і балансуєча стаття рахунка капіталу для внутрішньої економіки, але вони протилежні за знаком.

Приклад 1. Дані щодо макроекономічних процесів у країні:

Показник	Млн. дол. США
Валовий випуск (в основних цінах)	603704
Податки за виключенням субсидій на продукти	27127
Податки на виробництво та імпорт, нараховані резидентами	34277
Податки на виробництво та імпорт, отримані резидентами	34279
Субсидії на виробництво та імпорт	4030
Сальдо первинних доходів, одержаних від інших країн	-3097
Проміжне споживання	363487
Оплата праці найманих працівників, що нарахована резидентами	122188
Оплата праці найманих працівників, отримана резидентами	122940
Доход від власності, одержаний від інших країн	581
Доход від власності, сплачений іншим країнам	4432
Поточні трансферти, одержані від інших країн	12299
Поточні трансферти, сплачені іншим країнам	592
Кінцеві споживчі витрати	201624
Споживання основного капіталу	38885
Валове нагромадження основного капіталу	55075
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	3661
Придбання за виключенням вибуття цінностей	115

Капітальні трансферти, одержані від інших країн	59
Капітальні трансферти, передані іншим країнам	1
Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	16
Експорт товарів і послуг	154394
Імпорт товарів і послуг	147525

Побудувати:

- 1) поточні рахунки;
- 2) рахунок капіталу.

Р о з в ' я з а н н я

$$\begin{aligned}
 &1) \text{ Валовий внутрішній продукт} = \\
 &= 603704 + 27127 - 363487 = 267344 \text{ млн. дол. США}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &\text{Чистий внутрішній продукт} = \\
 &= 267344 - 38885 = 228459 \text{ млн. дол. США}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &\text{Валовий прибуток (змішаний дохід)} = \\
 &= 267344 - 122188 - 30247 = 114909 \text{ млн. дол. США}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &\text{Чистий прибуток (змішаний дохід)} = \\
 &= 114909 - 38885 = 76024 \text{ млн. дол. США}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &\text{Валовий національний дохід} = \\
 &= 114909 + 122940 + 30249 + 581 - 4432 = 264247 \text{ млн. дол. США}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &\text{Чистий національний дохід} = \\
 &= 264247 - 38885 = 225362 \text{ млн. дол. США}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &\text{Валовий наявний дохід} = \\
 &= 264247 + 12299 - 592 = 275954 \text{ млн. дол. США}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &\text{Чистий наявний дохід} = \\
 &= 275954 - 38885 = 237069 \text{ млн. дол. США}
 \end{aligned}$$

Валове заощадження =

$$= 275954 - 201624 = 74330 \text{ млн. дол. США}$$

Чисте заощадження =

$$= 74330 - 38885 = 35445 \text{ млн. дол. США}$$

Рахунок виробництва

Використання	Млн. дол. США	Ресурси	Млн. дол. США
Проміжне споживання	363487	Випуск (в основних цінах)	603704
Валовий внутрішній продукт	267344	Податки за виключенням субсидій на продукти	27127
Усього	630831	Усього (випуск у ринкових цінах)	630831
Споживання основного капіталу	38885		
Чистий внутрішній продукт	228459		

Рахунок утворення доходу

Використання	Млн. дол. США	Ресурси	Млн. дол. США
Оплата праці найманих працівників, нарахована резидентами	122188	Валовий внутрішній продукт	267344
Чисті податки на виробництво та імпорт	30247		
Валовий прибуток, змішаний дохід	114909		
Усього	267344	Усього	267344
Чистий прибуток, змішаний дохід	76024		

Рахунок розподілу первинного доходу

Використання	Млн. дол. США	Ресурси	Млн. дол. США
Доход від власності, сплачений іншим країнам	4432	Валовий прибуток, змішаний доход	114909
Валовий національний доход	264247	Оплата праці найманих працівників, одержана резидентами	122940
		Чисті податки на виробництво та імпорт, одержані резидентами	30249
		Доход від власності, одержаний від інших країн	581
Усього	268679	Усього	268679
Чистий національний доход	225362		

Рахунок вторинного розподілу доходу

Використання	Млн. дол. США	Ресурси	Млн. дол. США
Поточні трансферти, сплачені іншим країнам	592	Валовий національний доход	264247
Валовий наявний доход	275954	Поточні трансферти, одержані від інших країн	12299
Усього	276546	Усього	276546
Чистий наявний доход	237069		

Рахунок використання наявного доходу

Використання	Млн. дол. США	Ресурси	Млн. дол. США
Кінцеві споживчі витрати	201624	Валовий наявний дохід	275954
Валове заощадження	74330		
Усього	275954	Усього	275954
Чисте заощадження	35445		

2) Рахунок капіталу

Зміни в активах	Млн. дол.	Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві	Млн. дол.
Валове нагромадження основного капіталу	55075	Чисте заощадження	35445
Споживання основного капіталу	-38885	Капітальні трансферти, одержані від інших країн	59
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	3661	Капітальні трансферти, передані іншим країнам	-1
Придбання за виключенням вибуття цінностей	115		
Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	16		
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	15521		
Усього	35503	Усього	35503

$$\text{ЧК}(+) \text{ ЧБ}(-) = 35445 + 59 - 1 - (55075 - 38885) - 3661 - 115 - 16 = 15521$$
 млн. дол. США

Таким чином, можна зробити висновок, що за результатами поточного періоду країна може надати в розпорядження іншим країнам фінансових ресурсів обсягом 15521 млн. дол. США, тобто вона є нетто-кредитором.

Приклад 2. За даними прикладу 1:

- 1) розрахувати зовнішнє сальдо товарів та послуг і пояснити його знак, побудувати зовнішній рахунок товарів та послуг;
- 2) обчислити й пояснити знак поточного зовнішнього сальдо, побудувати зовнішній рахунок первинних доходів і поточних трансфертів;
- 3) розрахувати балансувальну статтю зовнішнього рахунка капіталу і пояснити її зміст, побудувати зовнішній рахунок капіталу;
- 4) побудувати рахунок товарів та послуг та за його даними розрахувати ВВП країни двома можливими методами.

Р о з в ' я з а н н я

$$1) \text{ Зовнішнє сальдо товарів та послуг} = \\ = 147525 - 154394 = - 6869 \text{ млн. дол. США}$$

Знак “–” означає від’ємне сальдо по торговельних операціях для нерезидентів і позитивне для даної країни.

Зовнішній рахунок товарів та послуг

Використання	Млн. дол. США	Ресурси	Млн. дол. США
Експорт товарів та послуг	154394	Імпорт товарів та послуг	147525
Зовнішнє сальдо товарів і послуг	– 6869		
Усього	147525	Усього	147525

2) Поточне зовнішнє сальдо =

$$= -6869 + (122188 - 122940) + (34277 - 34279) + (4432 - 581) + (592 - 12299) = -15479 \text{ млн. дол. США}$$

Від'ємне поточне зовнішнє сальдо відображає перевищення витрат нерезидентів по поточних операціях над їх доходами.

Зовнішній рахунок первинних доходів і поточних трансфертів

Використання	Млн. дол. США	Ресурси	Млн. дол. США
Оплата праці найманих працівників-резидентів, одержана від інших країн	...	Зовнішнє сальдо товарів і послуг	-15479
Податки за відрахуванням субсидій на виробництво та імпорту, одержані від інших країн	...	Оплата праці найманих працівників-нерезидентів	...
Доход від власності, одержаний від інших країн	581	Податки за відрахуванням субсидій на виробництво та імпорту, сплачені іншим країнам	...
Поточні трансферти, одержані від інших країн	12299	Доход від власності, сплачений іншим країнам	4432
Поточне зовнішнє сальдо	-15479	Поточні трансферти, сплачені іншим країнам	592
Усього	...	Усього	...

3) Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-) =

$$= -15479 + (1 - 59) - (-16) = -15521 \text{ млн. дол. США}$$

Від’ємне сальдо означає чисте запозичення і показує величину фінансових ресурсів, яку країна надавала нерезидентам у поточному періоді.

Зовнішній рахунок операцій з капіталом

Зміни в активах	Млн. дол. США	Зміни в зобов’язаннях і чистому багатстві	Млн. дол. США
Чисте придбання невироблених нефінансових активів	-16	Поточне зовнішнє сальдо	-15479
		Капітальні трансферти одержані	1
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	-15521	Капітальні трансферти сплачені	-59
Усього	-15537	Усього (зміни чистої вартості власного капіталу за рахунок поточних операцій і капітальних трансфертів)	-15537

4)

Рахунок товарів і послуг

Використання	Млн. дол. США	Ресурси	Млн. дол. США
Проміжне споживання	363487	Випуск (в основних цінах)	603704
Кінцеві споживчі витрати	201624	Імпорт товарів і послуг	147525
Валове нагромадження основного капіталу	55075	Податки за виключенням субсидій на продукти	27127
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	3661		
Придбання за виключенням вибуття цінностей	115		
Експорт товарів і послуг	154394		
Усього	778356	Усього	778356

$$\text{ВВП} = 603704 + 27127 - 363487 = 267344 \text{ млн. дол. США}$$

$$\begin{aligned} \text{ВВП} &= (55075 + 3661 + 115) + 201624 + (154394 - 147525) = \\ &= 267344 \text{ млн. дол. США.} \end{aligned}$$

Приклад 3. Є дані по сектору нефінансових корпорацій за поточний рік (млн. дол. США):

- чисте заощадження – 81,5;
- вартість нових будівель, споруд, машин, обладнання – 132;
- капітальні витрати, спрямовані на поліпшення землі, - 18, у тому числі за рахунок Держбюджету – 17;
- незавершене будівництво, що прийняте й оплачене замовником, – 27;

- витрати на капітальний ремонт основного капіталу – 31;
- витрати щодо створення та придбання програмного забезпечення для ЕОМ – 14;
- витрати у зв'язку з передачею прав власності на невироблені активи – 15;
- вартість основного капіталу, що вибув – 20; у тому числі безкоштовно передано школам – 3;
- споживання основного капіталу – 103;
- приріст запасів матеріальних оборотних коштів – 28;
- чисте придбання цінностей – 2,5;
- приріст грошових коштів у касі та на рахунках – 12;
- чисте придбання цінних паперів, крім акцій – 14;
- видано векселів – 27;
- збільшення заборгованості по судах, що були надані іншим господарчим одиницям (за виключенням їх погашення) – 20;
- чисте збільшення кредитів, отриманих у банках (за виключенням їх погашення) – 44;
- чисте придбання (за виключенням продажі) акцій та паїв у капіталі інших одиниць – 2;
- чисті продажі (за виключенням покупки) власних акцій - 24;
- приріст страхових технічних резервів зі страхування майна та інших видах страхування (власник полісів – підприємства) – 1;
- збільшення дебіторської заборгованості – 1;
- збільшення кредиторської заборгованості – 4;
- у зв'язку зі стихійними лихами зменшився обсяг вироблених активів (зруйновано споруди, будівлі, обладнання) – 2.

Побудувати рахунки нагромадження.

Розв'язання

Рахунок капіталу

Зміни в активах	Млн. дол. США	Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві	Млн. дол. США
Валове нагромадження основного капіталу	217	Чисте заощадження	81,5
Споживання основного капіталу	-103	Капітальні трансферти, одержані від інших країн	17
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	28	Капітальні трансферти, передані іншим країнам	-3
Придбання за виключенням вибуття цінностей	2,5		
Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	-		
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	-49		
Усього	95,5	Усього (зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів)	81,5

Валове нагромадження основного капіталу = $132 + 18 + 27 + 31 + 14 + 15 - 20 = 217$ млн. дол. США

Капітальні трансферти одержані = 17 млн. дол. США

Капітальні трансферти передані = 3 млн. дол. США

Фінансовий рахунок

(млн. дол. США)

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві
	Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	-49
50	Чисте придбання фінансових активів	
	Чисте прийняття фінансових зобов'язань	99
-	Монетарне золото і СПЗ	-
12	Валюта та депозити	
14	Цінні папери, окрім акцій	27
20	Позики та кредити	44
2	Акції та інші форми участі в капіталі	24
1	Технічні страхові резерви	
1	Інші рахунки дебіторів і кредиторів	4

Рахунок інших змін обсягу активів

(млн. дол. США)

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві
-2	Нефінансові активи, у тому числі	
-2	вироблені	
	невироблені	
	Фінансові активи (зобов'язання)	
	Зміна чистого багатства під впливом інших змін обсягу активів	-2

Приклад 4. На основі даних початкового балансу активів і пасивів сектора нефінансовий корпорацій (млн. дол. США) і даних прикладу 3 побудувати:

- 1) рахунок змін у балансі активів і пасивів;
- 2) баланс активів і пасивів сектора нефінансових корпорацій на кінець року:

Баланс активів і пасивів на початок періоду

Активи	Млн. дол. США	Зобов'язання і чиста вартість власного капіталу	Млн. дол. США
Нефінансові активи, у тому числі	2280	Фінансові пасиви	1362
вироблені активи	2250		
невироблені активи	30	Чиста вартість	
Фінансові активи	673	власного капіталу	1591

Розв'язання

Зміни в балансі активів і пасивів

(млн. дол.США.)

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і зміни в чистій вартості капіталу
142,5	Нефінансові активи, у тому числі	
142,5	вироблені	
	невироблені	
50,0	Фінансові активи та пасиви	99,0
	Загальна зміна чистого багатства, у тому числі за рахунок	93,5
	заощаджень і капітальних трансфертів	95,5
	інших змін обсягу активів	-2,0

Зміна вартості нефінансових вироблених активів =

$$= (217 - 103 + 28 + 2,5) + (-2) = 142,5 \text{ млн. дол. США}$$

Зміна вартості фінансових активів = 50 млн. дол. США

Зміна вартості фінансових пасивів = 99 млн. дол. США

Загальна зміна чистого багатства = $142,5 + 50 - 99 = 93$, млн. дол. США

або:

Чиста вартість власного капіталу на кінець періоду =

$$= 1591 + 93,5 = 1684,5 \text{ млн. дол. США}$$

Баланс активів і пасивів на кінець періоду

Активи	Млн. дол. США	Зобов'язання і чиста вартість власного капіталу	Млн. дол. США
Нефінансові активи		Фінансові зобов'язання	1461,0
у тому числі	2422,5		
вироблені			
невироблені	2392,5		
	30,0		
Фінансові активи		Чиста вартість власного капіталу	1684,5
	723,0		

Контрольні запитання та завдання:

1. Назвіть, у яких країнах і якими вченими у середині ХХ століття були здійснені результативні спроби розрахунку макроекономічних показників діяльності своїх країн.

2. Розкажіть про найперші спроби розрахунку національного доходу і національного багатства вченими англійської школи у другій половині ХУІІ століття.

3. Висвітліть основні етапи впровадження СНР.

4. Розкажіть про проблеми країн з перехідною економікою у процесі втілення в практику статистичної роботи стандартів системи національних рахунків.

5. Висвітліть досягнення України в процесі впровадження СНР.

6. Дайте загальну характеристику основних категорій, понять, класифікацій, що були затверджені стандартами СНР-1993.

7. Назвіть основні показники результатів економічної діяльності, що містить система національних рахунків, скажіть, як вони розраховуються та як пов'язані.

8. Висвітліть структуру зведеного рахунка виробництва. Охарактеризуйте зміст показників, що містить рахунок.

9. Дайте характеристику рахункам доходів. Висвітліть зміст балансуючих статей кожного з них.

10. Охарактеризуйте рахунки нагромадження. Назвіть елементи рахунка операцій з капіталом.

11. Розкажіть, як пов'язані елементи рахунка товарів і послуг з іншими рахунками системи.

12. Дайте загальну характеристику зовнішніх рахунків.

13. Висвітліть зміст показників зовнішнього рахунка товарів і послуг.

14. Охарактеризуйте зовнішній рахунок первинних доходів та поточних трансфертів.

15. Визначте місце зовнішнього рахунка операцій з капіталом – його зв'язок з іншими зовнішніми рахунками та з внутрішнім рахунком операцій з капіталом.

16. Охарактеризуйте баланси активів та пасивів.

17. Наведіть схему початкового балансу активів та пасивів та поясніть його елементи.

18. Побудуйте баланс змін в обсязі активів та назвіть джерела інформації для розрахунку кожного з його статей.

19. Як розраховується стаття заключного балансу активів та пасивів *чиста вартість власного капіталу*?

Задачі для самостійної роботи

Задача 1

Дані про макроекономічні процеси в країні в поточному році:

Показник	Млн.дол.США
Валовий випуск (в основних цінах)	995630
Податки за виключенням субсидій на продукти	52851
Податки на виробництво та імпорт, нараховані резидентами	62777
Податки на виробництво та імпорт, отримані резидентами	62780
Субсидії на виробництво та імпорт	6700
Проміжне споживання	607029
Оплата праці найманих працівників, що нарахована резидентами	216600
Оплата праці найманих працівників, отримана резидентами	218384
Доход від власності, одержаний від інших країн	2035
Доход від власності, сплачений іншим країнам	8863
Поточні трансферти, одержані від інших країн	16188
Поточні трансферти, сплачені іншим країнам	1358
Кінцеві споживчі витрати	337879
Споживання основного капіталу	50545
Валове нагромадження основного капіталу	96965
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	2736
Придбання за виключенням вибуття цінностей	175
Капітальні трансферти, одержані від інших країн	71
Капітальні трансферти, передані іншим країнам	112
Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	289
Чисте придбання фінансових активів	93781

Чисте прийняття фінансових зобов'язань	81584
Експорт товарів і послуг	227252
Імпорт товарів і послуг	223555

- 1) Визначити сальдо первинних доходів країни.
- 2) Скласти рахунки нагромадження. Пояснити зміст балансувальної статті рахунка капіталу.
- 3) Скласти рахунок товарів і послуг.
- 4) Скласти зовнішній рахунок товарів і послуг. Пояснити зміст балансувальної статті.
- 5) Розрахувати поточне зовнішнє сальдо та пояснити його зміст.
- 6) Побудувати зовнішній рахунок операцій з капіталом. Пояснити зміст його балансувальної статті.

Задача 2

Показники економічної діяльності країни:

Показник	Млн.дол. США
Валовий випуск (в основних цінах)	2700
Чисті податки на продукти та імпорт	100
Проміжне споживання	1411
Нарахована резидентами оплата праці найманих працівників	650
Оплата праці, нарахована резидентами сезонним іноземним працівникам	1,5
Оплата праці резидентів, одержана від інших країн	4,5
Чисті податки на виробництво та імпорт	175
Сальдо первинних доходів, одержаних від інших країн	5
Доход від власності, одержаний від інших країн	13
Доход від власності, сплачений іншим країнам	11

Поточні трансферти, одержані від інших країн	2,4
Поточні трансферти, сплачені іншим країнам	1,8
Кінцеві споживчі витрати	1010
Споживання основного капіталу	127
Валове нагромадження основного капіталу	291
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	30
Придбання за виключенням вибуття цінностей	5,5
Капітальні трансферти, одержані від інших країн	10,3
Капітальні трансферти, передані іншим країнам	11,7
Чисте придбання фінансових активів	255,7
Чисте прийняття фінансових зобов'язань	199
Експорт товарів і послуг	352,5
Імпорт товарів і послуг	300

- 1) Скласти рахунки нагромадження.
- 2) Розрахувати зовнішнє сальдо товарів і послуг і пояснити його знак.
- 3) Обчислити й пояснити знак поточного зовнішнього сальдо.
- 4) Розрахувати балансувальну статтю зовнішнього рахунка капіталу і пояснити її зміст.
- 5) Скласти рахунок товарів і послуг.

Задача 3

Є дані щодо макроекономічних процесів у країні в поточному році (млн. дол. США):

- сумарна валова додана вартість – 108465;
- валовий випуск в основних цінах – 276246;
- податки на виробництво та імпорт – 27530;
- субсидії на виробництво та імпорт – 4555;
- чисті податки на продукти та імпорт – 21977;
- проміжне споживання – 167781;

- оплата праці, нарахована резидентами найманим працівникам – 57838;
- оплата праці, отримана резидентами країни – 57902;
- сальдо первинних доходів, одержаних від інших країн - -3508;
- доход від власності, одержаний від інших країн – 341;
- доход від власності, сплачений іншим країнам – 3913;
- споживання основного капіталу – 23230;
- поточні податки на доходи, майно, одержані від інших країн – 1;
- інші поточні трансферти, одержані від інших країн – 3138;
- інші поточні трансферти, сплачені іншим країнам – 234;
- соціальні допомоги, крім допомог у натурі, сплачені іншим країнам – 4;
- кінцеві споживчі витрати - 100481;
- валове нагромадження основного капіталу – 25131;
- зміна запасів матеріальних оборотних коштів – - 2519;
- придбання за виключенням вибуття цінностей – 134;
- експорт товарів і послуг – 70884;
- імпорт товарів і послуг – 63669.

1) Обчислити балансувальну статтю зведеного рахунка капіталу.

2) Побудувати рахунки іншого світу (поточне зовнішнє сальдо розрахувати двома способами).

3) Скласти рахунок товарів та послуг та розрахувати за його даними ВВП двома методами.

Задача 4

Є дані за поточний рік по сектору домашніх господарств (млн. дол. США):

- чисте заощадження – 141,5;
- споживання основного капіталу – 15;
- вартість придбаних або вироблених власними силами капітальних об'єктів (житла, будівель, робочої та продуктивної худоби, сільськогосподарської техніки і т.п.) - 19,1;

- витрати капітального характеру на відновлення земель, які фінансуються із бюджету – 2;
- вартість квартир, які було передано домашнім господарствам державою в ході безоплатної приватизації – 8,9;
- виплати компенсацій за втрати громадян через вибухи, пожежі – 1,5;
- пожертвування громадян (на будівництво бібліотек, навчальних закладів та ін.) – 2;
- виплачені податки на капітал (у зв'язку з передачею активів у порядку спадщини або дарування)- 9,6;
- приріст запасів матеріальних оборотних коштів – 1;
- чисте придбання цінностей – 2,4;
- збільшення готівки та депозитів – 51;
- чисте придбання облігацій, приватизаційних чеків та інших цінних паперів (крім акцій)- 20;
- чисте збільшення (за виключенням повернення) заборгованості по судах банків на індивідуальне житлове будівництво та інші цілі – 5;
- чисте придбання акцій та паїв у капіталі акціонерних підприємств – 33,9;
- збільшення страхових технічних резервів – 17;
- заборгованість по виплатах пенсій та допомог – 4;
- заборгованість по оплаті праці – 6;
- заборгованість за споживчий кредит – 3;
- у зв'язку із стихійним лихом зменшився обсяг вироблених нефінансових активів (зруйновано помешкання, споруди) – 1;
- холдинговий дохід від нефінансових активів – 6;
- холдинговий дохід від фінансових активів – 1;
- холдинговий дохід щодо фінансових пасивів – 4.

Скласти рахунки нагромадження.

Задача 5

Дані балансу активів і пасивів сектора домогосподарств на початок року:

Активи	Млн.дол. США	Зобов'язання і чиста вартість власного капіталу	Млн. дол. США
Нефінансові активи, у тому числі	1294	Фінансові зобов'язання	217
вироблені	1274		
невироблені	20	Чиста вартість власного	
Фінансові активи	764	капіталу	1841

Скласти:

- 1) рахунок змін у балансі активів і пасивів за рік,
- 2) баланс активів і пасивів сектора домашніх господарств на кінець року за даними задачі 4.

Задача 6

За даними початкового балансу активів і пасивів країни та зведених рахунків нагромадження скласти:

- 1) рахунок змін у балансі активів і пасивів;
- 2) баланс активів і пасивів на кінець року.

Баланс активів і пасивів країни на початок року

Активи	Млн. дол. США	Зобов'язання і чиста вартість власного капіталу	Млн. дол. США
Нефінансові активи		Фінансові зобов'язання	2074
у тому числі	6442		
вироблені			
невироблені	4535	Чиста вартість власного	
Фінансові активи	1907	капіталу	6462
	2094		

Рахунок капіталу

Зміни в активах	Млн. дол. США	Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві	Млн. дол. США
Валове нагромадження основного капіталу	291	Чисте заощадження	257,6
Споживання основного капіталу	-127	Капітальні трансферти, одержані від інших країн	10,3
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	30	Капітальні трансферти, передані іншим країнам	-11,7
Придбання за виключенням вибуття цінностей	5,5		
Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	-		
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	56,7		
Усього	256,2	Усього	256,2

Фінансовий рахунок

(млн. дол. США)

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і чистій вартості капіталу
	Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	56,7
255,7	Чисте придбання фінансових активів	
	Чисте прийняття фінансових зобов'язань	199

Рахунок інших змін обсягу активів

(млн. дол. США)

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві
-7	Нефінансові активи, у тому числі	
-5	вироблені	
-2	невироблені	
	Фінансові активи (зобов'язання)	
	Зміна чистого багатства під впливом інших змін обсягу активів	-7

Задача 7

У поточному році в країні дані щодо зовнішньоекономічних процесів (млн. дол. США) такі:

- імпорт товарів і послуг – 97643;
- експорт товарів і послуг – 106200;
- резидентами країни отримано від нерезидентів:
  - доход від власності – 598;
  - поточні податки на доходи, майно тощо – 45;
  - інші поточні трансферти – 6099;
  - оплата праці найманих працівників – 169;
- резиденти країни сплатили нерезидентам:
  - доход від власності – 5895;
  - соціальні внески та допомоги – 106;
  - інші поточні трансферти – 1102.

Даних щодо капітальних трансфертів отриманих, або переданих від резидентів до нерезидентів, немає.

Скласти зовнішні рахунки товарів і послуг, первинного доходу та поточних трансфертів і рахунок операцій з капіталом.

Задача 8

Складіть зовнішні рахунки за такими умовними даними, млн. дол. США:

- експорт товарів – 1750;
- імпорт товарів – 1715;
- експорт послуг – 320;
- імпорт послуг – 315;
- поточні трансфери:
  - виплачені за кордон – 112;
  - одержані з-за кордону – 104;
- дохід від власності:
  - виплачений за кордон – 80;
  - одержаний із-за кордону – 88;
- оплата праці:
  - резидентів, одержана від нерезидентів – 48;
  - нерезидентів, одержана від резидентів – 52;
- капітальні трансфери:
  - одержані від інших країн – 64;
  - передані в інші країни – 61.

Задача 9

У країні в поточному році макроекономічні процеси в економіці характеризувалися такими даними (млн. дол. США):

- випуск (в основних цінах) - 460520;
- проміжне споживання – 280030;
- податки на продукти – 25060;
- субсидії на продукти – 1360;
- кінцеві споживчі витрати:

індивідуальні – 139984;

колективні – 16360;

- валове нагромадження:

основного капіталу – 40211;

зміна запасів матеріальних оборотних коштів – 4229;

придбання за виключенням вибуття цінностей – 85;

- експорт товарів і послуг – 113245;

- імпорт товарів і послуг – 109924.

Складіть рахунок товарів і послуг. За даними рахунка визначте ВВП двома можливими методами. Проаналізуйте структуру валового нагромадження.

РОЗДІЛ 4. СТАТИСТИКА МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

4.1. Загальні положення, категорії та визначення статистики міжнародної торгівлі

Міжнародний обмін результатами діяльності є основою функціонування й розвитку світового господарства, спосіб існування, відтворення й зростання цивілізацій. Інтенсивний розвиток світового товарного і фінансового ринків поглиблює взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік. Нині жодна країна світу не може успішно розв'язувати свої економічні проблеми без повномасштабної участі у світогосподарських проблемах.

Зовнішня торгівля – це обмін товарами і послугами між виробниками та споживачами різних країн. **Міжнародна торгівля** — сукупність зовнішньої торгівлі різних країн світу.

Об'єктом спостереження статистики міжнародної торгівлі є товари й послуги, увіз і вивіз яких збільшує або зменшує матеріальні ресурси країни.

Під **товаром** у статистиці міжнародної торгівлі розуміється будь-яке майно, у тому числі - валюта, валютні цінності, електрична, теплова, інші види енергії та транспортні засоби, за винятком транспортних засобів, використовуваних для міжнародних перевезень пасажирів і товарів.

Основними **завданнями** статистичного аналізу міжнародної торгівлі є вивчення динаміки експорту та імпорту, вивчення стану торгового балансу, аналіз географічної, регіональної та товарної структури імпорту та експорту, розрахунок індексів цін, фізичного обсягу експорту та імпорту, індексів умов торгівлі, аналіз показників ефективності зовнішньої торгівлі.

Основне джерело інформації про товарообмін між країнами – звітність митних органів.

Первинним документом у митній статистиці є **Вантажна митна декларація (ВМД)**, яку складає власник вантажу.

У ВМД вказується дата перетинання митного кордону, напрямок товаропотоку (увіз або вивіз), назва, код товару, кількість, вартість, країни контрагенти, умови постачання, форми розрахунків.

У зовнішньоторговельному обороті **не враховуються** такі товари:

- прямого транзиту (без складування);
- вантаж дипломатичних місій та приватних осіб;
- возвратна тара (контейнери);
- цінні папери й банкноти, які знаходяться в обігу, монетарне золото;
- товари тимчасово ввезені і вивезені (театральні декорації, спортивний інвентар, товари для ярмарок, аукціонів, прокат кінофільмів);
- товари, що переміщуються за договором поточної оренди терміном меншим за один рік.

Товари, що обертаються в зовнішній торгівлі, **враховуються**:

- у вартісному виразі;
- за специфічними одиницями виміру (м);
- за вагою:

брутто – вага товару з внутрішньою і зовнішньою тарою,

нетто – чиста вага товару,

нетто-легальна вага = вага брутто – знижка на тару й упакування згідно з довідником (таро-тарифом). Використовується у випадку неможливості відділення товарів від тари.

Для економічного аналізу результатів зовнішньої торгівлі між країнами частіше використовується вага нетто. Показники ж ваги брутто необхідні при аналізі загального обсягу перевезень.

У світовій практиці існує більше десятиох видів цін, що можуть бути встановлені на той самий товар залежно від **умов угоди**. Перелік умов наведений у документі ІНКОТЕРМС.

Відповідно до міжнародних стандартів вартість експортованих товарів рекомендовано враховувати за цінами FOB, імпортованих – за цінами CIF.

Ціна **FOB** складається на кордоні країни-продавця. FOB - free on board – “вільно на борту” – доставлений до судна і вільно навантажений на борт. Вартість FOB записується у підсумки зовнішньої торгівлі й означає вартість, яку експортер повинен одержати від партнера. Вартість FOB включає:

контрактну вартість товару + усі витрати, пов’язані з доставкою товару на борт судна + навантаження “вільно на борт”, включаючи експортне мито.

Ціна **CIF** дорівнює ціні FOB + витрати на транспортування товару до порту призначення (фрахт) + витрати на страхування товару.

Теоретично при аналізі світової торгівлі вартість світового експорту повинна дорівнювати вартості світового імпорту. Насправді цього не відбувається. Існуюча між експортом та імпортом різниця пояснюється тим, що експорт враховується в цінах FOB, а імпорт – у цінах CIF.

4.2. Система показників статистики зовнішньої торгівлі

Загальний імпорт – увесь обсяг увезених за період іноземних товарів у країну незалежно від подальшого призначення цих товарів.

Загальний експорт – увесь обсяг товарів, що вивозиться з країни за звітний період.

Транзит – увіз товарів у країну з метою їх подальшого вивозу. Є прямий та побічний транзит.

Прямий транзит – провіз товарів однієї країни в іншу через територію третьої без складування. Він не враховується в складі імпорту транзитної країни.

Побічний транзит передбачає проходження товару через митні склади третьої країни з подальшим їх вивозом без переробки. Він враховується у результатах зовнішньої торгівлі.

Спеціальний експорт складається з

- вивезених товарів вітчизняного виробництва,

- товарів іноземного походження, які пройшли в країні переробку із зміною їх властивостей.

Спеціальний імпорт включає увезення для:

- внутрішнього споживання,
- переробки на території країни. Він дорівнює різниці між загальним імпортом і побічним транзитом.

Реекспорт – це вивіз раніше імпортованого товару. При чіткому обліку він дорівнює побічному транзиту.

Сальдо зовнішньої торгівлі (торгового балансу) – це різниця між експортом та імпортом. Якщо воно додатне, баланс активний, якщо від’ємне – баланс пасивний.

Чистий експорт отримують тоді, коли різниця між експортом та імпортом більше 0.

Зовнішньоторговельний оборот – сума експорту та імпорту.

Оборот світової торгівлі – сума експорту всіх країн. Вона не дорівнює сумі імпорту всіх країн, бо за міжнародними стандартами імпорт та експорт розраховують у різних цінах.

Сальдо світової торгівлі – сумарний експорт мінус сумарний імпорт – завжди від’ємна величина.

4.3. Аналіз збалансованості зовнішньої торгівлі

Зовнішня торгівля – це два зустрічних потоки товарів і послуг – експорт та імпорт. Для характеристики ступеня відкритості економіки, участі її у міжнародному поділі праці використовують співвідношення вартостей експортно-імпортних потоків із ВВП.

Експортна квота (K^E) – показник відкритості економіки, який характеризує ступінь участі країни в міжнародному поділі праці та являє собою процентне відношення експорту (E) до ВВП:

$$K^E = \frac{E}{\text{ВВП}} \cdot 100$$

Країнами з порівняно закритою економікою вважаються такі, у яких експортна квота не перевищує 10 %; з відносно відкритою економікою – понад 35 %; із середньою відкритістю – від 10 до 35 %.

Імпортна квота (K^I) – показник імпоротної залежності. Він являє собою процентне співвідношення імпорту (I) та ВВП:

$$K^I = \frac{I}{\text{ВВП}} \cdot 100$$

Безпечним для економіки країни вважається значення показника, яке не перевищує 15 %.

Зовнішньоторговельна квота (K^3) – узагальнюючий показник реальної відкритості (залежності) національної економіки:

$$K^3 = \frac{E+I}{\text{ВВП}} \cdot 100$$

Для невеликих розвинених країн (Бельгія, Нідерланди, Швейцарія, Данія, Швеція та ін.) цей процент може коливатися в межах 45% - 90%, для великих розвинених країн (Німеччина, Італія, Франція та ін.) – 25%-35%. Для Японії та США цей процент складає 11-13% (такий же був у Радянському Союзі).

Оскільки доходи від експорту мають покривати витрати на імпорт, для стабільного розвитку економіки необхідно забезпечити певну пропорцію між ними. Основними статистичними індикаторами “збалансованості” слугують:

- **сальдо торговельного балансу,**
- **коефіцієнт покриття імпорту експортом:**

$$K^П = \frac{E}{I} \cdot 100$$

Його значення може перевищувати 100 % у разі позитивного сальдо торговельного балансу, бути меншим за 100 % - за негативного сальдо, тобто коли певна частка імпорту не забезпечується експортом.

Різниця $(1 - K^П)$ – характеризує масштаб дефіциту (-) чи профіциту (+) торговельного балансу.

Коефіцієнт покриття як відносна характеристика збалансованості зовнішньої торгівлі функціонально пов'язаний з коефіцієнтом імпоротної залежності та експортною квотою:

$$K^П \cdot K^I = K^E .$$

4.4. Індексний метод у статистиці зовнішньої торгівлі

Найбільш розповсюдженим серед статистичних методів аналізу зовнішньої торгівлі є **індексний метод**. За допомогою індексного методу в статистиці зовнішньої торгівлі характеризується динаміка експортно-імпортних операцій; оцінюється виконання обов'язків за контрактами; аналізується вплив на розвиток зовнішньоекономічних операцій змін цін, кількості товарів, структури постачань; визначається ефективність зовнішньоекономічних операцій.

Зміна фізичного обсягу компонентів зовнішньої торгівлі за певний період часу оцінюється за допомогою індексу фізичного обсягу Ласпейреса. Якщо низка товарів, що вивчається, є обмеженою (наприклад, для окремих зовнішньоторговельних фірм), використовується агрегатна форма зведеного індексу:

$$I_Q = \frac{\sum Q_1 p_0}{\sum Q_0 p_0}$$

При вивченні динаміки фізичного обсягу експорту або імпорту для певних регіонів, країн, групи країн при зборі інформації використовується вибіркове обстеження і використовується середня зважена форма зведеного індексу:

$$I_Q = \frac{\sum i_Q Q_0 p_0}{\sum Q_0 p_0}$$

У даній формулі індивідуальні індекси характеризують зміну фізичного обсягу товарів-представників.

Зміна цін експорту чи імпорту оцінюється за допомогою індексу Пааше. Агрегатна форма цього індексу має вигляд:

$$I_p = \frac{\sum p_1 Q_1}{\sum p_0 Q_1}$$

При вибіркового обстеженні використовується середня форма зведеного індексу цін:

$$I_p = \frac{\sum p_1 Q_1}{\sum \frac{p_1 Q_1}{i_p}}$$

Індекс вартості експорту чи імпорту має вигляд:

$$I_{pQ} = \frac{\sum p_1 Q_1}{\sum p_0 Q_0}$$

Стан торговельного балансу залежить від структури експорту (імпорту) та співвідношення цін на товари (послуги), що експортуються та імпортуються, а співвідношення цін визначається кон'юктурою світових ринків конкретних груп товарів. Скажімо, зростання цін на нафту створить сприятливі умови торгівлі для країн-експортерів нафти і призведе до погіршення умов торгівлі в країнах-імпортерах нафти.

Як статистичний індикатор умов торгівлі використовують співвідношення індексів цін експорту (I_{pE}) та цін імпорту (I_{pI}) - **індекс умов торгівлі** (I_{yT}):

$$I_{yT} = \frac{I_{pE}}{I_{pI}}$$

Якщо індекс більший за 1, це свідчить про зростання купівельної спроможності одиниці експорту, і навпаки. Також можна сказати, що якщо I_{yT} менше за одиницю, то умови торгівлі в поточному періоді були несприятливі, а якщо I_{yT} більше за одиницю, умови торгівлі сприятливі порівняно з базовим періодом.

Індекс цінових співвідношень

Цей індекс використовується для оцінки ефективності зовнішньої торгівлі конкретної країни з іншою країною або групою країн.

Оцінку результатів цінових співвідношень здійснюють для:

- експорту в певну країну (групу країн);

- імпорту з певної країни (групи країн);
- зовнішньоторговельного обороту з певною країною (групою країн).

Індекс цінових співвідношень з експорту:

$$I_C^E = \frac{\sum p_A^E Q_A^E}{\sum \bar{p}^E Q_A^E},$$

де p_A^E - експортні ціни товарів, спрямованих у країну А;

Q_A^E - фізичний обсяг експорту в країну А;

$\sum p_A^E Q_A^E$ - вартість експорту в країну А;

$\bar{p}^E$ - середні по групі країн експортні ціни;

$\sum \bar{p}^E Q_A^E$ - виручка за експорт у країну А за умови середніх по групі країн експортних цін.

Якщо розрахований **індекс менший за одиницю**, це вказує на **негативний** результат цінових співвідношень з експорту в країну А, якщо він **більший за одиницю** – констатуємо **позитивний** результат цінових співвідношень з експорту в дану країну.

Оцінку доповнює розрахунок **абсолютного результату цінових співвідношень з експорту** (Δ_C^E):

$$\Delta_C^E = \sum p_A^E Q_A^E - \sum \bar{p}^E Q_A^E$$

Від’ємний результат свідчить про недоотримання коштів у результаті експорту в країну А порівняно з тими, що могли бути при середніх експортних цінах.

Індекс цінових співвідношень з імпорту:

$$I_C^I = \frac{\sum p_A^I Q_A^I}{\sum \bar{p}^I Q_A^I},$$

де p_A^I - імпортні ціни товарів, які постачаються з країни А;

Q_A^I - фізичний обсяг імпорту з країни А;

$\sum p_A^I Q_A^I$ - вартість імпорту з країни А;

$\bar{p}^I$ - середні по групі країн імпортні ціни;

$\sum \bar{p}^I Q_A^I$ - вартість імпорту з країни А за умови середніх по групі країн імпортних цін.

Якщо розрахований **індекс менший за одиницю**, це вказує на **позитивний** результат цінових співвідношень щодо імпорту з країни А, якщо він **більший за одиницю** – констатуємо **негативний** результат цінових співвідношень з імпорту в Україну.

Оцінку доповнює розрахунок **абсолютного результату цінових співвідношень з імпорту** (Δ_C^I):

$$\Delta_C^I = \sum \bar{p}^I Q_A^I - \sum p_A^I Q_A^I$$

Додатний результат свідчить про певну вигоду імпорту з країни А, бо ціни імпорту в ній нижчі за середні по групі країн-імпортерів. Від’ємний результат свідчить про переплату коштів у результаті імпорту з країни А порівняно з тими, що могли бути при середніх імпортних цінах.

Індекс цінових співвідношень із зовнішньоторговельного обороту (I_C^3):

$$I_C^3 = \frac{I_C^E}{I_C^I}$$

Абсолютний результат цінових співвідношень для зовнішньоторговельного обороту обчислюється:

$$\Delta_C^3 = \Delta_C^E + \Delta_C^I$$

На основі індексного методу здійснюють **аналіз ефективності зовнішньої торгівлі**.

Під ефективністю зовнішньої торгівлі розуміють економію суспільної праці, яка утворюється за рахунок різних рівнів витрат на виробництво однакових товарів в окремих країнах.

Витрати на виробництво експортних товарів - це витрати на виробництво продукції в експортному виконанні, транспортування до кордону, навантаження.

Необхідні витрати на виробництво імпорту в країні, яка його купує, - це вартість виробництва імпортової продукції, включаючи додатковий економічний ефект, який отримують при споживанні більш якісної продукції.

Як правило, використовують вартість імпорту за внутрішніми цінами реалізації.

Для аналізу **валютної ефективності експорту** розраховують коефіцієнт валютної ефективності експорту. Він показує, скільки в середньому доларів валютної виручки від реалізації експорту припадає на один долар витрат на виробництво експортних товарів.

Для аналізу **валютної ефективності імпорту** розраховують коефіцієнт валютної ефективності імпорту. Він показує, скільки в середньому доларів вартості імпортової продукції в цінах його реалізації всередині країни припадає на один долар витрат на придбання імпортової продукції.

Ефективність експорту та імпорту неможливо аналізувати окремо. Скорочення експорту веде до скорочення імпорту, який можливо має високу ефективність і компенсує низьку ефективність експорту. Тому для остаточного рішення щодо доцільності експорту чи імпорту окремих товарів здійснюють такі **етапи аналізу**:

1. Розраховуються коефіцієнти валютної ефективності експорту по кожному товару.
2. За всіма експортованими товарами в цілому розраховується середній коефіцієнт валютної ефективності експорту.
3. Розраховуються коефіцієнти валютної ефективності імпорту за кожним товаром.
4. За всіма імпортованими товарами в цілому розраховується середній коефіцієнт валютної ефективності імпорту.
5. Розраховується обернений показник показнику середньої валютної ефективності експорту.
6. Розраховується обернений показник показнику середньої валютної ефективності імпорту.
7. Значення коефіцієнтів валютної ефективності експорту по кожному товару порівнюються з оберненим показником середньої валютної ефективності імпорту. Вони повинні бути не нижчі від нього. Товари з

більш низькою ефективністю експорту не будуть покриватися достатньо високою середньою ефективністю імпорту. Їх слід вилучити із зовнішньоторгового обороту.

8. Значення коефіцієнтів валютної ефективності імпорту по кожному товару порівнюються з оберненим показником середньої валютної ефективності експорту, вони повинні бути не нижчі від нього. Товари з більш низькою ефективністю імпорту не будуть покриватися достатньо високою середньою ефективністю експорту. Їх слід вилучити із зовнішньоторгового обороту.

Треба мати на увазі, що все вищесказане має значення при постійній структурі експорту та імпорту, без урахування інфляції, зміни внутрішніх цін, зміни товарної і географічної структури.

Статистика здійснює аналіз **динаміки та впливу факторів валютної ефективності експорту**. Факторами валютної ефективності експорту є валютна виручка на одиницю продукції, витрати на виробництво одиниці продукції, товарна і географічна структура експорту. Аналіз впливу факторів здійснюють на основі побудови факторних індексів валютної ефективності експорту за допомогою методу ланцюгових підстановок.

Вихідною інформацією для обчислення показників бюджетної ефективності експорту та ефективності виробництва експорту є витрати на виробництво експорту, вартість експорту за внутрішніми цінами та валютна виручка від продажу на зовнішньому ринку.

Статистика розраховує **коефіцієнт бюджетної ефективності експорту**. Це відношення валютної виручки від продажу на зовнішньому ринку та вартості експорту за внутрішніми цінами. Різниця між показниками покаже ефект від експорту для державних та комерційних посередницьких організацій.

Коефіцієнт ефективності виробництва експорту - це відношення вартості експорту за внутрішніми цінами та витрат на виробництво експорту. Різниця між показниками - ефект від експорту для виробників продукції.

Сума ефектів від експорту для посередників та для виробників покаже народногосподарський ефект.

Добуток коефіцієнтів бюджетної ефективності та ефективності виробництва експорту є коефіцієнт валютної ефективності експорту. Статистика аналізує вплив на зміни коефіцієнта валютної ефективності двох вищеназваних факторів-множників за допомогою індексного методу аналізу.

Наступним завданням статистики зовнішньої торгівлі є **аналіз ефективності використання оборотних коштів**, які вкладені в експортні операції.

Кругообіг коштів по експорту - це період знаходження матеріальних та фінансових ресурсів в експортних операціях. Він починається з моменту відвантаження товару на експорт і завершується отриманням виручки від іноземного покупця.

Статистика розраховує такі **показники обертання оборотних коштів, які вкладені в експортні операції**:

- **коефіцієнт обертання** (відношення валютної виручки від реалізації до середніх залишків оборотних коштів по експорту) - показує, скільки разів обертається кожний долар, вкладений в оборотні кошти;

- **середня тривалість одного обороту в днях** (відношення кількості календарних днів у періоді до коефіцієнта обертання);

- **коефіцієнт закріплення оборотних коштів** (показник, обернений коефіцієнту обертання) - показує, скільки доларів оборотних коштів припадає на кожний долар валютної виручки від реалізації експорту;

- **сума коштів, яка була вивільнена (додатково залучена) внаслідок зміни швидкості обертання оборотних коштів** (добуток зміни середньої тривалості одного обороту у звітному періоді порівняно з базовим та валютної виручки звітного періоду за один календарний день).

Для поглиблення аналізу використання оборотних коштів аналізують динаміку коефіцієнта обігу та вплив на нього двох факторів множників -

коефіцієнта бюджетної ефективності експорту та швидкості обігу оборотних коштів усередині країни за допомогою індексного методу аналізу.

4.5. Статистика міжнародної торгівлі послугами

Поряд із ринком товарів статистика аналізує ринок міжнародних послуг.

На відміну від товарів, послуги враховуються тільки у вартісному вираженні; послуги виробляються та споживаються одноразово і не потребують зберігання; більшість послуг базується на безпосередньому прямому контакті між їх виробниками і споживачами (за винятком послуг, які надають за допомогою ЕОМ).

Моментом здійснення процедури експорту (імпорту) послуг вважається дата їх фактичного надання або одержання. Документами первинного обліку експорту (імпорту) послуг є оформлені рахунки на виконання згідно з контрактами послуги.

Статистика бере участь у розробці показників щодо міжнародної торгівлі послугами, здійснює статистичне спостереження у цій галузі статистики, аналізує структуру послуг, їх динаміку.

До міжнародних послуг належать:

- транспортні послуги;
- туристичні послуги (подорожі);
- послуги зв'язку;
- будівельні послуги;
- страхові послуги;
- фінансові послуги;
- комп'ютерні та інформаційні послуги;
- роялті та ліцензійні послуги;
- послуги приватним особам та послуги в галузі культури та відпочинку;

- державні послуги, не віднесені до інших категорій.

Транспортні послуги охоплюють вантажні перевезення товарів, які здійснюються усіма видами транспорту та міжнародні перевезення пасажирів. До цих послуг відносять усі види транспортного обслуговування /морським, повітряним, залізничним, автомобільним, трубопровідним видами транспорту/, які здійснюються резидентами однієї країни для резидентів іншої країни.

Послуги зв'язку охоплюють, по-перше, послуги в галузі телекомунікації, включаючи передачу звукової інформації, зображення та інших інформаційних потоків за допомогою телефону, телексу, телеграфу, радіомовлення, електронної пошти, супутникового і факсимільного зв'язку і т.п., а також обслуговування комерційних інформаційних каналів, проведення конференцій за допомогою телезв'язку і здійснення супутніх послуг та, по-друге, поштове обслуговування, до якого включається збір, транспортування і доставка листів, газет, періодичних видань, брошур та інших друкованих видань, посилок і бандеролей, яке здійснює національна поштова служба та інші підприємства поштового зв'язку, а також послуги поштових відділень.

Будівельні послуги охоплюють спорудження будівельних об'єктів та монтаж обладнання, які виконують робітники підприємств на часовій підставі за межами економічної території, на якій підприємства знаходяться.

Страхові послуги охоплюють різні види страхування, які здійснюють страхові компанії даної країни для закордонних партнерів (і навпаки). До таких послуг належить страхування зовнішньоторговельних вантажів (страхування експортних та імпорتنих товарів у час їх транспортування), страхування життя, включаючи пенсії, від нещасних випадків та аварій, медичне страхування, страхування громадської відповідальності, страхування від пожежі і т.п., а також перестрахування та комісійні виплати страховим агентам.

Фінансові послуги охоплюють посередницькі та допоміжні послуги (за винятком страхових компаній та пенсійних фондів), які надають резиденти однієї країни резидентам іншої.

До **посередницьких послуг** відносять комісійні збори та платежі, пов'язані з оформленням акредитивів, кредитних ліній, фінансового лізингу, операціями з іноземною валютою, наданням споживчих та комерційних кредитів; брокерські операції; розміщення цінних паперів тощо.

До **допоміжних послуг** відносять контроль за діяльністю фінансових ринків та його регулювання; забезпечення безпечного зберігання цінностей; проведення довірчих операцій та ін.

Комп'ютерні та інформаційні послуги охоплюють операції, пов'язані з обробкою даних та інформаційними повідомленнями. Це:

- бази даних - створення, зберігання, обробка даних;
- консалтинг у галузі обчислювальної техніки;
- розробка та впровадження програмного забезпечення;
- експлуатація та ремонт обчислювальної техніки;
- послуги інформаційних агентств;
- пряма (індивідуальна) підписка на газети та періодичні видання.

Роялті та ліцензійні послуги охоплюють обмін потоками платежів між резидентами та нерезидентами за використання на законних підставах невикористаними нефінансовими активами нематеріального характеру та правами власності (такими, як патенти, авторські права, торгові знаки, технологічні процеси та ін.) та використання (на підставі ліцензійних угод) вироблених оригіналів і прототипів чи спробних (дослідних) зразків.

Інші ділові послуги охоплюють різні види міжнародних послуг, які не розглядалися у вищеназваних категоріях:

- перепродаж товарів за кордоном (оптова, роздрібна);
- технічне обслуговування та ремонт товарів (наприклад, автомобілів та ін.), предметів особистого використання та побутових товарів;
- операційний лізинг (оренда) машин, устаткування, транспортних засобів, предметів особистого споживання та побутових товарів;
- юридичні, бухгалтерські послуги, консультаційні послуги в галузі управління та послуги щодо зв'язків із громадськістю;

- науково-дослідні та конструкторські роботи;
- послуги в галузі сільського господарства, видобувної промисловості та переробка на місцях;
- інші ділові, професійні та технічні послуги.

Послуги приватним особам та послуги у сфері культури та відпочинку охоплюють послуги, пов'язані з утворенням художніх фільмів, радіо– та телевізійних програм, із записуванням музичних творів (тут обраховуються платежі та надходження від прокату, оплата праці акторів, режисерів, постановників, які є резидентами даної економіки, за створення театральних постановок і музичних, спортивних чи циркових програм за кордоном, а також платежі за право демонстрування цих постановок та програм на телебаченні, радіо і т. ін.); інші послуги у сфері культури та відпочинку, які надають викладачі та медичні працівники за кордоном, включно оплату послуг, які надані заочно.

Державні послуги, які не віднесені до інших категорій охоплюють усі інші зовнішньоекономічні операції щодо надання послуг системою державного управління (у тому числі - міжнародними організаціями), які не увійшли до жодної із вищеназваних груп. Це - зовнішньоторговельні операції посольств, консульств, військових представництв та оборонних організацій, які вони здійснюють з резидентами країни, у якій знаходяться, а також з іншими країнами світу.

Приклад. Є дані щодо експортно-імпортних операцій між двома країнами:

Експорт				Імпорт			
Товари	Валютна виручка, тис. дол. США	Витрати на виробництво, тис. дол. США	K^{BEE}	Товари	Вартість імпорту, тис. дол. США	Валютні витрати на придбання, тис. дол. США	K^{BEI}
А	110	115	0,96	Г	412	135	3,05
Б	830	692	1,20	Д	1288	920	1,40
В	185	54	3,50	Е	160	200	0,80
Усього (у середньому)	1125	861	1,31	Усього (у середньому)	1860	1255	1,48

Проаналізуємо ефективність експорту товарів з першої до другої країни.

По-перше, розрахуємо коефіцієнти валютної ефективності експорту (K^{BEE} , результати в таблиці). Так, K^{BEE} товару А дорівнює 0,96. Таким чином, на кожний долар витрат на виробництво товару А припадає 0,96 дол. валютної виручки. Аналогічні висновки по товарах Б і В.

Середній K^{BEE} дорівнює 1,31, тобто в середньому по групі експортованих товарів на кожний долар витрат на виробництво припадає 1,31 дол. валютної виручки.

Щодо імпорту товарів, висновки такі. Коефіцієнт валютної ефективності імпорту (K^{BEI}) товару Г дорівнює 3,05. Таким чином, на кожний долар витрат на його придбання припадає 3,05 дол. вартості імпортованого товару Г у цінах його реалізації усередині країни. Висновки по товарах Д і Є аналогічні.

Середній K^{BEI} дорівнює 1,48. Таким чином, на кожний долар витрат на придбання групи імпортних товарів припадає в середньому 1,48 дол. вартості імпортованих товарів у цінах їх реалізації усередині країни.

Подивимося, які експортні товари слід залишити і які вилучити з торговельного обороту. Середній $K^{BE1} = 1,48$, його обернена величина дорівнює 0,68. Для всіх розглянутих товарів K^{BEE} склали величину, більшу за 0,68. Таким чином, їх валютна ефективність експорту покривається достатньо високою середньою ефективністю імпорту. За інших рівних умов усі товари можна залишити в складі зовнішньоторговельного обороту.

Зробимо висновки, які імпортні товари мають залишитися і які слід вилучити з торговельного обороту. Середній $K^{BEE} = 1,31$, його обернена величина дорівнює 0,76. Для усіх розглянутих товарів K^{BE1} склали величину, більшу за 0,76. Таким чином, їх валютна ефективність імпорту покривається достатньо високою середньою ефективністю експорту. За інших рівних умов усі товари можна залишити в складі зовнішньоторговельного обороту.

Контрольні запитання та завдання

1. Перелічіть та розкрийте зміст основних категорій статистики міжнародної торгівлі.
2. Назвіть та розкрийте зміст вартісних показників статистики міжнародної торгівлі.
3. За якими цінами відповідно до міжнародних стандартів мають враховуватися імпортні та експортні товари?
4. Як здійснюється аналіз збалансованості зовнішньої торгівлі?
5. Які індекси використовуються в статистиці зовнішньої торгівлі?
6. Як розраховується та що характеризує індекс цінових співвідношень з експорту?
7. Поясніть формулу розрахунку індексу цінових співвідношень з імпорту.
8. Що характеризує абсолютний результат цінових співвідношень з імпорту та експорту?
9. Висвітліть етапи аналізу ефективності зовнішньої торгівлі.

10. Розкажіть, як здійснюється аналіз ефективності використання оборотних коштів, які вкладені в експортні операції.

11. Висвітліть особливості статистичного вивчення послуг у статистиці зовнішньої торгівлі.

12. Які міжнародні послуги враховуються у статистиці зовнішньої торгівлі?

13. Розкажіть про статистичний облік міжнародних транспортних послуг.

14. Висвітліть особливості статистичного обліку міжнародного туризму.

15. Які сфери охоплюють міжнародні фінансові послуги?

Задачі для самостійної роботи

Задача 1

Зовнішньоторговельний оборот країни в базовому році складав 500 млн. дол. США. У поточному році він збільшився на 10 %. Відомо, що у поточному періоді вартість експорту склала 320 млн. дол. і знизилась порівняно із минулим роком на 20 %.

Обчислити:

1. Зовнішньоторговельний оборот країни у поточному році.
2. Обсяги експорту та імпорту в базовому році.
3. Темп зростання імпорту в поточному році порівняно з базовим.

Задача 2

Зовнішньоторговельний оборот країни у звітному році склав 990 млн. дол. США і збільшився порівняно з минулим роком на 10%. При цьому експорт у звітному періоді зменшився на 20% і склав 540 млн. дол.

Обчислити:

1. Зовнішньоторговельний оборот країни в базовому році.
2. Обсяг експорту та імпорту в базовому році.
3. Темп росту імпорту у звітному періоді порівняно з базовим.

Задача 3

У поточному році в країні сальдо зовнішньої торгівлі - негативне в розмірі 50 млн. дол. США і відомо, що воно погіршилось порівняно з базовим періодом на 19 млн. дол. Зовнішньоторговельний оборот у поточному періоді порівняно з базовим виріс на 35 млн. дол. і склав 220 млн. дол.

Обчислити за базовий період:

1. Сальдо зовнішньої торгівлі.
2. Зовнішньоторговельний оборот.
3. Обсяги імпорту та експорту.
4. Коефіцієнт покриття.

Задача 4

У першому півріччі поточного року в країні сальдо зовнішньої торгівлі товарами - негативне в розмірі 130,4 млн. дол. США і відомо, що воно погіршилось порівняно з відповідним періодом минулого року на 166,8 млн. дол. Зовнішньоторговельний оборот у першому півріччі поточного року збільшився порівняно з відповідним періодом минулого року на 85,9 млн. дол. і склав 576,8 млн. дол.

Обчислити за перше півріччя минулого року:

1. Сальдо зовнішньої торгівлі товарами.
2. Зовнішньоторговельний оборот.
3. Обсяги експорту та імпорту товарів.
4. Коефіцієнт покриття.

Задача 5

У першому півріччі поточного року експорт послуг із країни становив 190,5 млн. дол. США. Серед них частка транспортних послуг складала 91,9 %. Найбільша питома вага в експорті транспортних послуг припадала на морський транспорт - 84,3 %.

Імпорт послуг у країну за той же період складав 19,3 млн. дол. США. Найбільша питома вага в імпорті послуг також припадала на послуги транспорту - 36,9 %. 67,8 % транспортних послугах припадало на послуги морського транспорту.

Обчислити за перше півріччя поточного року по країні:

1. Обсяг загального експорту транспортних послуг.
2. Обсяг експорту послуг морського транспорту.
3. Обсяг загального імпорту транспортних послуг.
4. Обсяг імпорту послуг морського транспорту.

Задача 6

Структура експорту транспортних послуг, відсотки:

Вид транспорту	Базовий період	Поточний період
Морський	39	29
Повітряний	7	5
Залізничний	9	13
Трубопровідний	45	53
Усього	100	100

Оцініть інтенсивність структурних зрушень у поточному періоді порівняно з базовим.

Задача 7

Структура зовнішньої торгівлі за угодами, відсотки:

Вид поставки	Базовий період		Поточний період	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Давальницька сировина	3	12	2	12
Бартер	24	16	18	14
Інші поставки	73	72	80	84
Усього	100	100	100	100

Оцініть інтенсивність змін у структурі експорту та імпорту за угодами.

Задача 8

Товарна структура виробництва та експорту за рік:

Товарні групи	Млн. дол. США.	
	Експорт	Виробництво
Харчова сировина і продукти	873	4365
Продукція хімічної промисловості	1204	3440
Неблагородні метали	2530	6325
Машини, устаткування	918	6120
Інші товари	695	5560
Усього	6220	25810

Оцініть експортну квоту кожної галузі й галузеву локалізацію експорту.

Задача 9

За наведеними даними (млрд. дол. США) для кожної країни визначте ступінь відкритості економіки, експортну квоту, імпортну залежність. Оцініть збалансованість експортно-імпортних операцій:

а)

Країна	Валовий внутрішній продукт	Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг
А	575	96,6	92
Б	320	48,0	50

б)

Країна	Валовий внутрішній продукт	Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг
А	1075	252	151
Б	409	78	94

Задача 10

За наведеними даними для кожної країни оцініть ступінь збалансованості експортно-імпортних операцій:

а)

Країна	Експортна квота, %	Ступінь імпортової залежності, %
А	19,0	20
Б	16,2	15

б)

Країна	Експортна квота, %	Ступінь імпортової залежності, %
А	801	18
Б	505	13

Задача 11

За наведеними даними за кожний рік визначте експортну квоту. За умови, що коефіцієнт покриття імпорту експортом за цей рік зріс з 1,125 до 1,25 зробіть висновок про динаміку імпортової залежності:

Рік	Експорт, млрд. дол. США	ВВП, млрд. грн.	Курс валют середній
Минулий	9,0	98,0	2,45
Поточний	10,5	143,5	4,10

Задача 12

Річний обсяг виробництва та експорту м'яса в регіоні, тис. т:

Вид м'яса	Виробництво	Експорт
Яловичина і телятина	59,4	5,2
Свинина	92,0	3,8
М'ясо птиці	68,6	7,6
Баранина і козлятина	11,2	0,8

Оцініть експортну квоту кожного виду м'яса.

Задача 13

Дані щодо обсягу експортних операцій підприємства:

Товар	Базовий рік		Звітний рік	
	Кількість, т	Ціна, дол.	Кількість, т	Ціна, дол.
А	800	45	1000	40
Б	550	90	500	100

Обчислити:

1. Зведені індекси ціни, фізичного обсягу та загальної вартості експорту.
2. Абсолютний приріст загальної вартості експорту за рахунок зміни ціни експорту.

Задача 14

Дані щодо зведених індексів цін експорту та імпорту по чотирьох країнах (у 2011 р. порівняно з 2010 р.):

Країна	Зведений індекс цін експорту	Зведений індекс цін імпорту
1	0,58	1,020
2	1,105	1,005
3	1,028	1,124
4	0,803	0,905

Для кожної з чотирьох країн обчислити індекси умов торгівлі та зробити висновки.

Задача 15

По двох країнах регіону існують дані, які характеризують відповідні зміни у звітному періоді порівняно з базовим:

Країна	Індекс умов торгівлі	Індекс цін імпорту
1	0,915	1,016
2	1,106	0,988

Також відомо, що у звітному періоді вартість експортних товарів становила 3700 тис дол. - по першій країні і 5300 тис. дол. - по другій.

Обчислити:

1. По кожній країні індекси цін експорту.
2. Зведений по двох країнах індекс ціни експорту.

Задача 16

По двох країнах регіону існують дані, які характеризують відповідні зміни у звітному періоді порівняно з базовим:

Країна	Індекс умов торгівлі	Індекс цін експорту
1	1,205	1,052
2	0,908	0,804

Також відомо, що у звітному періоді вартість імпорتنих товарів у внутрішніх цінах реалізації становила 2300 тис дол. - по першій країні і 3500 тис. дол. - по другій.

Обчислити:

1. По кожній країні індекси цін імпорту.
2. Зведений по двох країнах індекс ціни імпорту.

Задача 17

У звітному періоді загальна вартість експорту товарів А і Б по регіону склала 800 тис. дол. Частка товару А у загальній вартості - 40%. Відомо також, що по п'яти країнах цього регіону, основних експортерів товарів А і Б, ціна одиниці товару А у звітному періоді порівняно з базовим знизилась на 4,0%, а товару Б - підвищилась на 2,5%.

Обчислити:

1. Зведений по товарах А і Б індекс ціни експорту.
2. Абсолютний приріст загальної вартості експорту у звітному періоді порівняно з базовим за рахунок зміни ціни експорту.

Задача 18

По двох країнах регіону існують такі дані за звітний період:

Країна	Виручка від реалізації експорту, тис. дол.	Зміна ціни одиниці експорту порівняно з базовим періодом, %	Загальна вартість імпорту у внутрішніх цінах, тис. дол.	Зміна ціни одиниці імпорту порівняно з базовим періодом, %
1	400	+0,5	700	+1,0
2	200	-2,5	100	+0,5
3	100	+6,0	300	-8,5

Обчислити для трьох країн:

1. Зведений індекс цін експорту.
2. Зведений індекс цін імпорту.
3. Індекс умов торгівлі.

Задача 19

Витрати на виробництво товару А в експортному виконанні складають 600 тис. дол., а товару Б - 300 тис. дол. Валютна виручка від експорту товару А - 400 тис. дол., а товару Б - 300 тис. дол. Відомо, що розрахований по країні в цілому коефіцієнт валютної ефективності імпорту товарів дорівнює 1,2.

Обчислити:

1. Коефіцієнти валютної ефективності експорту товарів А і Б.
2. На підставі наведеної інформації (за інших рівних умов) прийняти рішення щодо доцільності експорту кожного з товарів.

Задача 20

Дані щодо експорту групи товарів регіону, тис. дол.:

Товар	Витрати на виробництво експорту	Валютна виручка від реалізації експорту
А	250	260
Б	310	300
В	90	115

Обчислити:

1. Коефіцієнти валютної ефективності експорту по кожному товару.
2. На підставі існуючої інформації (за інших рівних умов) прийняти рішення щодо доцільності імпорту товару Г (відомо, що коефіцієнт валютної ефективності імпорту товару Г - 0,97).

Задача 21

Дані щодо експорту групи товарів регіону:

Товар	Витрати на виробництво експорту, тис.дол	Коефіцієнт валютної ефективності експорту
А	20	1,25
Б	100	0,90
В	80	1,05

Обчислити:

1. Валютну виручку від реалізації кожного з товарів та загальну валютну виручку.
2. По групі товарів коефіцієнт валютної ефективності експорту та його обернену величину.

Задача 22

Дані щодо експорту товарів регіону за два періоди, тис. дол. :

Товар	Базовий період		Звітний період			
	Витрати на виробництво експорту	Виручка від реалізації експорту	Витрати на виробництво експорту	Виручка від реалізації експорту	Витрати на виробництво експорту при базових витратах на одиницю продукції	Виручка від експорту при базовій виручці на одиницю продукції
А	860	1680	900	1650	870	1680
Б	110	120	100	110	130	140

Обчислити:

1. У цілому по двох товарах індекс коефіцієнта валютної ефективності експорту.
2. Вплив на зміну коефіцієнта валютної ефективності експорту витрат на виробництво одиниці продукції.
3. Вплив на зміну коефіцієнта валютної ефективності експорту валютної виручки на одиницю продукції.
4. Вплив на зміну коефіцієнта валютної ефективності експорту товарної і географічної структури експорту.

Задача 23

Витрати у звітному періоді на виробництво товару в експортному виконанні складала 100 тис. дол. Вартість його у внутрішніх цінах - 120 тис. дол. Валютна виручка від продажу - 150 тис. дол.

Обчислити:

1. Коефіцієнт ефективності виробництва експорту.
2. Коефіцієнт бюджетної ефективності експорту.
3. Коефіцієнт валютної ефективності експорту.

4. Індекс коефіцієнта валютної ефективності експорту, якщо у базисному періоді коефіцієнт склав 1,2.

Задача 24

Дані щодо ефективності експортних операцій:

Показник	Базовий період	Звітний період
Коефіцієнт бюджетної ефективності експорту	1,10	1,12
Коефіцієнт ефективності виробництва експорту	1,30	1,38

Обчислити:

1. Коефіцієнти валютної ефективності експорту за обидва періоди.
2. Абсолютний приріст коефіцієнта валютної ефективності експорту у звітному періоді порівняно з базовим.
3. Абсолютний приріст коефіцієнта валютної ефективності експорту за рахунок зміни коефіцієнта бюджетної ефективності експорту.
4. Абсолютний приріст коефіцієнта валютної ефективності експорту за рахунок зміни коефіцієнта ефективності виробництва експорту.

Задача 25

Дані щодо валютної виручки від здійснення експортних операцій та середніх залишках оборотних коштів по експорту, тис. дол.:

Показник	Базовий рік	Звітний рік
Валютна виручка	4800	6300
Середні залишки оборотних коштів	800	900

Обчислити:

1. Коефіцієнти обертання оборотних коштів по експорту за обидва періоди.
2. Коефіцієнти закріплення оборотних коштів за обидва періоди.

3. Середню тривалість одного обороту (днів) за обидва періоди.
4. Суму вивільнених (додатково залучених) коштів внаслідок зміни швидкості їх обертання.

Задача 26

Індекси обсягу виробництва по товарних групах у звітному році порівняно з попереднім становили:

Товарна група	Індекс, %	
	виробництва	експорту
Харчова сировина	109	110,8
Товари хімічної промисловості	116	124,0
Метал та металопродукція	121	137,8
Промислове устаткування	114	114,7

Оцініть еластичність експорту від обсягів виробництва.

Задача 27

Дані про постачання металу з України до групи країн:

Показник	Туреччина	Бразилія	Індія	Країни ЄС
Ціна за 1 т, дол.	350	360	320	370
Експорт, тис. т	45	48	60	150

Дати оцінку результатам цінових співвідношень щодо експорту з Туреччиною.

Задача 28

Дані про імпорт кави з трьох країн до України:

Показник	Аргентина	Бразилія	Індія
Ціна з 1 кг, дол.	28	26	30
Імпорт, т	25	60	15

Дати оцінку результатам цінових співвідношень щодо імпорту з Бразилією.

Задача 29

За даними завдань 27 і 28 обчисліть:

- 1) індекс цінових співвідношень у торгівлі з Бразилією;
- 2) абсолютний результат цінових співвідношень із зовнішньоторговельного обороту з цією країною.

РОЗДІЛ 5. МІЖНАРОДНА СТАТИСТИКА ФІНАНСІВ

5.1. Підрозділи міжнародної статистики фінансів

Міжнародна статистика фінансів виокремлює:

- статистику державних фінансів;
- грошово-кредитну статистику;
- фінансову статистику.

Статистика державних фінансів охоплює діяльність сектора державного управління і більш широкого – державного сектора будь-якої країни.

Сектор державного управління – це сукупність одиниць, що проводять державну політику шляхом надання послуг переважно неринкового характеру і перерозподілу доходів і майна, причому обидва зазначені види діяльності, в основному, спираються на обов'язкові збори з інших секторів.

Державний сектор включає сектор державного управління і контрольовані органами державного управління одиниці – державні корпорації, основна діяльність яких полягає у проведенні комерційних операцій.

Статистика державних фінансів використовується для аналізу масштабів державного сектора; його внеску у виробництво, інвестиції і заощадження;

впливу податково-бюджетної політики на економіку, ситуацію в грошово-кредитній сфері і заборгованість держави; податкового тягаря; тарифного протекціонізму; а також системи соціального захисту.

Міжнародний стандарт у галузі державних фінансів узгоджений з відповідними стандартами інших міжнародних систем макроекономічної статистики: із системою національних рахунків, платіжним балансом та грошово-кредитної статистики.

Грошово-кредитна статистика відображає дані про запаси і потоки за активами і пасивами сектора фінансових корпорацій і його підсекторів за допомогою складання балансів активів та пасивів.

Сектор фінансових корпорацій поділяється на підсектор центрального банку, підсектор інших депозитних корпорацій і підсектор інших фінансових корпорацій. Підсектор інших фінансових корпорацій включає страхові корпорації і пенсійні фонди, інші фінансові посередники і допоміжні фінансові одиниці. Підсектори центрального банку й інших депозитних корпорацій, узяті разом, складають підсектор депозитних корпорацій.

Класифікація в балансах активів та пасивів, в основному, відповідає класифікації фінансового рахунка СНР 1993 року.

Фінансова статистика охоплює більш широкий спектр економіки порівняно з грошово-кредитною статистикою. Вона аналізує всі фінансові запаси і потоки між усіма секторами економіки, а також між цими секторами й іншим світом. Складається фінансова статистика на основі СНР 1993 року.

5.2. Статистика платіжного балансу

Узагальнена оцінка економічного стану країни, ефективності її світогосподарських зв'язків здійснюється на підставі платіжного балансу.

Платіжний баланс – це статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наведені сумарні дані про зовнішньоекономічні операції резидентів даної країни з резидентами інших країн (нерезидентами) за певний період.

Функціонально платіжний баланс відіграє роль макроекономічної моделі, яка систематично відображає економічні операції, здійснені між національною економікою та економіками інших країн світу.

Метою складання платіжного балансу є розробки та запровадження обґрунтованої курсової та зовнішньоекономічної політики країни, аналіз і прогноз стану товарного та фінансового ринків, двосторонні та багатосторонні зіставлення, наукові досліджень тощо. На підставі фактичних даних про стан платіжного балансу міжнародними фінансовими установами, зокрема Міжнародним валютним фондом, приймаються рішення про надання конкретним країнам фінансової допомоги для стабілізації платіжного балансу та подолання його дефіциту.

Розробка і складання платіжного балансу є обов'язковою умовою для всіх країн – членів Міжнародного валютного фонду і базується на єдиній методології відповідно до стандартної класифікації компонентів і структури зведеної інформації.

Інформаційною базою платіжного балансу є:

- дані банківської системи про фінансові операції з нерезидентами;
- інформація митних установ про рух товарних потоків через кордон;
- статистична звітність експортерів та імпортерів продукції, інвесторів та одержувачів інвестицій.

Правила відображення операцій у ПБ

Кредитні операції (+)	Дебетні операції (-)
Експорт товарів та послуг	Імпорт товарів та послуг
Доходи від користування факторами виробництва, локалізованими за межами країни	Виплати за користування іноземними факторами виробництва
Одержання країною нових позик	Надання позик іншим країнам
Зовнішні інвестиційні надходження	Інвестиційна діяльність поза межами країни

Операції, внаслідок яких валютні кошти надходять до країни, записуються в кредит зі знаком “+”. При відпливі коштів за кордон операції реєструються зі знаком “-” на дебетовому рахунку.

У платіжному балансі, як і в СНР, розрізняють дві групи операцій:

- поточні;
- капітальні.

Поточними називають операції з товарами, послугами, доходами від інвестицій та односторонніми переказами.

Капітальними називають операції, пов'язані з кредитно-інвестиційною діяльністю.

Відповідно в платіжному балансі відокремлюються два рахунки:

- рахунок поточних операцій;
- рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій.

Теоретично, виходячи з принципу подвійного запису, сальдо рахунка поточних операцій повинно компенсуватися протилежним за знаком сальдо рахунка капітальних операцій. Проте через статистичні неточності, через вартісні та часові розбіжності рівновага балансу порушується.

Значний вплив на дисбаланс справляють документально не оформлені товарні потоки, контрабанда, надання незаконних послуг, вивіз валюти. Ці розбіжності відбиваються в статті “помилки і пропуски”.

Рахунок поточних операцій уключає всі операції з реальними цінностями, які відбуваються між резидентами та нерезидентами, а також операції, пов'язані з безоплатним наданням або одержанням цінностей, які призначені для поточного використання. У структурі поточного рахунка виділяються чотири основні компоненти: товари, послуги, доходи та поточні трансферти.

Головним джерелом даних із зовнішньої торгівлі **товарами** є інформація Держстату, яка базується на даних вантажних митних декларацій та звітах підприємств про товари, які не проходять митне декларування (риба, виловлена в нейтральних водах і продана за кордоном, товари, придбані в портах перевізниками тощо).

Згідно з методологією складання платіжного балансу вартість як експорту, так і імпорту товарів обліковується за цінами FOB, тобто у вартість

товарів включаються витрати на їх транспортування до митного кордону країни-експортера, а також вартість навантажувальних робіт, які здійснюються на митному кордоні країни-експортера. Згідно ж із методологією складання зовнішньоторговельного балансу, що використовується Держстатом, імпорт обліковується за цінами CIF. Тому для формування статті “Імпорт товарів” платіжного балансу загальна сума імпорту зменшується на суму, що дорівнює вартості перевезення територією України та страхування вантажів. Наступна за значенням група рахунків пов’язана з ремонтом товарів. Згідно з методологією складання платіжного балансу вартість ремонту товарів враховується у статті “Товари” поточного рахунку, тоді як у зовнішньоторговельному балансі ремонт товарів враховується Держстатом як послуги.

Експорт та імпорт товарів відображено в момент переходу права власності від нерезидентів до резидентів (або навпаки) за ринковими цінами. У більшості випадків це означає, що для оцінки операцій використовуються контрактні ціни або фактичні ціни на час здійснення операцій.

Стаття “**Послуги**” складається з трьох основних компонентів: транспорт, подорожі та інші послуги. Статтю “Послуги” Національний банк України формує в основному за власною базою даних, оскільки дані банківської звітності протягом тривалого часу є докладнішими порівняно з даними Держстату України щодо зовнішньої торгівлі послугами (це твердження особливо справедливе щодо імпорту послуг).

Транспортні послуги включають перевезення пасажирів і вантажів, а також інші послуги, що виконуються морським, повітряним та іншими видами транспорту.

Стаття «**Подорожі**» охоплює товари та послуги, що були придбані приїжджими, якщо тривалість їхнього перебування в країні не перевищує одного року. До 2004 року джерелами інформації для складання статті “Подорожі” були дані щоквартальної статистичної звітності Держкомстату, що надаються туристичними фірмами і готелями, та банківської звітності щодо розрахунків за дорожніми чеками, картками міжнародних платіжних систем,

витрат на відрядження, купівлі-продажу готівкової іноземної валюти фізичними особами тощо. Починаючи з 2004 року обсяги експорту (імпорту) за цією статтею були перераховані згідно з новою методикою, яка базується на квартальних даних про кількість іноземців, які в'їхали в Україну та громадян України, що виїхали за кордон (у розрізі країн світу та мети поїздки), середніх витрат одного подорожуючого та середньої тривалості поїздки. Джерелом інформації щодо кількості осіб, які виїжджають або в'їжджають є дані статистичних спостережень Адміністрації державної прикордонної служби України, щодо середніх витрат та тривалості – законодавчі акти КМ України про норми відшкодування витрат на відрядження в межах України та за кордон, дані державних статистичних спостережень Держстату України, дані ЗМІ та мережі Internet.

Інші послуги охоплюють послуги зв'язку, будівельні, страхові, фінансові, комп'ютерні та інформаційні послуги, роялті та ліцензійні послуги, послуги реклами та маркетингу, наукові та конструкторські розробки, інші ділові послуги, а також урядові послуги, що не включені до інших категорій.

Стаття “**Доходи**” складається з оплати праці та доходів від інвестицій. **Оплата праці** включає заробітну плату й інші доходи, отримані резидентами країни за роботу, виконану за межами її економічної території (мешканці прикордонних районів, сезонні робітники, персонал міжнародних організацій тощо).

Доходи від інвестицій охоплюють надходження та сплату доходів від прямих, портфельних та інших інвестицій, а також надходження від резервних активів. Для їх відображення використовується метод нарахувань.

Поточні трансферти характеризують таку передачу матеріальних та фінансових цінностей резидентам від нерезидентів і навпаки, яка не передбачає компенсації у вигляді певного вартісного еквівалента. Поточні трансферти збільшують рівень доходу та споживання товарів і послуг країни-реципієнта і зменшують дохід та потенційні можливості країни-донора.

Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій

Рахунок операцій з капіталом охоплює всі операції, що включають одержання або оплату капітальних трансфертів (трансфerti на інвестиційні цілі, прощення боргу, перекази мігрантів тощо), а також придбання або реалізацію нефінансових активів та прав власності, таких як, наприклад, торгові марки, патенти, авторські права, права на видобуток корисних копалин та інші. Обсяги операцій, що відображаються за цим рахунком в Україні, як і в більшості країн світу, є незначними.

У **фінансовому рахунку** відображаються всі операції, у результаті яких відбувається перехід прав власності на зовнішні фінансові активи та вимоги країни, або, іншими словами, виникнення та погашення фінансових зобов'язань між резидентами та нерезидентами.

Фінансовий рахунок поділяється на дві класифікаційні групи, що охоплюють операції з фінансовими активами (активи) та операції з фінансовими зобов'язаннями (пасиви). Обидві групи у свою чергу поділяються на три функціональні категорії: прямі, портфельні та інші інвестиції. До складу активів належить також така категорія, як резервні активи.

Прямі інвестиції поділяються на акціонерний капітал, реінвестовані доходи та інший капітал (кредити підприємствам прямого інвестування).

До **портфельних** інвестицій належать цінні папери, що дають право на участь у капіталі, та боргові цінні папери, до складу яких входять облігації та інші довгострокові боргові цінні папери, інструменти грошового ринку та похідні фінансові інструменти.

До категорії **інші** інвестиції входять торгові та банківські кредити, позики, включаючи кредити та позики МВФ та міжнародних фінансових організацій, угоди про фінансовий лізинг, готівкова валюта та депозити, а також інші короткострокові активи/пасиви.

Зазначені категорії інвестицій класифікуються: за видами фінансових інструментів, терміном погашення та за секторами економіки.

Резервні активи – найважливіша складова частина фінансового рахунку – включають зовнішні активи країни, що знаходяться під контролем органів

грошово-кредитного регулювання та в будь-який час можуть бути використані для прямого фінансування дефіциту платіжного балансу або для здійснення інтервенцій на валютному ринку з метою підтримки курсу національної валюти. До резервних активів належать такі статті: монетарне золото, спеціальні права запозичення, резервна позиція в МВФ, активи в іноземній валюті, що складаються з готівкових коштів, депозитів, цінних паперів та інших вимог.

За всіма статтями фінансового рахунка збільшення фінансових активів країни та зменшення зобов'язань відображаються як від'ємні значення, а зменшення активів та збільшення зобов'язань – як додатні.

Вартісна оцінка операцій фінансового рахунка здійснюється за ринковими цінами.

До фінансового рахунка не включаються зміни, прямо не пов'язані зі здійсненням операцій. До них належать: зміни в оцінках активів/пасивів або перегляд їх класифікації; зміни, які виникли в результаті перегляду територіальних або інших принципів класифікації існуючих активів (наприклад, перехід портфельних інвестицій в категорію прямих інвестицій або навпаки, переоформлення короткострокових кредитів у довгострокові); зміни, які відбуваються внаслідок коливання цін та валютних курсів, а також інші зміни.

Прямі інвестиції – це категорія міжнародної діяльності, яка відображає прагнення інституційної одиниці – резидента однієї країни справляти стійкий вплив на діяльність підприємства, що є резидентом іншої країни. Вкладення коштів, майна, цінних паперів тощо класифікуються як прямі інвестиції, якщо вони забезпечують 10 або більше відсотків участі у статутному капіталі підприємства і (або) істотну участь в управлінні його діяльністю. Відповідно розрізняють основні види здійснення прямих інвестицій: у вигляді внесків іноземної валюти, з урахуванням надходжень від приватизації; будь-якого рухомого і нерухомого майна та пов'язаних з ним майнових прав; акцій,

облігацій та інших цінних паперів, грошових вимог та права на вимоги виконання договірних зобов'язань і будь-яких прав інтелектуальної власності.

Портфельні інвестиції. До складу цієї категорії уключаються такі основні види інструментів: 1) акції та інші форми участі в капіталі; 2) облігації та інші боргові цінні папери; 3) інструменти грошового ринку; 4) похідні фінансові інструменти. Для кожного виду фінансового інструменту здійснюється розподіл операцій за внутрішніми секторами економіки.

Інші інвестиції включають усі операції фінансового рахунку, що не належать до прямих або портфельних інвестицій, а також до резервних активів. Інші інвестиції класифікуються за типами інструментів: торгові кредити, позики, валюта і депозити, інші активи й інші пасиви, а також, як і портфельні інвестиції, за основними секторами економіки. Здійснюється також їх розподіл за терміном погашення.

Резервні активи включають ліквідні валютні активи Національного банку України в банках-нерезидентах, у золотих запасах Національного банку України, активах у МВФ у вигляді резервної позиції та спеціальних прав запозичень, що коригуються на величину курсової різниці. До складу резервних активів не включені вимоги Національного банку України у вільно конвертованій валюті до банків-резидентів та депозити у банківських металах (крім золота).

Рахунок капітальних операцій є відображенням рахунка поточних операцій, тому і баланси їх пов'язані. Якщо валютні надходження перевищують платежі, активний баланс поточних операцій супроводжується чистим відпливом капіталу. У разі ж, коли платежі перевищують надходження, виникає дефіцит балансу поточних операцій, який фінансується, в основному, чистим припливом капіталу.

Для покриття платіжних дисбалансів традиційно використовують позики та ввезення підприємницького капіталу. Остаточною альтернативою зрівноваження платіжного балансу є використання офіційних резервів. Дефіцит валютних надходжень покривається резервними активами, обсяг яких

зменшується. Надлишок валютних надходжень спрямовується на збільшення резервних активів. Слід пам'ятати, що зміна резервів – балансувальна стаття, а тому знак сальдо має протилежне значення. Скорочення резервів показує масштаб дефіциту платіжного балансу і позначається (+), а зростання резервів – величину активного сальдо платіжного балансу і позначається (-). Напрямок зміни резервів свідчить про зміцнення (послаблення) фінансового стану і платоспроможності країни.

Напрямки аналізу платіжного балансу

Рівновагу **торгового** балансу характеризує співвідношення між експортом та імпортом.

Сальдо поточних операцій характеризує **міжнародну фінансову позицію країни**. Розглянемо такі ситуації:

Сальдо рахунка поточних операцій позитивне, а сальдо рахунка операцій з капіталом та фінансами негативне. У даному випадку експорт товарів та послуг, а також надходження від капіталів, що розташовані за кордоном, забезпечують валютну виручку, що перевищує ту, яка витрачається на імпорт і виплати процентів іноземним інвесторам. Сума, що залишилася, витрачається на кредити нерезидентам та інвестиції за кордон, а також на збільшення валютних резервів. Тому країни з позитивним сальдо рахунка поточних операцій, як правило, є **нетто – інвесторами**.

Сальдо рахунка поточних операцій негативне, а сальдо рахунка операцій з капіталом та фінансами позитивне. Це означає, що валютної виручки від експортних операцій не достатньо для покриття імпорту, і країна є **нетто боржником**.

Сальдо рахунка поточних операцій має першорядне значення в оцінюванні стану платіжного. Від того, активний чи пасивний баланс поточних платежів, залежать обсяги і структура зовнішніх запозичень та стан офіційних резервів. Тому відношення сальдо поточних платежів до ВВП – основний індикатор міжнародної фінансової позиції країни й один із критеріїв оцінювання державного ризику. Якщо сальдо позитивне, оцінюється динаміка відношення.

Від’ємне сальдо рахунка поточних операцій не обов’язково означає щось негативне для економіки країни. Важливе значення має тривалість періоду, протягом якого сальдо рахунка поточних операцій має певний знак та ряд інших характеристик економіки країни.

Безпечним рівнем від’ємного сальдо вважається 2-3% відносно ВВП. Дефіцит на рівні 6-7 % сигналізує про серйозні макроекономічні дисбаланси.

Для покриття платіжних дисбалансів використовуються, як уже було сказано, по-перше, позики та ввезення підприємницького капіталу, і, по-друге, як остаточна альтернатива зрівноваження платіжного балансу, офіційні резерви.

Для врегулювання зовнішніх платежів і покриття дефіциту платіжного балансу залучається іноземний капітал у формі прямих інвестицій, портфельних, довгострокових кредитів.

Найвигіднішим джерелом зовнішнього фінансування дефіциту поточних платежів є прямі інвестиції, бо вони обумовлені довгостроковими економічними інтересами, не тягнуть за собою боргових зобов’язань, не погіршують стан платіжного балансу.

Індикаторами зовнішнього інвестування слугують:

- 1) відношення приросту прямих іноземних інвестицій (ДПІ) до ВВП;
- 2) відношення приросту прямих іноземних інвестицій до сальдо рахунка поточних операцій (СПО).

Ці показники функціонально пов’язані з основним індикатором фінансової позиції країни – відношенням сальдо поточних платежів до ВВП:

$$\frac{\Delta \text{ПІ}}{\text{ВВП}} = \frac{\Delta \text{ПІ}}{\text{СПО}} \cdot \frac{\text{СПО}}{\text{ВВП}}$$

Оцінка ступеня боргового навантаження на економіку і спроможності країни обслуговувати зовнішні борги.

Забезпечення фінансової стабільності та перспектива інтеграції національної економіки у світову залежать від спроможності країни своєчасно виконати свої боргові зобов’язання.

У практиці міжнародних відносин розраховують показники боргового навантаження на економіку. Їх розрахунок ґрунтується на співвідношенні зовнішнього боргу і витрат на його обслуговування з ВВП, експортом товарів і послуг, доходами державного бюджету. Значення показників порівнюють з критичними рівнями, установленими МВФ.

Відношення зовнішнього боргу до ВВП характеризує ступінь боргової залежності національної економіки від зовнішнього фінансування (граничний рівень 40%).

Відношення зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг характеризує спроможність країни покрити заборгованість валютними доходами від експорту (граничний рівень 150%).

Відношення платежів з погашення й обслуговування боргу до експорту товарів і послуг характеризує боргову спроможність країни і має також назву коефіцієнт норми обслуговування боргу. Якщо значення цього коефіцієнта перевищує 20%, країна вважається неплатоспроможною.

Відношення платежів з погашення й обслуговування боргу у видатках державного бюджету (критичний рівень 25%).

Статистичним **вимірником адекватності золотовалютних резервів (Р)** потребам країни є відношення їхнього обсягу (Р) до імпорту товарів і послуг (І). Це відношення показує тривалість періоду, за який наявні резерви можуть забезпечити фінансування імпорту, і розглядається як **міра міжнародної ліквідності**. У міжнародній практиці достатнім вважається тримісячне покриття імпорту товарів та послуг, тобто в разі різкого падіння експортних доходів економіка країни протягом 12 тижнів спроможна адаптуватися до зовнішнього шоку і провести заміщення імпорту (у році 52 тижні).

Важливим індикатором платоспроможності країни слугує відношення резервів до суми зовнішнього боргу (ЗБ). Він показує, чи здатна країна покривати борги за рахунок валютних резервів.

Показники боргового навантаження економіки і валютної ліквідності взаємозв'язані:

$$\frac{P}{I} = \frac{P}{ЗБ} \cdot \frac{ЗБ}{Е} \cdot \frac{Е}{I},$$

де $\frac{ЗБ}{Е}$ - боргове навантаження на експорт;

$\frac{Е}{I}$ - коефіцієнт покриття імпорту експортом.

Спираючись на взаємозв'язок, можна за допомогою багатфакторної індексної моделі оцінити вплив індикаторів боргового навантаження на динаміку валютної ліквідності.

5.3. Міжнародна інвестиційна позиція країни

Починаючи з 1997 року, Національним банком України розпочато роботу з формування методики та інформаційної бази для складання міжнародної інвестиційної позиції України.

Міжнародна інвестиційна позиція (МІП) – це статистичний звіт, що відображає накопичені запаси зовнішніх фінансових активів та пасивів країни. Йдеться про всі фінансові вимоги та зобов'язання резидентів країни щодо нерезидентів.

Метою складання МІП є визначення:

- стану зовнішньоекономічних зв'язків країни з іншими країнами світу;
- накопичених запасів зовнішніх фінансових активів та зобов'язань країни;
- структури й обсягів зарубіжних капіталовкладень у формі прямих та портфельних інвестицій;
- структури та обсягів зовнішньої заборгованості з точки зору визначення критеріїв оптимальних розмірів зовнішніх запозичень;
- стану резервних активів країни,

Інвестиційна позиція країни на кінець певного періоду відображає сукупність фінансових операцій, вартісних змін (переоцінку) та інших змін, що відбувалися протягом цього періоду, а саме: зміна цін, валютного курсу, а також інші коригування (одностороннє анулювання боргу, експропріація

активів тощо). Розрахунок підсумкового сальдо дає чисту міжнародну інвестиційну позицію країни.

Міжнародна інвестиційна позиція країни публікується в табличному вигляді:

Стаття	Залишок на початок періоду	Зміни в результаті операцій	Зміни в результаті переоцінки капіталу, курсова різниця та інші зміни	Усього змін	Залишок на кінець періоду
1	2	3	4	5	6
Активи					
Пасиви					
Чиста інвестиційна позиція					

У рядках таблиці вказуються основні фінансові компоненти зовнішніх вимог та зобов'язань України, які відповідають статтям фінансового рахунка платіжного балансу. У колонках 2 і 6 відображаються обсяги активів та пасивів на початок і на кінець звітного періоду; у колонці 5 – бруто-зміни за звітний період; в інших колонках – фактори, що впливають на зміну показників міжнародної інвестиційної позиції протягом звітного періоду: колонка 3 – зміни, що відбулися зі складовими позиції в результаті операцій; колонка 4 – зміни вартісної оцінки складових позиції під впливом змін рівня цін, валютних курсів та інших факторів, а також інші коригування, здійснені у звітному періоді.

Фінансові компоненти міжнародної інвестиційної позиції складаються із портфельних, прямих та інших інвестицій, а також з резервних активів, що належать до вимог країни. Зазначені компоненти інвестицій класифікуються за типами фінансових інструментів та секторами економіки.

Слід зазначити, що міжнародна інвестиційна позиція України відіграє важливу роль у визначенні зовнішньої та внутрішньої економічної політики

держави. За сучасних обставин зростаючої взаємозалежності економік різних країн приплив та відплив іноземних капіталовкладень має велике значення для прийняття тих чи інших економічних рішень.

5.4. Зміст та основні етапи еволюції світової валютної системи

Між усіма країнами і територіями світу не перше століття регулярно здійснюються взаємні розрахунки, що стосуються різних взаємозв'язків між ними.

До початку першої світової війни у зовнішній торгівлі країн домінував **золотий стандарт**. Особливість його полягає в тому, що золото у вигляді монет використовувалося як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Основні ознаки золотомонетного стандарту такі:

- функціонування золота як світових грошей;
- фіксація золотого вмісту національної валюти;
- безпосередня конвертація національних валют у золото;
- наявність фіксованих валютних курсів.

Поряд з позитивними моментами, наявність золотомонетного стандарту супроводжувалася залежністю від рівня видобутку золота, недостатньою гнучкістю валютної системи, виключенням можливості державного втручання у сферу валютних відношень.

Після першої світової війни більшість країн почали переходити від золотих валют до **золотодев'язного стандарту**. Система золотодев'язного стандарту була затверджена на Міжнародній Генуезькій конференції у 1922 р. Його суть полягає в тому, що поряд із золотом функції світових грошей стали виконувати і окремі валюти провідних країн світу (дев'язи).

У впровадженні золотодев'язного стандарту виділяють декілька етапів. Велике значення в його розвитку мала Міжнародна фінансова конференція в

місті Бреттон-Вуд (США, 1944 р.), яка заклала нові принципи валютної системи.

Основні принципи Бреттон-Вудської валютної системи такі:

- 1) введення золотодевізного стандарту з долларом як провідною валютою;
- 2) використання твердих валютних курсів з регулюванням вирівнювання і конвертованості;
- 3) введення міжнародної валютно-кредитної системи.

За Бреттон-Вудською угодою паритет долара до золотого було встановлено в розмірі 35 дол. за арійську унцію і всі інші валютні паритети установлювалися через доллар.

У 1976 р. у місті Кінгстоні (Ямайка) відбулася Міжнародна конференція, яка визначила нові принципи регулювання валютної системи, і на їх основі була введена Ямайська валютна система.

Основні принципи Ямайської валютної системи такі:

- замість золотодевізного стандарту введено стандарт СПЗ (спеціальні права запозичення);
- замість принципу обміну валюти на золото за схемою *золото – доллар – національна валюта* введено принцип *СПЗ – національна валюта*;
- завершена демонетизація золота, що означає втрату золотом грошової функції і перетворення його у звичайний товар;
- країни – члени МВФ вільні обирати режими валютних курсів;
- міждержавне валютне регулювання став здійснювати МВФ.

Сьогодні у міжнародній валютній системі застосовують такі **види валютних курсів**:

1. Тверді валютні курси щодо однієї національної валюти.
2. Тверді валютні курси щодо групи валют. Це змішана форма твердих і плаваючих курсів. Вони установлювались, як правило, щодо валют групи країн – торгових партнерів.
3. Вільно плаваючі валютні курси.

Офіційні валютні курси публікуються в періодичних виданнях Міжнародного валютного фонду, спеціалізованих журналах.

Сукупність відношень з приводу купівлі-продажу валюти називається **валютним ринком**.

Світовий валютний ринок охоплює регіональні та національні валютні ринки, операції на яких і між якими здійснюються на основі сучасних засобів телекомунікації. На регіональних валютних ринках (Лондон – Цюрих – Франкфурт (Європейський), Гонконг – Сінгапур – Токіо (Азійський), Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Чикаго (Американський)) здійснюються котирування основних світових валют, а також відповідних національних валют. Національні валютні ринки здійснюють операції з національними валютами і обмеженою кількістю валют, що вільно конвертуються.

На валютних ринках у результаті співвідношення попиту та пропозицій устанавлюється рівень валютного курсу.

5.5. Методи розрахунку валютних курсів

Під **валютним курсом** розуміють ціну валюти однієї країни, яка вимірюється в одиницях валюти іншої країни, тобто це кількісне співвідношення двох валют, за яким здійснюється їх обмін. Наприклад, валютний курс гривні визначається кількістю гривні, на яку обмінюють одиницю іноземної валюти.

Курс визначається такими факторами: співвідношенням торгових та інших зовнішніх платежів (станом платіжного балансу); міждержавними відмінностями у темпах зростання економіки; рівнями процентних ставок; соціально-економічними та іншими причинами.

У свою чергу валютний курс значно впливає на зовнішньоекономічну діяльність країни, а саме – на експортну конкурентоспроможність товарів країни на світовому ринку та стійкість валюти.

Занижений валютний курс дає можливість одержати додаткові вкладення при експорті та сприяє припливу іноземних капіталів, одночасно дестимулює

імпорт. За цих умов підвищується ймовірність реінвестицій капіталу і, навпаки, менш вигідним стає вивіз прибутків із країни. Протилежна економічна ситуація виникає при завищеному курсі валюти. У цьому випадку значно знижується ефективність експорту і підвищується ефективність імпорту.

За цих умов зміна валютного курсу часто є інструментом економічної політики держави.

Якщо обмінний валютний курс знижується – це називається **девальвацією** валютного курсу, якщо збільшується - **ревальвацією** валютного курсу. Наприклад, девальвація (зниження ціни) гривні означає, що ціна одиниці іноземної валюти у гривнях зростає; ревальвація гривні означає, що ціна одиниці іноземної валюти у гривні падає, зростає ціна гривні, тобто зростання ціни гривні відповідає знеціненню іноземної валюти.

Занижений валютний курс дає змогу одержати додаткові вклади при експорті та сприяє припливу іноземного капіталу, одночасно дестимулюючи імпорт. Протилежна економічна ситуація виникає при завищеному курсі валюти (знижується ефективність експорту і підвищується ефективність імпорту).

Установлення курсу іноземної валюти до національної згідно з практикою, що склалася, і законодавчими нормами називається **валютним котируванням**.

У світовій практиці існують **два способи котирування**.

Пряме котирування, коли одна одиниця іноземної валюти прирівнюється до певної кількості одиниць національної валюти. Наприклад, в Україні один долар США прирівнюється до певної кількості гривень, або в США одне євро прирівнюється до певної кількості доларів. Таке котирування в нинішній час застосовується в більшості країн світового співтовариства.

Побічне котирування, коли одиниця національної валюти прирівнюється до певної кількості іноземної валюти. Наприклад, у Великобританії 1 фунт стерлінгів прирівнюється до певної кількості доларів США. Подібна система застосовується в невеликій кількості країн.

Якщо при побічному котируванні двох валют використовувалася та ж сама валюта-вимірювач, то для цих двох валют можна розрахувати крос-курс (крос-котирування). Тобто **крос-курс** – це співвідношення між двома валютами, яке впливає з їхнього курсу відносно третьої валюти. Частіше за все третьою валютою може виступати долар США.

Дуже важливою характеристикою валюти є її конвертування.

Конвертування – спроможність валюти обмінюватися на інші валюти і піддаватися зворотному процесу.

За ступенем конвертування валюту поділяють так:

- вільно конвертована;
- частково конвертована;
- неконвертована (замкнена).

Вільно конвертована валюта – валюта, що вільно і необмежено обмінюється на валюти інших країн. Вільне конвертування валюти означає стійкість національної економіки країни і довіра до її національної валюти з боку іноземних партнерів.

Вільно конвертовані валюти країни використовують як резервні валюти. Їх зберігають центральні банки інших країн. До резервних валют належать долар США, євро, фунт стерлінгів, швейцарський франк, японська єна. Вони складають практично 100% світових валютних резервів.

Частково конвертована валюта – валюта, що обмінюється на обмежену кількість іноземних валют і застосовується не в усіх видах міжнародного платіжного обороту.

Наявність обмежень зумовлена нестабільністю економічної ситуації країни, розладом її платіжних балансів. Більшість країн світу, у тому числі й Україна, мають частково конвертовану валюту.

Неконвертована валюта – валюта, що не обмінюється на інші іноземні валюти і виступає всередині країни тільки як національна грошова одиниця.

При статистичному спостереженні за рівнем валютного курсу фіксують два курси:

- **курс продавця** (за яким банк продає валюту);
- **курс покупця** (за яким банк купує валюту).

Вони розрізняються, оскільки в даному випадку валютні операції розглядаються як засіб отримання прибутку. Різниця між цими курсами утворює маржу. Таким чином, **маржа** – це прибуток банку у валютних операціях, який визначається як різниця між курсами продавців і покупців.

Статистика враховує такі різновиди валютних курсів: а) номінальний двосторонній валютний курс; б) ефективний валютний курс; в) реальний валютний курс.

Номінальний валютний курс – це ціна валюти однієї країни, що вимірюється в одиницях валюти іншої країни. Він використовується у валютних контрактах і є найбільш простим, базовим визначенням валютного курсу.

Для більш повного уявлення про стан певної валюти в системі валют визначається **індекс ефективного валютного курсу**. Він обчислюється як відношення середніх курсів однієї і тієї самої валюти за два послідовних періоди. Такий індекс ураховує не тільки попит і пропозицію валюти, але й попит і пропозицію валюти, відносно якої вимірюється курс.

Реальний валютний курс (РВК)– це номінальний валютний курс (НВК), який перераховано з урахуванням зміни цін у своїй країні (I_{pD}) та у країні, до валюти якої котирується національна валюта (I_{pF}):

$$РВК = НВК \cdot \frac{I_{pF}}{I_{pD}}$$

Для порівняння динаміки валютного курсу з динамікою споживчих цін, розраховують для них коефіцієнт випередження:

$$K^B = \frac{I_{НВК}}{I_{pD}}$$

Якщо коефіцієнти випередження з часом зменшуються, виникає ситуація, коли вигідними стають імпортні операції, якщо навпаки – експортні. Постійні коефіцієнти позначають, що номінальний курс і інфляція змінюються однаково,

як кажуть, ідуть паралельно. У цьому випадку валютний курс перестає виступати активним інструментом урегулювання зовнішньоторговельних операцій.

Первинні дані щодо існуючих рівнів валютних курсів на певні дати доповнюються **середніми показниками**.

На основі курсів продавця і покупця за формулою простої середньої арифметичної розраховують середні значення курсу.

На основі даних про рівні валютного курсу на певні моменти часу розраховують середні показники рядів динаміки.

У зарубіжних статистичних виданнях валютні курси за тиждень, місяць, квартал та рік узагальнюються у вигляді **простих середніх арифметичних** (наприклад, у щомісячнику та у щорічнику МВФ), а також **геометричних**.

Контрольні запитання та завдання

1. Що вивчає статистика державних фінансів, грошово-кредитна та фінансова статистика?
2. Розкажіть про класифікацію фінансових активів, висвітліть зміст усіх елементів активів.
3. Висвітліть проблеми статистики платіжного балансу.
4. Сформулюйте правила відображення операцій у платіжному балансі.
5. Охарактеризуйте рахунок поточних операцій платіжного балансу.
6. Висвітліть статті рахунка операцій з капіталом та фінансами.
7. Що являють собою прямі, портфельні та інші інвестиції?
8. За якими напрямками здійснюють статистичний аналіз платіжного балансу?
9. Висвітліть зміст та сформулюйте завдання, які вирішує міжнародна інвестиційна позиція.
10. Назвіть основні етапи еволюції світової валютної системи.

11. Сформулюйте основні принципи Бреттон-Вудської валютної системи.
12. Назвіть основні принципи Ямайської валютної системи.
13. Висвітліть статистичні методи аналізу валютних курсів.
14. Як розраховується реальний валютний курс?

Задачі для самостійної роботи

Задача 1

Заповніть статті поточного рахунка платіжного балансу країни у наведеній нижче таблиці за такими даними (млн. дол. США):

- експорт товарів – 13699;
- імпорт товарів – 16283;
- експорт послуг – 3922;
- імпорт послуг – 2584;
- доходи отримані – 122;
- доходи передані – 993;
- поточні трансферти отримані – 868;
- поточні трансферти передані – 86.

Статті ПБ	Кредит	Дебет	Сальдо
Експорт товарів			
Імпорт товарів			
Баланс товарів			
Експорт послуг			
Імпорт послуг			
Баланс послуг			
Баланс товарів і послуг			
Доходи			
Поточні трансферти			
Усього			

Який висновок можна зробити на основі отриманого сальдо рахунка поточного балансу?

Задача 2

Основні статті платіжних балансів країн А і Б, млрд. дол. США:

Країна	Сальдо рахунка поточних операцій	Сальдо рахунка операцій із капіталом та фінансами
А	-13,84	+12,95
Б	+40,67	-40,01

Оцініть стан платіжного балансу кожної країни та поясніть незбалансованість рахунків.

Задача 3

За наведеними даними про зовнішньоекономічну діяльність країни визначте:

- 1) сальдо торговельного балансу;
- 2) сальдо рахунка поточних операцій;
- 3) сальдо рахунка операцій з капіталом та фінансами;
- 4) складіть платіжний баланс країни за стандартними компонентами рахунків балансу.

Статті платіжного балансу	Млн. дол. США
Баланс товарів	-1504
Баланс послуг	548
Доходи (сальдо)	-1149
Поточні трансферти (сальдо)	1299
Рахунок операцій з капіталом	514
Резервні активи	4512
Помилки та пропуски	-283

Зробіть висновки щодо стану ПБ.

Задача 4

За наведеними даними про зовнішньоекономічну діяльність країни визначте:

- 1) сальдо рахунка поточних операцій;
- 2) сальдо рахунка операцій з капіталом та фінансами;
- 3) зміну резервних активів;
- 4) складіть платіжний баланс країни за стандартними компонентами рахунків балансу.

Статті платіжного балансу	Млн. дол. США
Баланс товарів і послуг	-196
Доходи (сальдо)	-958
Поточні трансферти (сальдо)	1378
Рахунок операцій з капіталом	5
Прямі інвестиції	2136
Портфельні інвестиції	482
Інші інвестиції	1209
Помилки та пропуски	371

Зробіть висновки.

Задача 5

За наведеними нижче даними визначити:

- 1) сальдо рахунка поточних операцій;
- 2) доходи (сальдо);
- 3) складіть ПБ країни за стандартними компонентами рахунків балансу.

Зробіть висновки.

Статті платіжного балансу	Млн. дол. США
Баланс товарів і послуг	-956
Поточні трансферти (сальдо)	1299
Сальдо рахунка операцій з капіталом та фінансами	1089
Помилки та упушення	-283

Задача 6

Відомі дані платіжного балансу та макроекономічні показники:

Показники	Млн. дол. США
Експорт товарів і послуг	19,5
Імпорт товарів і послуг	18,1
Сальдо рахунка поточних операцій	1,4
Сальдо рахунка операцій з капіталом і фінансами	-1,3
Резервні активи	-0,4
Помилки та пропуски	-0,1
Річні платежі в рахунок погашення та обслуговування боргу (С)	2,8
ВВП	32,0
Зовнішній борг	10,4

- 1) оцініть рівновагу торгового балансу;
  - 2) оцініть рівновагу поточного балансу;
  - 3) про що свідчать: а) величина сальдо резервних активів; б) наявність статті “помилки і пропуски”? ;
  - 4) оцініть боргове навантаження,
- Зробіть висновки.

Задача 7

Проаналізуйте стан платіжного балансу країни за 2011 р. (млн. дол. США) та порівняйте його дані з 2010 р.

Статті платіжного балансу	2010 р.	2011 р.
Рахунок поточних операцій	-806	224
Баланс товарів і послуг	-956	-196
1. Баланс товарів	-1504	-1947
2. Баланс послуг	548	1751
Доходи (сальдо)	-1149	-958
Поточні трансферти (сальдо)	1299	1378

Рахунок операцій із капіталом та фінансових операцій	1089	-595
Рахунок операцій з капіталом	514	5
1. Капітальні трансферти	122	11
2. Придбання/реалізація нефінансових активів	392	-6
Б. Фінансовий рахунок	575	-600
1. Прямі інвестиції	2162	2136
З України	-49	-658
В Україну	2211	2794
2. Портфельні інвестиції	-701	482
Активи	-4	-16
Пасиви	-697	498
3. Інші інвестиції	-5398	1209
Активи	-5320	-2382
Пасиви	-78	5453
4. Резервні активи	4512	-4427
Помилки та упущення	-283	371
БАЛАНС	0	0

Задача 8

Заповніть усі клітини міжнародної інвестиційної позиції, використовуючи дані задачі 7.

Стаття	Залишок на 01.01.11	Зміни в результаті операцій	Зміни в результаті переоцінки капіталу, курсова різниця та інші зміни	Усього змін	Залишок на 01.01.12
Активи	112482		-2228		
Пасиви	152687		-4116		
Чиста інвестиційна позиція					

Задача 9

Проаналізуйте стан платіжного балансу країни за поточний рік:

Статті	Млн. дол.
Рахунок поточних операцій	414
Рахунок операцій з капіталом	7
Фінансовий рахунок	-1186
Прямі інвестиції з України	-47
Прямі інвестиції в Україну	1260
Портфельні інвестиції, активи	-3
Портфельні інвестиції, пасиви	802
Інші інвестиції, активи	-483
Інші інвестиції, пасиви	2385
Зміна запасів резервних активів	-5100
Помилки та упущення	765

Розрахуйте загальні прирости активів і пасивів за поточний рік та заповніть усі клітини МІП:

Стаття	Залишок на початок поточного періоду	Зміни в результаті операцій	Зміни в результаті переоцінки капіталу, курсова різниця та інші зміни	Усього змін	Залишок на кінець поточного періоду
Активи	113423			4395	
Пасиви	153248			1269	
Чиста інвестиційна позиція					

Задача 10

Оцініть міру міжнародної ліквідності за допомогою показника адекватності рівня резервних активів:

Рік	Резервні активи на кінець року, млн. дол. США	Імпорт товарів та послуг, млн. дол. США
2009	879	18280
2010	1752	21468
2011	2135	21891

РОЗДІЛ 6. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗІСТАВЛЕНЬ

6.1. Етапи проведення міжнародних зіставлень

Міжнародні зіставлення стосуються рівнів і тенденцій розвитку національних економік, структури і їх пропорцій, рівня життя населення. Результати міжнародних зіставлень широко використовуються міжнародними організаціями, національними державними органами і неурядовими організаціями різних країн для аналітичних і практичних робіт.

Зіставлення показників у вартісній формі почалося з робіт “політичних арифметиків” (друга половина XVII ст.), зокрема В. Петті та Г. Кінга. В. Петті порівнював потенціал Великобританії, Голландії, Франції. При цьому він доходив висновку, що Голландія і Франція розвивалися швидше за Англію. Г. Кінг обчислював компоненти прибутку і витрат в Англії, Франції і Голландії у єдиній валюті (у фунтах стерлінгів).

У 1885 р. було створено Міжнародний статистичний інститут, головною метою якого було одержання “порівняльних матеріалів для різних країн”. У другій половині XIX ст. почалося проведення докладних міжнародних зіставлень (Л. Леві, М. Мелхолл). Здійснювалися обчислення економічних показників окремих країн за допомогою офіційних курсів валют.

Із середини XX ст. набув поширення метод зіставлення національного доходу за допомогою так званих *споживчого кошика* та *робочих пайків* (К. Джині, С.Г. Струмилін). К. Кларк вимірював національний дохід у “міжнародних одиницях”. “Міжнародна одиниця” являла собою набір товарів і послуг, які можна було придбати в США на один долар за цінами 1925-1934 рр. Цей набір товарів оцінювався у валюті країни, що зіставляється.

Після Другої світової війни почалися розгорнуті зіставлення на базі міждержавних угод, а також у рамках таких міжнародних організацій, як ОЕСР,

ООН. Міжнародні зіставлення показників системи національних рахунків почалися проводитися із 50-х років.

Значною віхою у створенні робіт з міжнародних зіставлень показників СНР стала публікація в 1954 р. у Парижі роботи М. Джильберта і І. Кревіса “Міжнародні порівняння національного продукту і купівельної сили валют”. Зіставленнями були охоплені США і вісім західноєвропейських країн: Англія, Бельгія, Голландія, Данія, Італія, Норвегія, Франція і ФРН. В основі зіставлень – двосторонні порівняння між кожною західноєвропейською країною і США за 1950 рік. У цьому класичному зіставленні вперше широко було застосовано індексний метод розрахунку купівельної спроможності валют або, інакше кажучи, реального співвідношення цін на базі товарів-представників.

Зіставлення робилися за показником валового національного продукту. Для цього Джильберт і Кревіс зазначений показник подали у вигляді суми споживчих витрат на товари і послуги, валових капіталовкладень (включаючи зміни запасів матеріальних оборотних коштів), поточних державних витрат. За групами споживання і капіталоутворення було відібрано по 150 товарів-представників з цінами. Товари-представники підрозділялися на *ідентичні, аналогічні й унікальні*; особлива увага зверталася на коригування цін у зв’язку з якісними розходженнями між функціонально аналогічними товарами і послугами, виробленими різними країнами.

Індекси цін обчислювалися як за структурою США, так і за структурою країни, що зіставляється. Отримані два співвідношення не збігалися між собою, як не збігаються індекси Пааше (ваги звітного періоду) і Ласпейреса (ваги базисного періоду). Було знайдено середньо геометричні з цих співвідношень – типу індексів Фішера. Результати розрахунків, крім того, показали неприйнятність використання у міжнародних зіставленнях вартісних показників валютних курсів, що, як правило, призводило до істотної недооцінки становища європейських країн стосовно США і один до одного.

Міжнародні зіставлення, як і міжнародна статистика в цілому, одержали серйозний імпульс із виникненням ООН. З 1963 р. публікується показник

національного доходу різних країн, переведений у єдину валюту по одному з різновидів валютних паритетів.

Програма міжнародних зіставлень (ПМЗ) ООН розпочалася в 1968 р.

На початку 70-х років Статистична комісія ООН разом із Пенсільванським університетом під керівництвом І. Кревіса виконала роботу з розгорнутим зіставленням валового національного продукту десятих країн за 1967 і 1970 р.р. Методологія прямих зіставлень заснована на розрахунках реального співвідношення цін, практично не відрізнялася від методології, використаної М. Джильбертом і І. Кревісом у зіставленні за 1950 рік. Новим у роботі було насамперед те, що поряд із більш ретельними парними зіставленнями було проведено експериментальні багатобічні зіставлення (методи Гірі, Уолта, ЕКШ (Елтете, Кевеш, Шульц), Ван Ізерена).

Сучасні програми міжнародних зіставлень є продуктом продовження та розвитку цих зіставлень, які ООН почала здійснювати у 1968 р. Перший раунд за 1970 р. охоплював десять країн. Зіставлення 1973 р. охопили 16 країн, у 1975 р. у них брали участь 34, у 1980 – уже 60 і у 1985 – 64 країни світу. З 1990 р. паралельно почала здійснюватися Програма європейських зіставлень. У ПМЗ 1993 р. брали участь уже 86 країн світу.

Україна вперше брала участь у ПМЗ у 1993 р. Вона увійшла в другу європейську групу (2А). Країни групи 2А проводили двосторонні зіставлення з Австрією, яка була центром та координатором статистичних розробок за програмою ПМЗ. Румунія та Молдова проводили двосторонні порівняння між собою. Інші зіставлення були багатосторонні. Результати даної групи входять у світові підсумки через базову країну – Австрію. Відповідно до рішень Євростату у Європейську програму ПМЗ включені дані неєвропейських членів (США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Японія). Результати зіставлень надані у доларах США.

6.2. Вимоги щодо міжнародних зіставлень

За проведення багаторічних зіставлень ускладнюється завдання одержання результатів (індексів), що були б погоджені між собою, тобто відповідали б визначеним вимогам. Існує 5 основних вимог до міжнародних індексів:

1. Відповідність результатів. Ця вимога означає, що на результати порівняння мають впливати ціни, кількості і ваги лише тих країн, що порівнюються. Ця умова виконується тільки за прямими парними порівняннями. Так, наприклад, порівнюючи ВВП Польщі і України необхідно користуватися цінами або Польщі, або України, або середніми цінами двох країн. Усі багатобічні зіставлення відповідають умові лише певною мірою, оскільки вони ґрунтуються на використанні інформації з усіх країн, що порівнюються.

2. Незалежність від вибраної базової країни (інваріантність індексів), тобто кінцеві результати порівняння не повинні залежати від того, яку країну взято за базу порівняння. Базова країна має бути не більше ніж початком відліку. За використання методів, що не забезпечують інваріантності індексів, результати зіставлення значною мірою залежатимуть від вибору базової країни. Математично цю вимогу можна записати в такий спосіб:

$$I_{A/D} \cdot I_{D/A} = 1,$$

тобто добуток індексу, що виражає співвідношення показників країни А до країни D, та індексу, що виражає співвідношення показників країни D до країни А, має дорівнювати 1.

3. Транзитивність (переведення індексів) означає логічне взаємоузгодження індексів, що виключає суперечливі результати. Математично ця вимога виражається так: результати прямого зіставлення (країни А і В) мають дорівнювати результатам зіставлення через третю країну D :

$$I_{A/B} = \frac{I_{A/D}}{I_{B/D}},$$

де $I_{A/B}$ – індекс прямого зіставлення показників країн А і В;

$I_{A/D}$ – індекс прямого зіставлення показників країн А і D;

$I_{B/D}$ – індекс прямого зіставлення показників країн В, і D.

Вимога транзитивності є дуже важливою для багатобічних порівнянь, оскільки індекси, обчислені для певної групи країн, мають бути взаємоузгоджені і не давати суперечливих відповідей.

4. Внутрішня узгодженість індексів. Це означає, що індекси для показника в цілому мають бути погоджені з індексами для його компонентів (частин). Ця вимога відповідає вимозі адитивності, коли обсяг показника повинен дорівнювати сумі обсягів його елементів (складових).

5. Вимога незалежності індексів від обраної системи одиниць вимірювання. Результати порівняння мають бути однаковими незалежно від того, одиницями виміру якої країни при цьому користуються (важливо тільки, щоб для порівняння використовувалася якась одна система виміру).

6.3. Міжнародні зіставлення ВВП на основі паритетів купівельної спроможності валют

У рамках ПМЗ ООН об'єктами зіставлення є вартісні обсяги ВВП і його складових у порівнянній валюті, а також паритет купівельної спроможності (ПКС) валют, що уможлиблює зіставлення як рівнів економічного розвитку країн, так і рівнів цін у них. Окремо визначається реальна частка участі країн у світовому виробництві.

Загальна методологія міжнародних зіставлень ВВП така:

- ВВП кожної країни розподіляється на декілька однорідних товарних груп відповідно до компонентів кінцевого використання.
- Ціни реєструються за обраними товарами в рамках кожної товарної групи і середнє співвідношення цін у різних країнах розраховується по

кожній товарній групі. Далі визначаються паритети купівельної спроможності з кожної групи.

- Національні вартісні показники перераховуються у міжнародні порівняні показники за допомогою паритетів купівельної спроможності. Такі показники називають *реальними величинами*, а величини, розраховані за національними стандартами, – *номінальними*.

Компонентами кінцевого використання ВВП є кінцеве споживання домашніх господарств, колективне державне споживання, валове нагромадження основного капіталу, приріст запасів і чистий експорт. Далі здійснюється розбивка ВВП на аналітичні групи, основні з яких: харчові продукти, одяг та взуття, витрати на медичне обслуговування, транспорт і зв'язок, витрати у сфері відпочинку, освіти та культури, колективне споживання державного управління, валове нагромадження основного капіталу, зміна запасів, чистий експорт.

В основі процедури порівняння покладено паритет купівельної спроможності.

Використання в цілях порівняння валютних курсів не може забезпечити точність результатів, бо офіційні валютні курси обслуговують не всі операції, які включають у ВВП, і на їх величину впливають різні фактори, які не мають відношення до зіставлення обсягів товарів та послуг. Тому в міжнародній статистиці порівняння ВВП здійснюють за допомогою так званих паритетів купівельної спроможності валют.

ПКС валют – це коефіцієнти, які характеризують співвідношення між цінами країн. Їх не використовують для обміну валют, за їх допомогою забезпечують міжнародну порівнянність ВВП. Паритет купівельної спроможності є своєрідним просторовим *дефлятором*, аналогом динамічних індексів цін. Якщо динамічні індекси цін вимірюють зміну купівельної спроможності валюти однієї країни в часі, то ПКС вимірює розходження в просторі – у купівельній спроможності валют різних країн. Нині користуються

індексним методом з використанням так званих товарів-представників, за цінами яких розраховується ПКС.

Таким чином, **схема розрахунку ПКС** така. Вихідний показник розбивають на однорідні первинні групи, усередині яких експертним способом визначають певну кількість товарів-представників; на підставі національних цін відібраних товарів-представників обчислюють індивідуальні та групові паритети купівельної спроможності валют, що потім агрегуються різними методами у зведений ПКС, котрий і використовується для оцінювання показників у порівнянній валюті.

Саме тому вибір товарів-представників для кошика є однією з проблем проведення міжнародних зіставлень для одержання достовірних результатів розрахунків ПКС і реальних обсягів.

Товари-представники мають задовольняти таким двом основним **вимогам**:

- порівнянність товарів з товаром-представником країни партнера;
- репрезентативність, тобто характерність відібраних товарів для структури витрат у кожній країні.

Послідовність розрахунку паритету валют визначається етапами роботи – необхідністю розрахунку індивідуального індексу цін, групового індексу цін і власне паритету валют у результаті агрегування групових індексів цін.

Індивідуальний індекс цін розраховується як співвідношення цін товарів-представників двох країн, що порівнюються.

Груповий індекс цін обчислюється як середня геометрична незважена з індивідуальних індексів цін товарів-представників відповідної групи:

$$\bar{i}_p \left(A/B \right) = \sqrt[m]{\prod_{j=1}^m i_j \left(A/B \right)},$$

де $i_j \left(A/B \right)$ – індивідуальні індекси цін j -го товару країни А до

країни В;

$\bar{i}_p \left(A/B \right)$ – середній груповий індекс цін країни А до країни В;

m – кількість товарів-представників у групі.

Незважена формула застосовується у зв'язку з тим, що на практиці бракує даних про ваги товарів-представників, тобто даних про частку таких товарів у товарній групі. Використання геометричної формули обумовлене тим, що вона забезпечує дотримання важливої вимоги до індексів – вимоги незалежності індексу від вибору базисної країни. Інакше, якби застосовувалася формула середньої арифметичної, то отриманий результат залежав би від того, яка з двох країн, що зіставляються, розглядалася б як базисна.

Паритет купівельної спроможності на агрегованому рівні можна дістати за допомогою агрегованих індексів Пааше (I) і Ласпейреса (L), використовуючи розраховані за формулою, наведеною вище, середньогрупові ПКС та ваги товарних груп у національній валюті.

У міжнародних порівняннях офіційно використовується індекс Фішера (F), який розраховується як середня геометрична двох вищеназваних індексів:

$$F = \sqrt{I \cdot L}$$

Індекс Фішера забезпечує інваріантність результатів парних порівнянь, крім того, він є одним із випадків більш складних методів обчислення ПКС (наприклад, методу ЕКШ).

Якщо, наприклад, зіставлення здійснюється для групи країн А, В, С, D та показники цих країн порівнюються на основі методології парних порівнянь, тоді можна отримати ряд індексів Фішера для кожної пари країн: А і В, В і С і т.д. Такі розрахунки не можна розглядати як багатобічні порівняння, а їх результати можуть бути взаємно протилежні. Наприклад, у результаті порівняння може статися, що $A > B$, $B > C$, $C > D$, а $D > A$. Така можливість теоретично існує, бо в даному випадку використовується метод прямих парних порівнянь, у результаті яких ми одержуємо індекси Фішера, які не транзитивні. Транзитивність може бути забезпечена, якщо використовується метод багатобічних порівнянь, який

зараз широко використовується на практиці – це метод ЕКШ. Формула індексу ЕКШ для країн А і В має такий вигляд:

$$\text{ЕКШ}_{A/B} = \sqrt[n]{(F_{A/B})^2 \cdot (F_{AJ}/F_{BJ})},$$

де $F_{A/B}$ – індекс Фішера для країн А і В;

F_{AJ} – індекс Фішера для країн А і J;

F_{BJ} – індекс Фішера для країн В і J;

n – кількість країн, які беруть участь у порівняннях;

$J = A, B, C, \dots, J$.

Індекси ЕКШ відповідають принципу транзитивності та незалежності від вибору країни, але вони не відповідають вимогам адитивності, що є недоліком.

У зв'язку із значним запізненням отримання результатів ПМЗ та їх публікуванням виникає проблема екстраполяції порівнянь.

Існують спеціальні методи екстраполяції результатів ПМЗ для отримання щорічних ПКС як на рівні ВВП, так і на рівнях аналітичних категорій та первинних груп. Одним із них є метод глобальної екстраполяції. Відповідно йому спочатку оцінюється ПКС, а потім здійснюється оцінка ВВП шляхом ділення його на ПКС. Метод може використовувати індекс фізичного обсягу ВВП базової країни та інших країн. Недоліком методу є використання індексів цін та фізичного обсягу, які мають різні ваги, внаслідок чого накопичується помилка. Тому метод використовується тільки у роки між двома зіставленнями.

Контрольні запитання та завдання

1. Коли та якими вченими були здійснені перші спроби міжнародних зіставлень?
2. Назвіть етапи міжнародних зіставлень.

3. Розкажіть про Програму міжнародних зіставлень ООН.
4. Розкажіть про місце України в Програмі міжнародних зіставлень.
5. Сформулюйте основні вимоги до міжнародних індексів.
6. Дайте визначення паритету купівельної спроможності валют.
7. Висвітліть методологію міжнародних зіставлень ВВП.
8. Як розраховують індекси ЕКШ?

Задачі для самостійної роботи

Задача 1

Дані за двома країнами щодо найменшої товарної групи Х:

Товари- представники	Ціна одиниці товару в національній валюті в країні	
	А	Б
1	40	60
2	80	100
3	10	60
4	50	90

Визначити:

1. Індивідуальні паритети для кожного товару (країна Б=1).
2. Середній груповий паритет купівельної спроможності валют.

Задача 2

ВВП країн А і Б розподілено на п'ять товарних груп. Існують дані щодо структури ВВП кожної країни та середніх групових паритетів купівельної спроможності валют:

Група товарів	Структура ВВП країни А	Структура ВВП країни Б	Середній груповий паритет (країна Б=1)
1	20	15	1,3
2	25	15	2,4

3	15	10	1,9
4	30	20	3,8
5	10	40	5,1
Усього	100	100	-

Визначити зведений паритет купівельної спроможності валют за допомогою індексів Пааше, Ласпейреса, Фішера.

Задача 3

Дані щодо реалізації товарів за двома товарними групами (у національній валюті відповідної країни):

Товарна група та підгрупа	Країна А		Країна Б	
	Ціна за кг	Кількість, кг	Ціна за кг	Кількість, кг
1				
1.1	1,8	650	140	1260
1.2	2,0	720	115	1348
1.3	1,6	310	118	814
2				
2.1	2,5	105	130	221
2.2	1,8	62	120	73
2.3	1,6	48	90	62
2.4	2,3	23	110	200

Визначити:

- Індивідуальні паритети купівельної спроможності по кожній підгрупі з кожної групи (Б=1).
- Середні групові паритети по кожній з товарних груп.
- Зведений паритет купівельної спроможності валют:
  - за структурою країни А,
  - за структурою країни Б.

4. Зведений паритет купівельної спроможності валют на основі індексу Фішера.

Задача 4

ВВП двох країн розподілено за елементами кінцевого використання і для кожної групи розраховано середні групові паритети купівельної спроможності валют ($B=1$):

Показник	Вартість у національній валюті		Середні групові паритети
	Країна А	Країна Б	
Фактичне кінцеве споживання домогосподарств	8100	1600	4,8
Фактичне кінцеве споживання органів державного управління	1570	480	3,5
Валове нагромадження основного капіталу	2600	1250	3,0
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	+150	+18	7,1
Сальдо експорту-імпорту	+97	+13	6,0

Визначити:

1. Середній ПКС валюти країн А і Б за структурою: а) країни А; б) країни Б.
2. Порівняти обсяг ВВП у країнах А і Б.

Задача 5

Використайте метод багатобічних зіставлень ЕКШ для країн А і Б:

Країна	Ціни товарів-представників у національній валюті				
	1	2	3	4	5
А	4	7	-	-	10
Б	7	16	6	15	-
В	20	30	38	60	-
Д	100	200	-	49	30

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Герасименко С. С. Система національних рахунків: навч. посібн. / С. С. Герасименко. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
2. Підгорний А. З. Теорія статистики: навч. посіб. / А. З. Підгорний. – Одеса: ОДЕУ, ротапринт, 2001 р. – 140 с.
3. Елисеева И. И. Международная статистика: учеб. пособ. / И. И. Елисеева, Т. В. Костеева, Л. Н. Хоменко. – Мн.: Выш. шк., 1995. – 224 с.
4. Окландер М.А. Статистичний моніторинг внеску туризму в економіку території // Статистика України. – 2002. - № 4. – С. 49-52.
5. Милашко О. Г. Статистичне дослідження макроекономічних пропорцій за даними системи національних рахунків / О. Г. Милашко // Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону: монографія / за заг. ред. канд. економ. наук, професора А. З. Підгорного. – Одеса: Атлант, 2012. – С. 92-111.
6. Милашко О. Г. Статистичне оцінювання доходів і витрат домогосподарств за даними системи національних рахунків / О. Г. Милашко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2008. – Вип. 30. - С. 247-253.
7. Милашко О. Г. Міжнародна статистика: навч. посібн. / О. Г. Милашко, О. П. Русєва. – Одеса: ОДЕУ, ротапринт, 2002 р. – 123 с.
8. Насінник З. О. Міжнародна статистика: навч. посібн. / З. О. Насінник, В. П. Сторожук та ін. – Тернопіль: Економічна думка, 2000, - 195 с.
10. Підгорний А. З. Система національних рахунків: навч. посібн. / А. З. Підгорний, О. Г. Милашко. – Одеса : ОДЕУ, 2009. – 121 с.
11. Милашко О. Г. Оцінка інтенсивності розвитку секторної структури економіки на основі системи національних рахунків / О. Г. Милашко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2007. – Вип. 25. - С. 240-244.

Навчальне видання

Підгорний Анатолій Захарович
Милашко Ольга Генріхівна
Русєва Олена Петрівна

МІЖНАРОДНА СТАТИСТИКА

Навчальний посібник

Коректор: І. В. Нечиталюк

Підписано до друку 18.09.12 Зам.1282
Формат паперу 60х84 116 обсяг 5,4 авт. арк.
Тир. 30 прим. ОНЕУ м. Одеса 82, вул. Преображенська, 8